

A&W-rapport 1146

VISITORMANAGEMENTPLAN NATIONAAL PARK WEERRIBBEN - WIEDEN

in opdracht van

Nationaal Park
Weerribben-Wieden

Altenburg & Wymenga ECOLOGISCH ONDERZOEK

Kenniscentrum recreatie

A&W-rapport 1146

VISITORMANAGEMENTPLAN NATIONAAL PARK WEERRIBBEN - WIEDEN

R.M.G. van der Hut
C.J. de Jonge
R. F.A. Berkers
L. Davids

Altenburg & Wymenga ECOLOGISCH ONDERZOEK BV
Veenwouden
2009

Kenniscentrum Recreatie Den Haag
2009

Projectnummer	Projectleider	Status
1246VMP	R.M.G. van der Hut	Eindrapport
Autorisatie	Paraaf	Datum
E. Wymenga	Goedgekeurd	26 januari 2009

R.M.G. VAN DER HUT, CH. DE JONGE, R. BERKERS & L. DAVIDS 2009.

Visitormanagementplan Nationaal Park Weerribben – Wieden.
A&W-rapport 1146. Altenburg & Wymenga ecologisch
onderzoek, Veenwouden, Kenniscentrum Recreatie, Den
Haag

OPDRACHTGEVER

Nationaal Park Weerribben-Wieden , Provincie Overijssel
Luttenbergstraat 2, 8012 EE Zwolle
Telefoon 038 4251755

FOTO VOORBLAD

Kanovaren in De Weerribben (bron: Nationaal Park De
Weerribben).

UITVOERDERS

Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv
Postbus 32, 9269 ZR Veenwouden
Telefoon (0511) 47 47 64, Fax (0511) 47 27 40
e-mail: info@altwym.nl
web: www.altwym.nl

Kenniscentrum Recreatie
Raamweg 19
2596 HL Den Haag
telefoon 070-312 49 82
fax 070-312 49 99
e-mail secretariaat@kenniscentrumrecreatie.nl
website: www.kenniscentrumrecreatie.nl

© **ALTENBURG & WYMENGA ECOLOGISCH ONDERZOEK BV & STICHTING KENNISCENTRUM RECREATIE**
Overname van gegevens uit dit rapport is toegestaan met
bronvermelding.

INHOUD

SAMENVATTING	I
SUMMARY	VII
INLEIDING	1
1. KADER RECREATIE EN NATUUR	3
1.1. Beleid	3
1.2. Doelgroepen en trends	5
2. RECREATIE IN DE WEERRIBBEN-WIEDEN	9
2.1. De vraagkant	9
2.2. De aanbodkant	15
3. OPTIMALISATIE VAN TOERISME EN RECREATIE	21
3.1. bezoekerswensen, tevredenheid en plannen	21
3.2. Transferium	22
3.3. Informatievoorziening, promotie en marketing	26
3.4. Samenwerking en betrokkenheid	27
4. RECREATIE EN VERSTORING VAN NATUUR	29
4.1. Aanpak	29
4.2. Natuurkaart	30
4.3. Habitatkaart	36
4.4. Verstoringskaart	37
4.5. Confrontatiekaarten	40
5. RUSTGEBIEDEN	45
6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN	49
LITERATUUR	57
Bijlage Kaarten recreatie en verstoring	

SAMENVATTING

Vraagstelling en aanpak

De Weerribben en De Wieden vormen met ingang van 1 januari 2009 één nationaal park. In het gebied staan zowel natuur als recreatie hoog in het vaandel. Het nationaal park wenst meer inzicht in bezoekersstromen naar en binnen het gebied en een verkenning naar mogelijkheden om recreatie te optimaliseren met behoud van de aanwezige natuurwaarden. In het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan voor De Weerribben en De Wieden is vastgelegd dat een zoneringsplan voor recreatie opgesteld dient te worden, waarin rekening gehouden wordt met verstoringsgevoelige natuur. In het onderhavige visitormanagementplan is nader uitgewerkt hoe recreatiedoelen gecombineerd kunnen worden met randvoorwaarden voor de Natura2000-doelen.

Centrale vragen in het visitormanagementplan zijn:

- Hoe komen bezoekers naar het nationaal park en vanuit welke richtingen?
- Welke vormen van vervoer gebruiken bezoekers en waar bevinden zij zich in het park?
- Wat zoekt de recreant en hoe kan deze worden 'verleid'?
- In hoeverre conflicteert recreatief gebruik met Natura2000-doelen in de huidige en verwachte toekomstige situatie?
- Welke deelgebieden komen in aanmerking als rustgebied en welke randvoorwaarden dienen aan activiteiten in rustgebieden gesteld te worden?

Het visitormanagementplan is opgesteld op basis van een bureaustudie en interviews met betrokkenen. Op basis van terreingesteldheid, natuurwaarden en recreatief gebruik is onderzocht of sprake is van conflicten en of bijsturing van routestructuren noodzakelijk is. Op basis van dit onderzoek zijn deelgebieden geselecteerd die als 'rustgebied' ingesteld worden.

De resultaten van deze studie zijn besproken in een begeleidingscommissie, waarin nationaal park, terreinbeheerders, de particuliere rietsector, recreatieondernemers, provincie en gemeente waren vertegenwoordigd.

Recreatief gebruik

Activiteiten

Het gebied leent zich vooral voor natuurgerichte recreatie, maar ook cultuurhistorie is een belangrijke trekker. Nationaal Park Weerribben-Wieden is een waterrijk gebied dat bovendien een doorgaande vaarbinding vormt met de Friese meren en de Randmeren. De grote watersport neemt dus een belangrijke plaats in. Het gebied is ook zeer geschikt om te kanoën en fluisterboot te varen. In absolute aantallen is fietsen echter de meest gedane activiteit. Ook wordt er veel gewandeld. Hoewel cijfers hierover ontbreken is het wel aannemelijk dat wandelen in de Weerribben-Wieden een beperktere rol speelt dan in andere nationale parken, omdat het gebied zich minder voor wandelen leent.

Een belangrijke deel van de verblijfsrecreatie in het gebied bestaat uit kampeerplaatsen. Veel van deze kampeerplaatsen zijn vaste staanplaatsen. Hotels en recreatiewoningen zijn relatief weinig aanwezig. Het aantal recreatiewoningen wordt op korte termijn wel fors uitgebreid.

Herkomst, bereikbaarheid en toegangspoorten

Bezoekers aan het Nationaal Park Weerribben-Wieden komen voornamelijk met eigen vervoer. Hiervoor maken zij hoofdzakelijk gebruik van de auto, maar het park is ook per boot te bereiken. Giethoorn wordt ook veel bezocht door dagjesmensen die per touringcar reizen. Het gebied is relatief slecht bereikbaar met het openbaar vervoer. Ook initieven om dit te verbeteren, m.n. de 'Natuurexpress', hebben vooralsnog niet tot een vermindering van de automobilititeit in het park geleid.

Nationaal Park Weerribben-Wieden heeft relatief veel 'vaste' gasten. Naast bezoekers uit de directe omgeving van het nationaal park, is ook onder verblijfstoeristen het herhalingsbezoek groot, daar het aantal vaste staanplaatsen groot is.

Een duidelijke toegangspoort voor het gebied als geheel ontbreekt. Ossenzijl en Kalenberg zijn de belangrijkste toegangspoorten voor De Weerribben. Voor De Wieden is Giethoorn een belangrijke toegangspoort, maar Giethoorn is voor veel bezoekers ook een reisdoel op zich. Belt Schutsloot, Dwarsgracht en Sint Jansklooster zijn ook toegangspoorten.

Seizoensverloop

Recreatie en toerisme in de Weerribben-Wieden zijn sterk seizoensgebonden, waarbij de zomer met afstand het belangrijkste seizoen is. Bij mooi weer kan het ook in het voorjaar, vooral tijdens de vakanties erg druk zijn. Veel mensen trekken er dan op uit om te fietsen, wandelen en kanoën. In het najaar is het aanmerkelijk minder druk.

Toekomstige ontwikkelingen en seizoensverlenging

Meppel en Steenwijk hebben beide uitbreidingsplannen. Bovendien zijn er twee nieuwbouwplannen voor parken met recreatiewoningen. Dit zal bijdragen aan een toename van het aantal bezoekers aan het Nationaal Park de Weerribben-Wieden, ook buiten het hoogseizoen. Ook vergrijzing zal tot enige seizoensverlenging leiden. De vormen van recreatie die plaatsvinden in Nationaal Park Weerribben-Wieden zijn over het algemeen sterk weersafhankelijk en dus blijft de seizoensgebondenheid groot.

Optimalisatie van recreatie

Het nationaal park heeft haar ambities op gebied van recreatie verwoord in het Beheer- en Ontwikkel Plan (BOP) uit 2007. Hierin wordt een toekomstbeeld geschetst met natuurgerichte recreatie als belangrijke drager van de lokale economie. Het toeristisch-recreatief product is riet, rust, ruimte, natuur en gastvrijheid. Het aanbod is kleinschalig en kwalitatief hoogwaardig. Men streeft niet naar hogere bezoekersaantallen, maar wel naar meer bestedingen per bezoeker. Wat vooralsnog ontbreekt, is een explicitering: hoe dit te bereiken?

Data over recreatie

Om bezoekers tot hogere bestedingen te verleiden is het nodig een product aan te bieden dat naadloos aansluit bij de wensen van bezoekers. Hoewel er zeker al het één en ander bekend is over de bezoekers van de Weerribben-Wieden en de activiteiten die zij ondernemen, zijn er ook een aantal kennislacunes. Er zijn bijvoorbeeld geen betrouwbare data over bezoekersaantallen. Zeker in vergelijking met wat over ecologie bekend is, is hetgeen over recreatie bekend is beperkt. Naast meer kwantitatieve gegevens zijn vooral ook kwalitatieve gegevens van belang. Door beter inzicht te krijgen in bezoekerstevredenheid, -wensen en bezoeksredenen kan meer vraaggericht gewerkt worden.

Transferium en bezoekerscentra

Diverse betrokkenen in het gebied hebben de wens uitgesproken een transferium te ontwikkelen. Transferia hebben als primair doel het geleiden van verkeersstromen. Een dwingende reden om een transferium aan te leggen vanwege een te hoge verkeersdruk in het gebied is er niet. Er is wel een andere reden waarom een transferium toch waardevol kan zijn. Voor recreanten kan een transferium, in de vorm van een gunstig gelegen parkeerplek met een hoge attractiewaarde door aanvullende voorzieningen en een integraal informatieaanbod fungeren als een startpunt voor een bezoek aan het nationaal park. Het nationaal park krijgt daarmee een duidelijke hoofdentree. Gezien de aard van het gebied, met vele entrees en bestemmingen, zal een transferium nooit de enige toegangspoort worden. Mede daarom is het van groot belang dat er een goede samenhang ontstaat tussen een eventueel transferium en bestaande bezoekerscentra en toeristische overstappunten (TOP's). Geadviseerd wordt dat betrokkenen en kenners van het gebied gezamenlijk de thema's 'centraal informatiepunt', 'hoge attractiewaarde door voorzieningen' en 'gunstige locatie' nader uitwerken. Daarbij moet ook nadrukkelijk de vraag beantwoord worden of een transferium de beste oplossing is voor gesignaleerde problemen of het beste middel is om onbenutte kansen te benutten. Giethoorn en Scheerwolde lijken vooralsnog de meest kansrijke locaties voor een transferium.

Informatievoorziening, promotie en marketing

Veel mensen willen ook tijdens hun vrijetijd graag iets leren. Met moderne communicatiemiddelen is veel mogelijk om de beleefbaarheid van het gebied te verbeteren. Het GPS systeem van de Ottervloot is een goed voorbeeld. Een dergelijk informatiesysteem kan ook voor andere recreanten worden ontwikkeld. Op die manier kan ook de individuele bezoeker beter geïnformeerd worden over natuur, cultuurhistorie en andere wetenswaardigheden. In zijn algemeenheid geldt dat het product sprankelender mag.

Naast informatievoorziening ter plaatse is het ook belangrijk bezoekers vooraf te informeren, bijvoorbeeld via internet. Deze informatievoorziening kan beter. Zowel de VVV als het Nationaal Park kan hier een verbeterlag maken.

Samenwerking en betrokkenheid

In tegenstelling tot andere landen zijn Nationale Parken in Nederland niet erg bezig met commerciële producten. Hogere bestedingen in het gebied kunnen daarom alleen worden bereikt in samenwerking met ondernemers. Het is belangrijk dat de doelen van het Nationaal Park gedeeld worden door de ondernemers die in het gebied actief zijn, en dat er wordt samengewerkt aan een gezicht naar buiten toe. De cursus gastheerschap voor ondernemers in Nationale Parken die in het gebied wordt gegeven is een goede aanzet tot een hechtere samenwerking.

Verstoringsanalyse

Voor het vaststellen van de zoneringskaart is gebruik gemaakt van drie kaartlagen: een natuurwaardenkaart, een habitatkaart en een verstoringskaart. In de natuurkaart zijn verstoringsgevoelige soorten met instandhoudingsdoelen voor de Natura2000-gebieden De Weerribben en De Wieden weergegeven. Deze kunnen verdeeld worden in drie groepen: waterplanten (Sterkranswier, Ruw kransblad, Stekelharig kransblad, Glanzig fonteinkruid, Doorgroeid fonteinkruid, Krabbescheer, Groot Blaasjeskruid), moerasbroedvogels (Roerdomp, Purperreiger, Bruine kiekendief, Zwarte stern, Watersnip) en niet-broedende watervogels (Aalscholver, Fuut, Grauwe gans, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend). In de habitatkaart is het rietareaal in kaart gebracht. In de verstoringskaart is rekening gehouden met recreatieve activiteiten (zoals wandelen, fietsen en varen). De verstoringsrisico's in verschillende delen van het jaar is in beeld gebracht door het seizoensverloop van de aantallen

moerasbroedvogels en watervogels te vergelijken met het seizoenspatroon van watersporters en fietsers. Kritische perioden zijn april–augustus voor moerasbroedvogels en september–oktober voor watervogels.

Waterplanten en waterrecreatie

Een beperkt deel van de groeilocaties van kranswieren, fonteinkruiden, blaasjeskruid en Krabbescheer komt voor in vaarwegen en plassen, die bevaren worden. De verspreiding geeft aan dat recreatievaart een beperkende factor kan zijn voor de uitbreidingsdoelstelling voor kranswieren en fonteinkruiden.

Moerasvogels en overjarig riet

In verschillende gebiedsdelen wordt door Staatsbosbeheer resp. Natuurmonumenten een ‘overjarig rietbeheer’ gevoerd. Dit oppervlak is beperkt. Een belangrijk deel van de moerasvogels is buiten deze deelgebieden afhankelijk van overjarig riet, dat de particuliere rietsector laat staan. Voor het realiseren van de herstelopgaven voor moerasvogels in De Weerribben is het nodig om het aanbod aan geschikt habitat te vergroten door middel van aanpassing van maai-beheer en peilbeheer in een deel van de rietpercelen.

Moerasvogels en verstoringszones

In de huidige situatie broedt een deel van de verstoringsgevoelige moerasbroedvogels in deelgebieden waar zij nadelige invloed kunnen ondervinden van verstoring door recreanten of door andere activiteiten via vaarwegen. Dit geldt voor de directe omgeving van broedplaatsen en voor het foerageergebied van Roerdomp, Purperreiger en Bruine kiekendief in de ruimere omgeving van het nest.

Watervogels en verstoringszones

Overdag rustende of foeragerende watervogels verblijven in september en oktober voor een groot deel in plassen en vaarten, waar door recreanten gevaren wordt in de zomer. Dit geldt met name voor Fuut, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend op de Beulakerwijde, Belterwijde en in het Giethoornse Meer. In het agrarische gebied is voor de overdag grazende watervogels voldoende ongestoord grasland beschikbaar. In de maanden september en oktober is een substantieel verstoringsrisico aanwezig, indien de watersportactiviteiten zich in deze periode uitbreiden. Deze uitbreiding is op termijn te verwachten, omdat het aantal woningen en recreatiewoningen rond het nationaal park wordt uitgebreid. Daarnaast is landelijk een trend van seizoensverbreding gaande.

Rustgebieden

De ligging van de vastgestelde rustgebieden is gebaseerd op de aanwezigheid van geschikt of potentieel geschikt broedhabitat en foerageerhabitat voor moerasbroedvogels, een beperkt voorkomen van jaarlijks gesneden rietland, en een beperkt recreatief gebruik. In De Weerribben betreft het twee deelgebieden met een gezamenlijke oppervlakte van 402 ha, in De Wieden betreft het een groter aantal deelvlakken, met een gezamenlijke oppervlakte van 1143 ha.

Uit de verstoringsanalyse blijkt dat voorgestelde rustgebieden niet geheel vrij zijn van verstoringsbronnen. Voor De Weerribben en De Wieden is berekend dat 11 resp. 28% van de oppervlakte van deze deelgebieden verstoringsrisico's ondervindt. De totale oppervlakte van de voorgestelde deelgebieden is echter voldoende om als ‘netto rustgebied’ te voldoen aan de eis voor 250 ha resp. 750 ha rustgebied in De Weerribben en De Wieden, die in het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan is neergelegd. In deze deelgebieden is aandacht voor de timing en fasering van werkzaamheden van rietsnijders en

terreinbeheerders wenselijk. Gelet op de vestigingsperiode van de meeste verstoringsgevoelige soorten, Roerdomp, Purperreiger en Bruine kiekendief, is in de huidige situatie 15 maart een goede richtdatum voor het beëindigen van werkzaamheden op en in de directe omgeving van broedlocaties. Dit sluit aan bij de randvoorwaarden die in het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan zijn opgenomen: afronden van alle activiteiten op percelen in rustgebieden voor 1 april, en in de (directe omgeving van de) opstanden met overjarig riet voor 15 maart.

Binnen de voorgestelde rustgebieden is de oppervlakte met overjarig rietbeheer (zeer) beperkt. In elk geval geldt voor De Weerribben dat gezien de herstelopgave voor moerasvogels via beheer en/of inrichting ruimte gecreëerd zal moeten worden voor overjarige (water)rietvegetaties met voldoende rust ten behoeve van moerasbroedvogels.

Het geselecteerde rustgebied is tijdens twee sessies in november 2008 met de terreinbeheerders en rietsector besproken. Overeengekomen is dat dit voorstel een goed uitgangspunt vormt voor een nadere uitwerking, waarin meer in detail en concreet geïnventariseerd wordt waar de knelpunten qua bedrijfsvoering liggen. Het gaat dan om uitvoeringsmogelijkheden en financiële consequenties. Deze inventarisatie zal duidelijkheid moeten bieden voor een financiële regeling, die nodig is voor financieel draagvlak voor de wijze van rietlandbeheer, die nodig is om de Natura2000-instandhoudingdoelen te realiseren en/of te handhaven. In het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan is opgenomen dat een convenant tussen rietsector, terreinbeheerders en bevoegde gezagen gesloten dient te worden voor 2012.

Aanbevelingen

- In het BOP staat dat in en om het Nationaal Park met 'kwaliteitsrecreatie' meer inkomsten gegenereerd moeten worden. Het is zaak om te expliciteren welke maatregelen hiertoe genomen gaan worden, met name door terreinbeheerders, ondernemers en de VVV.
- Productvernieuwing is gewenst. Het gebied mag sprankelender. Een versterking van de samenwerking tussen alle betrokkenen om hier gezamenlijk aan te werken is gewenst.
- Houd op korte termijn een enquête onder de bezoekers van het Nationaal Park om hun wensen te vernemen. Herhaal een dergelijk onderzoek, eventueel in vereenvoudigde vorm, elke 5 jaar. Gebruik de enquêtegegevens om het product te versterken. Neem de motiefgroepbenadering hierbij als basis.
- Zorg voor een monitoring in ruimte en tijd van het bezoekersaantal, met name op kwetsbare plaatsen.
- Betrokkenen (met name overheden, terreinbeheerders en ondernemers) wordt geadviseerd om in gezamenlijk overleg tot een besluit te komen of zij een transferium wenselijk vinden, op welke plaats en onder welke condities. Neem in deze discussie ook de toekomst van de beide huidige bezoekerscentra mee.
- Neem een besluit over de toekomst van de Natuurexpres; stoppen, doorzetten in de huidige vorm of van een nieuwe impuls voorzien door het versterken van de 'pull-factor'.
- Houd elke vijf jaar een evaluatie van de ontwikkelingen met alle betrokkenen in het nationale park op het gebied van recreatie.
- Een nadere uitwerking voor de rustgebieden is wenselijk, waarin geïnventariseerd wordt waar de knelpunten qua bedrijfsvoering van rietlandbeheerders (particuliere rietsector en terreinbeheerders) liggen. Het gaat hierbij om uitvoeringsmogelijkheden en financiële consequenties.
- Een financiële regeling is nodig voor het uitvoeren van rietlandbeheer, dat nodig is om de Natura2000-instandhoudingdoelen te realiseren en/of te handhaven.

SUMMARY

Research question and approach

“De Weerribben” and “De Wieden” form one national park since 1 January 2009. In the area, both natural and recreational values have high priority. The national park authorities desire a better understanding of the flow of visitors to and within the park and want to explore opportunities to optimize recreation in relation to nature values. “De Weerribben” and “De Wieden” are also Natura2000 areas. The draft management plan for these Natura2000 areas stipulates that a zonation of recreation should be established, taking into account disturbance risks to nature. This visitor management plan draws out how recreational goals can be combined with the conditions for Natura2000-objectives.

Main questions in the visitor management plan are:

- How do visitors travel to the national park and from which direction do they come from?
- What types of transport are being used and how do visitors distribute over the park?
- What is the visitor looking for and how can he be attracted to the park?
- To what extent does recreational use conflict with Natura2000 objectives in the current and expected future situation?
- Which areas qualify an undisturbed area and under what conditions can activities in these areas be allowed?

The visitor management plan is based upon a desk study and interviews with stakeholders. Management practice, natural values and recreational use has been studied to detect disturbance risks, and to select areas that should function as undisturbed zones.

The results of this study have been discussed in a steering committee, in which national park, land managers, reed cutting organization, recreation businesses, county and city were represented.

Recreational use

Activities

The area is particularly suitable for nature minded visitors, but cultural history is attractive also. The national park is a wetland area, passed by many sailors on their way from the Frisian lakes to the “randmeren” of lake IJssel or vice versa. Waterrecreation is therefore important. The area is also ideal for canoeing and sailing by “whisper-boat” (driven by electricity). In absolute numbers however, cycling is done most. Walking is a frequent activity as well. Although quantitative data are missing, it is likely that walking in De Weerribben and De Wieden plays a smaller role than in other national parks, because of the wetland character of the area.

Many visitors stay on camping sites. A major part of the sites is used throughout the season by the same guests. Hotels and holiday homes are relatively scarce. The number of holiday homes however will be raised significantly in the near future.

Origin, accessibility and access gates

Visitors to the national park use their own transport. They mainly travel by car, but the park is also accessible by boat. Giethoorn is frequented by day trippers who travel by bus. The area is relatively poorly accessible by public transport. Initiatives to improve accessibility, especially the so-called “Nature Express” (a bus service), have not led to a reduction in car use in the park.

The national park has relatively many 'faithful' guests. In addition to visitors from the immediate vicinity, the national park is also visited repeatedly by tourists who spend their holidays here and in the surroundings, because of the large number of camping sites and other accommodations.

An obvious gateway for the park as a whole is missing. Ossenzijl and Kalenberg are the main gateways for De Weerribben. To reach De Wieden Giethoorn is important, but for many visitors Giethoorn is also a destination in itself. Belt Schutsloot, Dwarsgracht and St. Jans klooster are minor gateways.

Seasonal aspects

Recreation and tourism in the national park are highly seasonal, the summer season being by far the most important. When the weather is nice in the spring, especially during the holidays, the main routes can be crowded. Many go out cycling, walking and canoeing. In autumn the number of visitors is considerably smaller.

Future development extension of the tourist season

Meppel and Steenwijk both expand their numbers of houses. In addition, two new recreational parks are planned. This will contribute to an increase in the number of visitors to the national park, within and outside the summer season. The growing numbers of retired people will also increase visitor numbers outside the main season. Outdoor recreation, that predominates in the national park, depends highly on the weather, so summer season will prevail as the main tourist season.

Optimization of recreation

The national park has formulated its ambitions for recreation in the Management and Development Plan of 2007. It outlined a vision of nature-minded recreation as a major carrier of the local economy. The leading cues in tourism are rest, wideness, nature and hospitality. The type of tourist facilities is small-scale and high quality. The aim is not to increase visitors numbers, but to increase income per visitor. The means of achieving this goal have not been worked out yet.

Data on recreation

Seducing visitors to spend more needs a product that perfectly fits the needs of visitors. Although information about the behaviour and activities of visitors of the national park is known to some extent, a considerable number of knowledge gaps remain. There are no reliable data on visitor numbers. Especially in comparison with what is known about ecology, quantitative information is limited. In addition qualitative data are important as well. A better understanding of visitor satisfaction, desires and motives, facilitates a demand-driven approach.

Transferium

Various parties have expressed the wish to develop a transferium. The primary objective of a transferium usually is conducting traffic flows. However, a stringent reason for a transferium

due to high traffic rate in the national park is not present. There is another reason why a transferium could be useful. A transferium in the sense of a favourable parking place with very attractive additional facilities and an outstanding information service can function as a major starting point for a visit to the National Park. In such a way, the national park obtains an obvious major central entrance. Given the current infrastructure, with many entries and destinations, a transferium will never be the only gateway. It is therefore of great importance that a good cohesion between a transferium, existing leisure centres and stopovers is reached. We recommend that parties involved and local people better define the aspects of 'central information point', 'high attractiveness by facilities' and 'favorable location'. It should be emphasized that also the question whether a transferium is the best solution to problems observed or the best means of taking opportunities, needs an answer. Giethoorn and Scheerwolde appear the most promising sites for a transferium.

Information, promotion en marketing

Many people like to learn during their free time. With modern means of communication it is possible to experience the area. The GPS system of the Otter Fleet is a good example. Such information can also be developed for other recreational purposes. In this way, the individual visitor can be kept informed better about nature, cultural history and other interesting features of the park.

In addition to information on the spot, it is also important to inform visitors in advance, for example through the Internet. This information channel could be used better. Both the OT and the National Park can improve a lot in this respect.

Co-operation and involvement

Unlike other countries, National Parks in the Netherlands are not very busy with commercial products. Higher spending in the region can only be achieved in partnership with entrepreneurs. It is important that the objectives of the National Park are shared with entrepreneurs in the field, and that cooperation arises to develop a common image to the outside world. The hospitality course for entrepreneurs in National Parks in the region has already given an impetus to greater cooperation.

Disturbance analysis

Disturbance analysis has been carried out using three map layers: a nature map, a habitat management map and a disturbance map. In the nature map species, listed as Natura2000-objectives and being sensitive to disturbance are represented. These can be divided into three groups: water-weeds (stonewort species, pond weeds, Water soldier, Greater Bladderwort), breeding marsh birds (Bittern, Purple Heron, Marsh Harrier, Black Tern, Snipe) and non-breeding waterfowl present in autumn (Cormorant, Great Crested Grebe, Greylag Goose, Wigeon, Gadwall, Tufted Duck and Pochard). The habitat management map represents the reed area. The disturbance map takes into account recreational activities (such as walking, cycling and sailing). The disturbance risks in different parts of the year is represented by comparing the seasonal pattern of breeding birds and waterfowl with the seasonal pattern of sailors and cyclists. Critical periods are April to August for breeding birds and September-October for waterfowl.

Water-weeds and disturbance

A small number of growth sites of stonewort, pond weed and water soldier is found in waterways and ponds passed by boats. The distribution map indicates that water recreation can be a limiting factor for the Natura 2000 objective of extension of stonewort and pond weeds.

Marsh birds and reed cutting practice

In various parts of the park land managers (Staatsbosbeheer and Natuurmonumenten) cut reeds following a three year cycle; in these sites old reeds with suitable nesting locations for marsh birds are present. The area is limited however. An important part of the breeding marsh birds nest outside these areas and depend on old reed stands, left by commercial reed cutters. To meet Nature2000-objectives for breeding marsh birds, a recovery of the breeding population in De Weerribben is needed. Adjustment of the reed cutting practice is one of the necessary preconditions.

Marsh birds and disturbance zones

In the current situation a minor part of the marsh birds sensitive to disturbance breed in areas where they may be adversely affected by recreational activities at waterways. This applies to the immediate vicinity of the breeding locations of Bittern, Purple Heron, Marsh Harrier and their feeding areas in the surrounding area.

Waterfowl and disturbance zones

Daytime resting or foraging waterfowl stay in September and October for a considerable part in lakes and canals with recreational activities during the summer season. This is particularly true for Great Crested Grebe, Gaddwall, Tufted Duck and Pochard in the Beulakerwijde, Belterwijde and Giethoornse Meer. In the agricultural area sufficient undisturbed grassland for daytime grazing waterfowl is available. In the months of September and October a substantial risk of disturbance in the lakes will arise, if the aquatic sports activities in this period intensify and increase in spatial extent. This extension is expected on the long term, because the number of holiday homes near the national park will be raised. Besides, a nationwide trend of broadening of the tourist season is going on.

Disturbance free areas

The selection of disturbance free areas in this report is based on the presence of suitable or potentially suitable breeding habitat and foraging habitat for marsh birds, a limited occurrence of annual cut reed cutting, and a limited recreational use. In the Weerribben two subareas are selected with a total area of 402 hectares, in De Wieden a larger number of subareas are selected, with a total area of 1143 hectares.

The disturbance analysis shows that the selected subareas are not entirely free from disturbance. In De Wieden and De Weerribben 11 resp. 28% of the area selected is subject to risk of disturbance. The area however is sufficient to meet the criteria of 250 hectares of disturbance free area in De Weerribben and 750 hectares in De Wieden, as determined in the draft version of the Natura2000-managementplan. In these areas agreements about the timing and phasing of work of reed cutters and land managers are necessary to ensure rest in the breeding and feeding sites. In the current situation March 15th is an advisable date for completion of activities on and in the vicinity of breeding sites, taking into account the establishment period of the disturbance sensitive bittern, purple heron and marsh harrier. This is in line with the conditions, mentioned in the draft version of the Natura2000-managementplan: completion of all activities before April 1st on the whole, and on parcels with standing reeds (suitable as breeding habitat) before March 15th. Within the disturbance free areas, the area with cyclic reed management is (very) limited. Therefore in any case in De Weerribben, given the task of restoring marsh birds populations, management measures towards increasing the area of old reed stands are needed.

The selection of disturbance free areas has been discussed with the land managers and reed cutters during two meetings in November 2008. It was agreed that the selection offers a good basis for further action. An inventory is needed of the implications and bottlenecks

concerning the reed cutting practice. This inventory should provide clarity about financial implications and necessary financial support for reedland management. The draft version of the Natura2000-managementplan states that an agreement between reed cutting organization, land managers and competent authority is to be concluded by 2012.

Recommendations

- The Management and Development Plan of the National Park Weerribben-Wieden aims at a high quality level recreation that should generate more income than at present. It is important to define what measures should be taken to achieve this goal, especially by land managers, entrepreneurs and the tourist promotion office.
- Product development is desirable. The attractiveness of the park to potential visitors could be more obvious and powerful. Strengthening of cooperation between all stakeholders is advisable.
- Organize a survey among visitors to the National Park on the short-term, focusing on their opinion and wishes. Repeat such an investigation, possibly in a simplified form, every 5 years. Use the survey data to enhance the product. Take the approach of group-motives as a basis.
- Maintain proper monitoring of visitornumbers in time (seasonal pattern) and space (distribution), particularly in vulnerable places. Apply new technology, especially satellite data and arial photography.
- Let stakeholders agree whether they would like a transferium, and if so, where and under what conditions. Include the future of the two current visitor centres in this discussion.
- Take a decision on the future of Nature Express: termination, continuation in its current form, or a renewal by strengthening of the "pull factor".
- Evaluate the recreational developments in the national park every five years and discuss these with all stakeholders.
- An inventory is needed of the implications and bottlenecks concerning the reed cutting practice. This inventory should provide clarity about financial implications and necessary financial support for reedland management.
- A financial agreement is required to realize reedland management, that meets the criteria of marsh habitat according to the Natura2000-objectives.

INLEIDING

Achtergrond

Het Nationaal Park De Weerribben is op 17 januari 2007 samengevoegd met het naastgelegen natuurgebied De Wieden om samen één groot nationaal park te vormen. Momenteel heeft het gebied de status van nationaal park in oprichting. Per 1 januari 2009 is het nationaal park formeel ingesteld op basis van positieve adviezen vanuit het gebied en vanuit gemeentelijke en provinciale besturen.

Voor het gebied is een werkdocument voor beheerplan opgesteld in het kader van Natura2000 (Provincie Overijssel *in prep.*). De vraag is of het verkeer en het recreatieve gebruik van het gebied invloed hebben op de instandhoudingsdoelen voor het gebied. Via een zogenoemd visitormanagementplan kan aangeven hoe deze doelen gecombineerd kunnen worden met natuurgerichte recreatie. Het Nationaal Park Weerribben-Wieden heeft Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek bv opdracht gegeven in samenwerking met de Stichting Recreatie, Kennis- en Innovatiecentrum het visitormanagementplan op te stellen.

Doelstelling

Doelstelling is het opstellen van een visitormanagementplan, waarin de volgende vragen worden beantwoord.

1. Hoe komen bezoekers naar het nationaal park en vanuit welke richtingen?
Daarbij moet ook de vraag beantwoord worden of er bij de belangrijkste toegangspoorten tot het gebied behoefte is aan extra informatie en of er realistische alternatieve vervoersmogelijkheden (ter vervanging van de auto) mogelijk zijn. Specifiek wordt de mogelijkheid van het opzetten van een transferium onderzocht. In het plan dient duidelijk gemaakt te worden of dat zinvol is en zo ja, wat daarvoor de meest geëigende locatie is.
2. Welke vormen van vervoer gebruiken bezoekers en waar bevinden zij zich in het park?
Daarbij dient aan de orde te komen of een goed zoneringsplan voldoende waarborgen biedt om ook bij groei van de recreatie deze op te kunnen vangen, zonder dat er negatieve effecten ontstaan op de te beschermen natuurwaarden. Bij dit plan dient dan ook rekening gehouden te worden met de kaders vanuit het werkdocument voor het beheerplan Natura2000. In het plan wordt een zoneringskaart voor recreatie uitgewerkt, die rekening houdt met de ruimte die nodig is voor de Natura2000-doelstellingen.
3. Wat zoekt de 'klant' en hoe kan deze worden 'verleid'?
Een gastvrij onthaal van bezoekers, dat is wat het nationaal park voor staat. Hierbij hoort aandacht voor informatie, service en gemak. Maar wat heeft het nationaal park de bezoeker te bieden qua producten en hoe kunnen deze een rol spelen bij het 'verleiden' van de bezoekers tot 'passende' vormen van gebruik?

Aanpak

Het visitormanagementplan is opgesteld op basis van een bureaustudie en interviews met betrokkenen. Middels een bureaustudie zijn bestaande verkeerstellingen, verkeer- en vervoersplannen en natuurinventarisaties geanalyseerd. Veel kennis over het gebied zit bij

betrokkenen in de regio. Daarom zijn vertegenwoordigers van terreinbeherende instanties (Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer), overheid (gemeente Steenwijkerland), recreatieondernemers en het VVV van Steenwijkerland geïnterviewd.

De vraag 'hoe komen bezoekers naar het nationaal park en vanuit welke richtingen?' is aangepakt via analyse van verkeerstellingen en interviews. Aan de hand van deze informatie is inzichtelijk gemaakt langs welke 'poorten' bezoekers het gebied binnenkomen. Bezoekersstromen binnen het park zijn in beeld gebracht aan de hand van diverse beschikbare gegevens, literatuurbronnen en informatie, verzameld via interviews. Daarnaast is geput uit onderzoeken, rapporten en verslagen van andere gebieden (bijvoorbeeld de Biesbosch en de Veluwe) waar vergelijkbare vraagstukken spelen. Via een bureaustudie is getracht relevante trends en ontwikkelingen te achterhalen. Wat willen recreanten? Wat voor producten wensen zij? Ook zijn relevante ervaringen uit andere gebieden in beeld gebracht.

Het recreatiezoneringsplan diende zodanig in elkaar gestoken te worden dat de recreatievormen in het park verenigbaar zijn met de instandhoudingsdoelen van de Natura2000-gebieden De Weerribben en De Wieden. Op basis van terreingesteldheid, natuur en recreatie zijn drie type kaartbeelden vervaardigd: een natuurkaart (met een selectie van verstoringsgevoelige soorten met instandhoudingsdoelen), een habitatkwaliteitskaart en een recreatiekaart. De kaarten zijn vervolgens over elkaar heen gelegd. Deze 'confrontatiekaarten' maken duidelijk of sprake is van conflicten en of, en zo ja waar, bijsturing van routestructuren noodzakelijk is. Daarnaast wordt ingegaan op de vraag in hoeverre ruimte aanwezig is voor groei van recreatiestromen. Op basis van deze analyse zijn deelgebieden geselecteerd met de beste kansen om als 'rustgebied' ingericht te worden.

De resultaten van deze studie zijn besproken en bediscussieerd in een begeleidingscommissie. In deze commissie waren vertegenwoordigd:

- Nationaal Park Weerribben-Wieden : Hans Schiphorst
- Provincie Overijssel: Michiel van de Weide
- Gemeente Steenwijkerland: Paul van de Berg
- Staatsbosbeheer: Egbert Beens
- Natuurmonumenten: Bart de Haan
- Gebruikers van rietland in De Weerribben: Egbert Wolter ter Meer
- Gebruikers van rietland in De Wieden, AVRN: Wout van de Belt
- TopKop: Gerard van de Belt

1. KADER RECREATIE EN NATUUR

1.1. BELEID

Landelijk beleid voor Nationale Parken

Nationale Parken zijn ingesteld om de unieke natuurgebieden van Nederland te behouden, maar zijn daarnaast van belang voor natuurbeleving, natuurgerichte recreatie, natuurvoorlichting, educatie en onderzoek (SNP 2008). Beheer- en inrichtingsmaatregelen moeten er daarom niet alleen op gericht zijn bestaande natuurwaarden te behouden en te verbeteren, maar ook om de natuurbeleving van recreanten te vergroten, onder andere door hoogwaardig aanbod, goede informatie en communicatie, en ondersteuning van derden die zich bezig houden met toerisme en recreatie in en rond een Nationaal Park.

Staatsbosbeheer

De kerntaken van Staatsbosbeheer zijn het beheer van natuur, landschap en cultuurhistorie, houtoogst en recreatie. In haar lange bestaan is de organisatie het beheren van de natuur met andere ogen gaan bekijken. De huidige visie is dat Staatsbosbeheer er niet alleen is voor de natuur, maar juist ook voor de mensen. Gezondheid, kinderen en jeugd, de inrichting van Nederland en de klimaatverandering zijn daarmee belangrijke thema's voor de organisatie geworden (Staatsbosbeheer 2008). De recreatievisie 'Thuis bij Staatsbosbeheer; natuurlijk' (2004) is de landelijke visie van Staatsbosbeheer op dagrecreatie, verblijfsrecreatie, veiligheid en openstelling in relatie tot recreatie. Het uitgangspunt is dat gebieden zijn opengesteld, tenzij verstoring plaatsvindt (van bijzondere dieren, stilte of duisternis), de veiligheid van recreanten in het geding is, de fysieke draagkracht van een gebied wordt aangetast (trilveen, duinhellingen) en op basis van wettelijke voorschriften (Natuurbeschermingswet).

Van het totaal areaal van Staatsbosbeheer van 250.000 ha is 92 procent opengesteld voor bezoekers (Staatsbosbeheer 2008). Om te voorkomen dat recreatie ten koste gaat van kwetsbare natuur is 8 procent niet, of niet altijd toegankelijk voor bezoekers. Staatsbosbeheer beziet per gebied welke vormen van recreatie passen. In de recreatievisie wordt rekening gehouden met verschillende behoeften van verschillende bezoekers. Voor bezoekers is een scala aan mogelijkheden voor natuuractiviteiten en recreatie, zoals fiets-, wandel- en ruiterroutes, GPS-routes, nordicwalking-routes, rolstoelpaden en speciale (educatieve) kinderroutes. Bezoekers kunnen in tien verspreid over Nederland gelegen Natuuractiviteitencentra terecht voor informatie, activiteiten en excursies. In de verblijfsrecreatie biedt Staatsbosbeheer kleinschalige natuurkampeerterreinen en voormalige boswachtershuizen, de Buitenleven vakantiewoningen.

Natuurmonumenten

Het werk van Natuurmonumenten kent vier pijlers: beheren, beïnvloeden, betrekken en besturen. Om natuur veilig te stellen verwerft en beheert Natuurmonumenten natuurgebieden. De hoofdlijnen van het recreatiebeleid van Natuurmonumenten zijn gebaseerd op volgende vier strategische keuzes, die al in 1998 zijn vastgesteld, maar nog steeds actueel zijn.

- Recreatiedoelstellingen zijn dienstbaar aan natuurdoelstellingen.
- Verder werken aan het vergroten van de kwaliteit van natuurgerichte recreatie in natuurgebieden. Streven naar optimale natuurbeleving en niet naar zo veel mogelijk bezoekers.

- Kiezen voor oplossingen in recreatieve regionale zoning, waarbij een goede zoning van de eigen gebieden belangrijk is. Daarnaast een uitbreiding van het areaal natuur en vergroting van de toegankelijkheid van het landelijk gebied als geheel.
- Kiezen voor eenduidigheid in openstelling en toegangsvoorwaarden. Daarbij de geschikte recreatievorm en benodigde inrichting laten afhangen van de draagkracht van het gebied en de recreatieve vraag.

Gemeente Steenwijkerland

Veruit het grootste deel van De Weerribben-Wieden valt binnen de gemeentegrenzen van Steenwijkerland. De Gemeente Steenwijkerland heeft zijn ambities voor recreatie en toerisme opgetekend in een beleidsnota (2003) en een toeristisch actieplan (2007).

De belangrijkste doelen die de gemeente Steenwijkerland heeft gesteld zijn een kwalitatieve versterking van de toeristische sector (hogere bestedingen per toerist en een hogere waardering voor de vakantie) en seizoensverlenging. Ook zijn er plannen voor het verbeteren van het toeristisch recreatief aanbod, o.a. door te werken aan gastheerschap, het stimuleren van elektrisch varen en het verkennen van de behoefte aan uitbreiding van het aantal campings. Uitvoering van de plannen doet gemeente niet alleen, maar nadrukkelijk in samenwerking met strategische partners.

Gemeente Zwartewaterland

Een klein deel van De Weerribben-Wieden valt onder gemeente Zwartewaterland. De Gemeente Zwartewaterland heeft geen toeristische visie. Toerisme en recreatie komen wel aan bod in de structuurvisie 'Zicht op Zwartewaterland 2005-2020', die op 7 juli 2005 is vastgesteld. In de Structuurvisie wordt Zwartsluis door de strategische ligging ten opzichte van De Wieden- en Weerribbengebied als een poort voor zowel passerende plezierschepen als autoverkeer aangemerkt. Deze potentie wordt echter nog niet voldoende benut. De gemeente Zwartewaterland geeft aan dat er op gebied van recreatie en toerisme ruimte is om te groeien. Recreatie en toerisme worden daarbij als impuls gezien en gebruikt worden voor overige ontwikkelingen.

European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas

Het overlegorgaan Nationaal Park Weerribben-Wieden heeft de ambitie uitgesproken het certificaat van het 'European Charter for Sustainable Tourism in Protected Areas' te behalen. Het zou daarmee het eerste Nederlandse nationaal park zijn dat dit charter heeft. Uit dit charter komt een aantal taken voort, waaronder:

- Het beschermen en verbeteren van het natuurlijk en cultureel erfgoed
- Kennis hebben van bezoekerswensen en het garanderen van kwaliteit
- De bijzondere kwaliteiten van een gebied naar buiten toe uitdragen
- Het stimuleren van toeristische producten die aansluiten bij het beschermde gebied
- Het aanbieden van trainingen over het (beschermde) gebied en duurzaam toerisme
- Het beschermen van de lokale kwaliteit van leven (leefbaarheid)
- Het verbeteren van de baten voor de lokale economie
- Het monitoren en sturen van bezoekersstromen

Beheer en Ontwikkelingsplan Weerribben-Wieden

In het Beheer- en Ontwikkelingsplan Nationaal Park Weerribben en Wieden (van der Hut 2008) zijn de *doelen* voor recreatie en economie benoemd. Het gewenste toekomstbeeld is een solide economie, gedragen door natuurgerichte recreatie, natuurgerelateerde productie en milieuvriendelijke bedrijvigheid. Het beeld dat in het BOP wordt geschetst is van een nationaal park waar kleinschalige kwaliteitsrecreatie wordt aangeboden, waar de bestedingen per bezoeker hoog zijn, en waar het landschap en de unieke kwaliteiten van het gebied,

waaronder rust, ruimte natuur en riet centraal staan in het toeristisch product. Ook wordt gestreefd naar een goede balans tussen natuurbehoud en recreatie, bijvoorbeeld door een effectieve zonering. Idealiter draagt de toeristisch-recreatieve sector bij aan het in stand houden van natuur en landschap, zowel financieel als door goed gastheerschap; door toeristen te informeren over de bijzondere kwaliteiten van het gebied.

1.2. DOELGROEPEN EN TRENDS

Doelgroepen voor natuurgerichte recreatie

Nationale parken zijn bij uitstek geschikt voor natuurgerichte recreatie. Natuurgerichte recreatie kan echter verschillende vormen aannemen, waarbij de rol die de natuur speelt uiteenloopt van het decor bij activiteiten tot het hoofddoel van de recreatieactiviteit. Het recreatiebeleid in Nederland is jarenlang gedomineerd door aanbodgericht denken. Door het aanleggen van allerlei voorzieningen zou vanzelf aan de vraag worden voldaan. De laatste jaren vindt echter een kentering plaats in het denken rond recreatie. Bij beheer en inrichting van gebieden wordt veel meer dan voorheen gekeken naar de wensen van recreanten.

Om zicht te krijgen op de wensen van recreanten wordt veelal een indeling in doelgroepen gehanteerd. Traditionele indelingen van recreanten op basis van persoonskenmerken als leeftijd, levensfase, opleiding en gezinssamenstelling voorspellen het recreatiegedrag echter steeds minder. Het recreatiegedrag wordt diverser en is veel meer dan voorheen gebaseerd op persoonlijke keuzes en voorkeuren. Recreanten worden daarom steeds vaker ingedeeld op basis van motiefgroepen. Deze indeling is gebaseerd op de activiteiten die mensen ondernemen, hoe en met wie, en op basis van achterliggende motieven. Recreanten behoren daarmee niet tot één vaste doelgroep, maar kunnen per ondernomen activiteit in één of meerdere motiefgroepen worden ingedeeld.

Staatsbosbeheer, dat de laatste jaren veel met de motiefgroepen werkt, onderscheidt vijf belangrijke recreatiemotieven.

- Gezelligheid, samen met vrienden of familie er op uit.
- Er tussen uit, genieten, bijkomen en even weg zijn uit de dagelijkse omgeving.
- Interesse in het natuurgebied, tevens iets willen leren over het gebied.
- Opgaan in planten- en dierenwereld, liefde voor de natuur en hier alles over willen weten.
- Uitdaging, de natuur is decor voor een fysieke inspanning. De nadruk ligt op de fysieke inspanning, niet op de omgeving.

Op dit moment wordt er gewerkt aan de vertaling van een indeling in motiefgroepen naar concrete inrichtingsplannen. Per gebied wordt bepaald welke kernkwaliteiten waar liggen zodat goed ingespeeld kan worden op de verschillende motiefgroepen. Ook wordt bekeken welke aanvullende maatregelen gewenst zijn om de groepen nog beter te bedienen, immers een gezelligheidszoeker stelt heel andere eisen dan een sportieve uitdagingzoeker

Trends

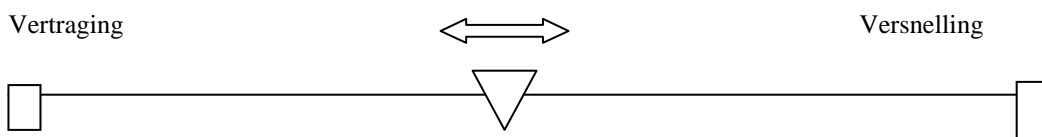
Er zijn vele ontwikkelingen en trends die van belang zijn voor het huidige en toekomstige recreatief gedrag. Wij selecteren er hier drie die wij van bijzonder belang vinden voor de toekomst van de Weerribben-Wieden:

- Versnelling versus vertraging
- Kwaliteit
- Beleving

Versnelling versus vertraging

De samenleving lijkt te versnellen. Kant-en-klaarmaaltijden, elektrische apparatuur als magnetrons, productieverhoging op de werkvloer en het toenemende verkeer op de weg zijn hier voorbeelden van. Maar ook in de vrije tijd is versnelling een gegeven. Het aantal vrijetijds-activiteiten waarin de gemiddelde Nederlander participeert, is de afgelopen decennia gestegen. Daarnaast daalt de gemiddeld bestede tijd per vrijetijds-activiteit. Recreanten zappen van de ene beleving naar de andere. De ene hype is nog niet uitgewerkt of de volgende dient zich al aan (Goossen, 2005). De laatste 25 jaar is de beschikbare vrije tijd afgenomen. Nederlanders hebben het steeds drukker gekregen en combineren verplichtingen op het vlak van arbeid en zorg. (Breedveld e.a., 2006a). De schaarse beschikbare vrije tijd wil de Nederlander daarom zo optimaal mogelijk invullen. Vrije tijd is daarmee 'kwaliteit' geworden. De verwachtingen ten aanzien van vrije tijd worden steeds hoger.

De ene keer wil de recreant volledig opgaan in een andere wereld en struinen door de wildernis en de andere keer zoekt hij het amusement op in een leisurepark. Dit recreatiegedrag is een gevolg van twee belangrijke onderstromen die als een continuüm met elkaar verbonden zijn. Aan de ene kant staat de vertraging en aan de andere kant de versnelling (Heuvel et al, 1997). De moderne recreant schuift elke keer op dit continuüm op zoek naar een betekenisvolle ervaring. Sommige recreanten zullen meer bij de versnelling blijven en andere blijven meer bij de vertraging.

Tabel 1.2

Recreatiepatroon bij versnelling en vertraging als levensstijl. Bron: van den Heuvel, 1997 in Goossen, 2005.

Vertraging	Versnelling
Kleinschaligheid	Extremen, internationalisering
Behoeftte aan eigen tijd los van netwerken en meer zeggenschap over tijd	Ervaring van 'wereldwijde' gelijktijdigheid
Voorkeur voor traagheid, rust en duurzaamheid	Behoeftte aan snelheid en mobiliteit
Op zoek naar zekerheden, authenticiteit en kwaliteit	Kortstondigheid, fragmentaties, on(th)echtheid
Lokale identiteiten, milieubesef, natuurbehoud	Eenvormigheid, hoge consumptie, de 'world is us'

Kwaliteit

De schaarse beschikbare vrije tijd moet zo optimaal mogelijk ingevuld worden. De vraag naar kwaliteit zal daardoor toenemen. De recreant is veel kritischer en veeleisender geworden. De behoefte aan comfort en luxe neemt toe, vooral onder de oudere doelgroep (RECRON, 2008; NRIT, 2007), maar ook aan rust en eenvoud. De ene consument is de andere niet. Verschillen in wensen en verwachtingen bestaan. Het landschap ontwikkelt zich tot een recreatielandschap dat de grondslag is van vele interpretaties door vele soorten recreanten die allemaal hun eigen verhaal hebben of willen hebben over dat landschap. Kwaliteit, variatie, recreatie op maat en vernieuwing zullen steeds belangrijker worden. Een doelgroepenbenadering is hierbij meer dan ooit van belang (RECRON, 2008).

Beleving

De industriële maatschappij is zover ontwikkeld dat het de fysieke inspanning sterk heeft geautomatiseerd. Daarmee ontstaat ruimte voor emoties en verbeelding (Rolf Jensen, 1999). We hechten steeds meer waarden aan verhalen en belevenissen. Recreanten en toeristen willen iets (unieks) beleven, voelen en ervaren (RECRON, 2008). De vraag naar grote evenementen, en grootschalige leisuurevoorzieningen is zeker niet voorbij, maar men schuift de laatste tijd wat meer van grootschalige, massale en eenmalige belevenissen naar intieme persoonlijke ervaringen. Men zoekt vaker een kleinschalige persoonlijke beleving die men graag met familie en vrienden deelt. (NRIT, 2007; Staatsbosbeheer, 2008).

Doordat de wereld steeds toegankelijker wordt en grenzen vervagen, neemt de interesse in authenticiteit en regionale identiteit toe (Staatsbosbeheer, 2008; NRIT, 2007). Mensen zijn ook steeds meer op zoek naar natuurlijke belevingen, rust en ruimte. De vraag naar natuurbeleving wordt groter naarmate de verstedelijking toeneemt. (NRIT, 2008).

Recreanten willen een ervaring die bij hun leefstijl past. De beleving die mensen zoeken kan een spectaculaire ervaring zijn zoals slapen in boomhutten of een weekje in de huid van de boer of boswachter kruipen (RECRON, 2008; Dagevos e.a., 2000). Andere recreanten zoeken rust, ontspanning en gezelligheid. Maar ook dan gaat het om een totaal beleving (RECRON, 2008). Eenzelfde gebeurtenis kan door mensen zeer verschillend beleefd worden, afhankelijk van karakter, kennis, ervaring, leeftijd, humeur etc. Belevingen en belevingswensen over de groene ruimte lopen daardoor ook sterk uiteen (Brinkhuijsen et al, 2003).

2. RECREATIE IN DE WEERRIBBEN-WIEDEN

2.1. DE VRAAGKANT

Doelgroepen in de Weerribben-Wieden

De uitzonderlijke natuur is uiteraard de belangrijkste reden waarom bezoekers kiezen voor De Weerribben-Wieden, maar ook de cultuurhistorische dorpjes zijn een belangrijke trekker. Giethoorn, Dwarsgracht en Blokzijl zijn zelfs beschermde dorps- c.q. stadsgezichten. Uit het GOBT trendrapport (2007) blijkt dat 52% van de bezoekers van de Kop van Overijssel een natuurgebied heeft bezocht, tegenover 28% van de bezoekers landelijk. Van de respondenten van dit onderzoek beschrijft 27% zijn vakantie als natuurgericht (tegenover 17% landelijk). Omdat de Kop van Overijssel een gebied is dat meer omvat dan alleen De Weerribben-Wieden zullen deze percentages voor de bezoeker van het Nationaal Park nog hoger uitvallen.

De Weerribben is één van de gebieden waar Staatsbosbeheer met de motiefgroepindeling werkt. Dat betekent dat men differentieert en zoneert, waarbij de kernkwaliteiten en de vraag van de recreanten (de motiefgroepen) het uitgangspunt vormen. Op basis van de nu bekende gegevens kan dit globaal. Aanvullend bezoekersonderzoek kan er aan bijdragen dat een gerichtere aanpak mogelijk is. Er zijn voor De Weerribben weliswaar enige gegevens over de activiteiten die mensen ondernemen, maar verblijfsduur, wensen en motivatie van bezoekers zijn niet uitgebreid in kaart gebracht. Ook voor De Wieden worden dergelijke zaken niet regelmatig gemonitord.

In 1995 heeft Natuurmonumenten een bezoekersonderzoek verricht in De Wieden. Hoewel inmiddels al meer dan 10 jaar oud, brengt dit rapport een aantal interessante gegevens aan het licht die mogelijk ook in de huidige situatie nog relevant zijn. Het onderzoek is uitgevoerd door enquêtes uit te delen onder bezoekers op een aantal dagen in de zomer van 1995. In de enquête zijn vragen opgenomen over de herkomst van bezoekers, de verblijfsduur en locatie, de activiteiten die ze ondernemen en de wensen die ze hebben ten aanzien van het gebied. Omdat De Wieden geen duidelijke toegangspoort of poorten heeft zijn er acht locaties gekozen om enquêtes uit te delen die ieder aan een bepaalde gebruikersgroep zijn verbonden.

Zoals logischerwijs te verwachten is werden (en worden) De Wieden voornamelijk bezocht door natuur- en landschapsgerichte recreanten. 'het landschap, de rust en de ruimte' (72%) en 'de natuur, planten en dieren' (47%) zijn de belangrijkste motieven voor bezoekers om voor De Wieden te kiezen. Ook de pittoreske boerderijen en dorpjes worden door relatief veel bezoekers genoemd (40%), evenals de recreatiemogelijkheden in De Wieden (Natuurmonumenten, 1996).

Natuurmonumenten maakt een indeling die lijkt op de indeling in motiefgroepen. Deze indeling is gebaseerd op de mate van natuurgerichtheid van bezoekers, waarbij bezoekers tot meerdere motiefgroepen kunnen behoren. Het best vertegenwoordigd in De Wieden zijn de *natuur- en landschapsgenieters*. Deze mensen komen om te genieten van de sfeer van dorpjes, het landschap en voor de rust. De *natuurvorsers* zijn met 29% de tweede groep. Deze doelgroep is geïnteresseerd in een educatief element, komen om te leren en kennis over flora en fauna te vergroten. Ook *bewegingszoekers* zijn goed vertegenwoordigd (24%). Deze

mensen komen vooral naar de natuur om sportief bezig te zijn. *Avontuurzoekers* (21%) willen het liefst zo snel mogelijk in het gebied doordringen.

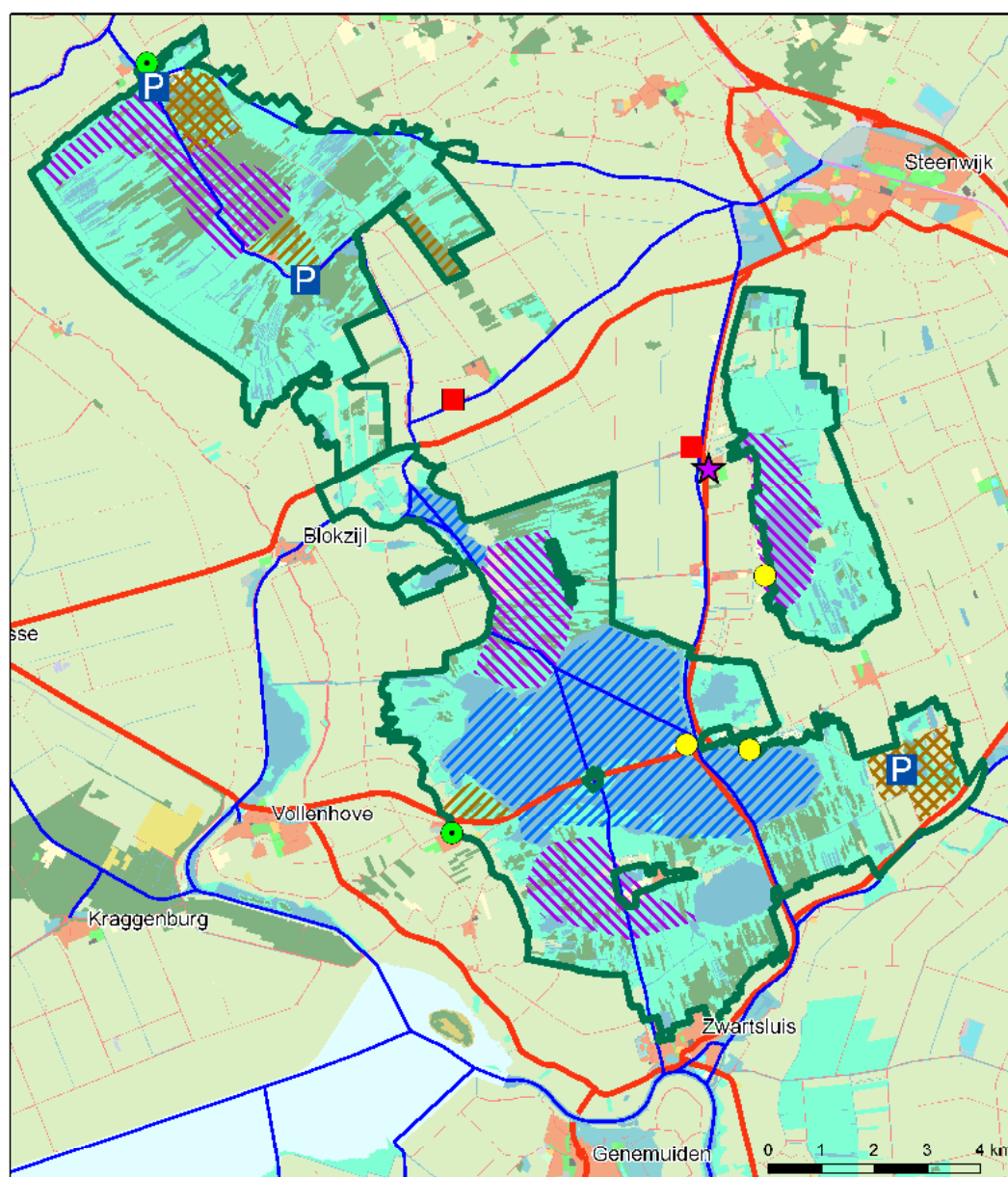
Een opvallend resultaat uit het onderzoek is dat slechts 3% van de bezoekers op basis van het onderzoek kan worden ingedeeld in de categorie *Sociale ontspanning/vermaakzoekers*. Sociale ontspanning en vermaak zoekers komen voor het sociale aspect en gezelligheid, de omgang met kinderen, familie of vrienden. Het lijkt aannemelijk dat een groot deel van de bezoekers aan Giethoorn sociale ontspanning/vermaak in ieder geval als nevendoeel zal hebben. Giethoorn is vanwege de hoge bezoekersaantallen waarschijnlijk minder interessant voor echte rustzoekers, maar is daarom bij uitstek een bestemming voor sociale ontspanning en vermaakzoekers. Dit blijkt ook uit het feit dat Giethoorn een populaire bestemming is voor bustours en andere groepen, bijvoorbeeld bedrijfsfeesten. Ook bij geïnterviewden leeft het idee dat de bezoeker aan Giethoorn minder geïnteresseerd is in de natuur, en vooral komt voor vermaak. De resultaten van het onderzoek van Natuurmonumenten wekken op zijn minst de suggestie dat ook de bezoeker van Giethoorn vooral komt voor natuur, cultuur en landschap. Wellicht dat veel mensen vanwege de bekendheid en uitstraling van Giethoorn toch een bezoek brengt aan deze plaats en de drukte daarbij voor lief nemen.

Het aantal bezoekers van de Weerribben en de Wieden is slechts globaal bekend. Voor de Weerribben wordt vaak een aantal van 1 tot 1,5 miljoen bezoeken per jaar genoemd. Dit is echter een inschatting. Voor de Wieden is de situatie nog minder goed bekend. Natuurmonumenten noemt in zijn Recreatievisie uit 2003 geen aantal. In een rapport van Windesheim (z.t.) wordt gesteld dat de Wieden (exclusief Giethoorn) jaarlijks 80.000 bezoekers trekken. Een groot deel van hen zal jaarlijks meerdere malen komen, zodat het – uitgaande van deze 80.000 personen- op jaarbasis waarschijnlijk om circa 500.000 bezoeken gaat. Met nadruk wordt gesteld dat dit een zeer ruwe schatting is. Daarnaast trekt Giethoorn een fors aantal bezoekers. Vaak wordt voor Giethoorn een bezoekersaantal van 1 miljoen per jaar genoemd. In het rapport 'Toerisme in de kop van Overijssel' stelt het GOBT dat het werkelijke aantal waarschijnlijk fors lager is.

Recreatief gebruik

Omdat Nationaal Park De Weerribben-Wieden een zeer waterrijk gebied is wordt er veel aan watersport gedaan. Het park is vooral goed beleefbaar vanaf het water. Kanoën is een belangrijke activiteit in De Weerribben-Wieden. Daarnaast is ook de fluisterboot sterk in opkomst. De grote watersport (zeilen, motorbootvaren) concentreert zich het sterkste op De Wieden, waar naast de kleinere slootjes en waterwegen ook een aantal grote plassen zijn. Gemotoriseerd varen is in De Wieden de populairste activiteit, gevolgd door andere wateractiviteiten. Wandelen en fietsen scoren aanmerkelijk lager dan in andere natuurgebieden in Nederland, maar zijn nog altijd belangrijke activiteiten, belangrijker dan kanoën bijvoorbeeld. Ook zonnen en zwemmen scoren hoog. Tabel 2.1 geeft een beeld van de activiteiten die worden verricht in De Wieden.

Uit het trendrapport van het GOBT (2007) blijkt dat fietsen in de Kop van Overijssel iets minder populair is dan het gemiddelde voor de provincie, maar wel nog steeds kan worden aangemerkt als een belangrijke recreatieve activiteit. Wandelen wordt aanmerkelijk minder gedaan dan in de rest van de provincie. De aan water gerelateerde activiteiten, waaronder het maken van een rondvaarttocht, kanoën, varen, zeilen, zwemmen en vissen, zijn populairder dan elders in de provincie en in Nederland.

★ "attractie" Giethoorn	▨ wandelen extensief
● bezoekerscentrum	▩ wandelen intensief
● strandrecreatie	▧ kano's / fluisterboten
P belangrijke parkeerplaats	▬ watersport
■ toekomstige recreatiewoningen	

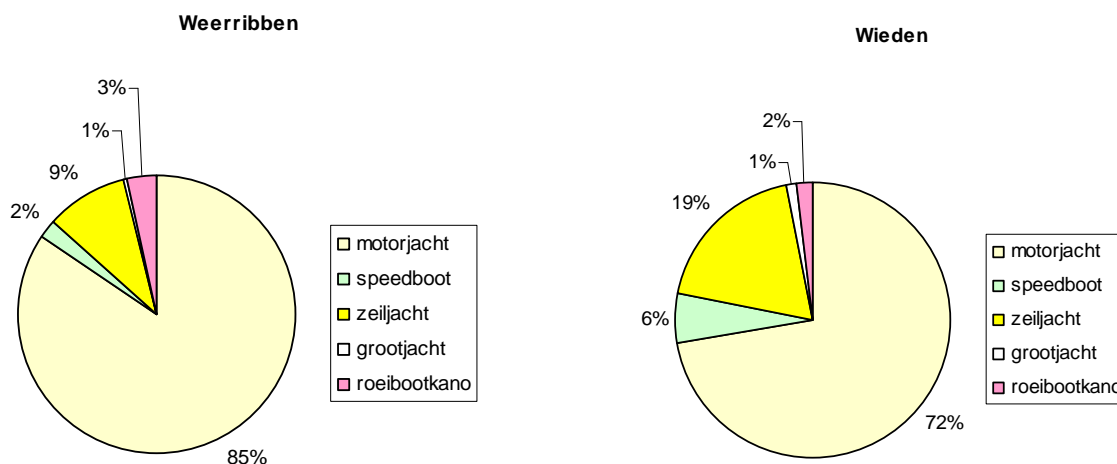
Figuur 3.1.
Recreatief gebruik in De Weerribben en De Wieden. Globale weergave van zones met verschillende recreatieve activiteiten.

Tabel 2.1*Recreatief gebruik in De Wieden. Bron: Natuurmonumenten, 1995.*

Activiteit	Woensdag (n=178)	Zaterdag (n=173)	Zondag (n=331)	Totaal (n=564)
Gemotoriseerd varen	53%	47%	47%	50%
Zeilen/ surfen	12%	16%	12%	12%
Kanoën/ roeien	11%	8%	7%	8%
Rondtoeren met de auto	4%	4%	5%	4%
Wandelen	26%	25%	28%	26%
Fietsen	30%	42%	35%	36%
Excursie bijwonen	2%	2%	1%	2%
Picknicken	12%	21%	8%	13%
Zonnen/ zwemmen	35%	30%	26%	29%
Planten bestuderen	7%	8%	8%	8%
Dieren observeren	14%	10%	13%	12%
Hond uitlaten	7%	8%	5%	6%
Iets anders	14%	12%	12%	13%

Sinds 1997 worden er jaarlijks fiets- en kanotellingen gehouden in De Weerribben. Hiervoor is op een aantal vaste locaties elektronische meetapparatuur gemonteerd. Fiets- en kanotellingen geven inzicht in de verspreiding door het seizoen heen, top- en daldagen en in de ontwikkeling van bezoekersaantallen van jaar tot jaar. De tellingen geven echter geen beeld van de routes die mensen volgen (Provincie Overijssel, 2008). De fietsbewegingen in De Weerribben worden bijgehouden van ongeveer begin mei tot en met eind oktober (afhankelijk van de vakanties). Hiervoor zijn op 9 locaties elektronische meetpunten opgesteld. In 2007 passeerden 314.793 fietsers deze meetpunten. Hiermee is niet het aantal fietsers bekend, omdat het goed mogelijk is dat fietsers tijdens een tocht meerdere meetpunten passeren. Ook buiten het seizoen zal er in het gebied gefietst worden. Het kanoën (en fluisterboten) wordt gemeten op vier locaties, waarvan er drie aan een kanoroute liggen en één buiten de routes. In 2007 passeerden 66.604 kanoërs een meetpunt. Net als bij het fietsen geldt dat kanoërs mogelijk meer dan een meetpunt passeren en dat het daadwerkelijke aantal kanoërs dus lager zal liggen. Bovendien meet de kanotelling alle passerende boten, dus ook bijvoorbeeld fluisterboten en roeiboten. Zowel voor fietsers als voor kano's en fluisterboten zijn de schommelingen tussen de jaren vrij groot. Dat wil zeggen, als specifieke momenten in een jaar met elkaar vergeleken worden. De belangrijkste bepalende factor hiervoor lijkt het weer te zijn. Voor de kleine watersport is die weersinvloed nog groter dan voor het fietsen. Los van de weersinvloeden lijkt de deelname aan fietsen en kanoën/ fluisterboot varen vrij stabiel.

In De Wieden worden fietsers en kanoërs niet geteld. Het is bovendien moeilijk de gegevens voor De Weerribben te extrapoleren naar De Wieden, aangezien beide gebieden niet geheel vergelijkbaar zijn. In De Wieden is meer open water, waardoor dit deel van het park meer geschikt is en gebruikt wordt door de grote watersport, terwijl De Weerribben meer geschikt zijn om te kanoën. Sluistellingen geven inzicht in de verschillen in vaarbewegingen (figuur 3.2). Vooral de grotere aantallen zeiljachten en speedboten in De Wieden valt op, terwijl in De Weerribben procentueel meer motorjachten varen. De procentuele verschillen tussen de kanoërs zijn verwaarloosbaar.

Figuur 3.2.

Verhouding recreatievaartuigen Wieden en Weerribben. Bron: brug- en sluistellingen, Provincie Overijssel.

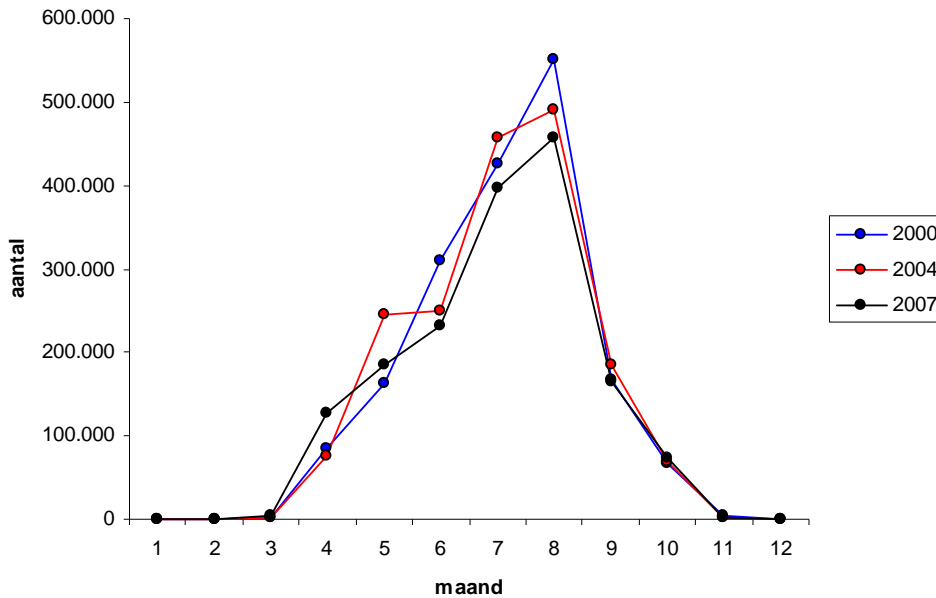
Andere vormen van watersport die in De Weerribben-Wieden op beperkte schaal plaatsvinden zijn kitesurfen, windsurfen en waterskiën. Waterskiën is alleen op een deel van de Belterwiede toegestaan, waar een waterskibaan aanwezig is. Voor boten die een waterskiër voorttrekken geldt tevens een uitzondering op de snelheidsbeperking die voor het gebied geldt. Op de hoofdvaarwegen geldt een maximumsnelheid van 9 km/uur, op de overige wateren 6 km/uur. Het gebruik van waterscooters is in De Weerribben-Wieden niet toegestaan. Wind- en kitesurfen vindt in beperkte mate plaats. Kitesurfen is alleen toegestaan van in het noordoostelijke deel van de Beulakerwiede. Luchtfoto's geven een goede impressie van de verspreiding van recreatievaart in het gebied. De doorgaande routes, de kanoroutes in De Weerribben en bij Giethoorn worden druk bezocht, evenals grote plassen in De Wieden. Foto's uit 2005 en 2006 geven aan dat kano's zich zelden buiten de routes begeven (bijlage kaart 1).

Schaatsen is een populaire activiteit in het Nationaal Park Weerribben-Wieden. Als de weersomstandigheden het toelaten komen er grote aantallen bezoekers op het gebied af. De laatste jaren komt het echter steeds minder vaak voor dat er voldoende achtereenvolgende vorstdagen zijn om buitenschaatsen mogelijk te maken. Naar verwachting wordt de kans op gunstige weersomstandigheden voor buitenschaatsen steeds kleiner. Daarmee zullen ook winterse pieken in bezoekersaantallen afnemen.

Seizoensverloop

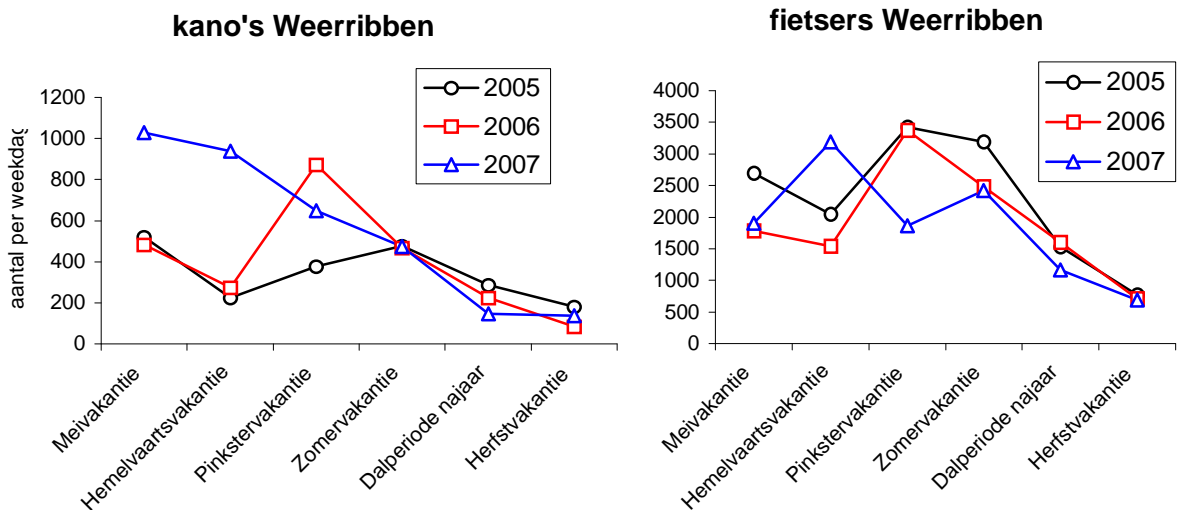
Uit het onderzoek van Natuurmonumenten uit 1995 blijkt dat de zomer veruit het meest populaire seizoen is voor een bezoek aan De Wieden. Maar liefst (96%) geeft aan in de zomer te komen. Dat hoge percentage is echter niet verwonderlijk, aangezien de enquêtes uitsluitend tijdens het zomerseizoen zijn uitgedeeld. 30 % van de bezoekers geeft aan ook in het voorjaar te komen, 16% noemt de herfst en 12% de winter. Mogelijk zijn voor- en naseizoenen nog populairder dan het onderzoek doet vermoeden. Er zijn ongetwijfeld ook bezoekers die juist het hoogseizoen vermijden. Uit het trendrapport van de GOBT (2007) blijkt dat 75% van de bezoekers aan de Kop van Overijssel komt in de periode van mei tot en met augustus. Uit brug- en sluistellingen blijkt dat het seizoen voor de waterrecreatie loopt

van april tot en met oktober. De piek ligt in de maanden juli-augustus (figuur 3.3). In het voorseizoen (rond mei) is de recreatievaart door de bank genomen op halve sterkte, in september ligt het aantal bootjes doorgaans aanzienlijk lager. Dit is echter gebaseerd op maandtotalen. In een weekeinde in voor- of naseizoen met fraai weer kan het ook zeer druk zijn op het water. De fiets- en kanotellingen laten zien dat met name het voorjaar en de zomer populair zijn (zie figuur 3.4).

Figuur 3.3.

Seizoensverloop van recreatievaartuigen in De Wieden en De Weerribben op basis van brug- en sluistellingen. Opgenomen is het totale aantal vaartuigen dat per maand sluisen en bruggen passeerde (10 locaties: Brug Ossenzijl, Ganzensluis, Sluis Kuinre, Arembergersluis, Beukerssluis, Brug Blauwe Hand, Brug Giethoorn Zuid, Brug Ronduite, Heerenbrug, Sluis Blokzijl). Bron: gegevens Provincie Overijssel.

Figuur 3.4.

Seizoensverloop van kanoërs en fietsers in De Weerribben in de jaren 2005-2007.

Herkomst

De Weerribben en De Wieden zijn niet alleen van belang als toeristisch-recreatieve bestemming voor mensen van buiten het gebied, maar ook voor bewoners en omwonenden. In de directe nabijheid liggen de woonkernen Steenwijk (ongeveer 17.000 inwoners) en Meppel (ongeveer 32.000 inwoners), die De Weerribben en De Wieden gebruiken als recreatief uitloophet gebied. Binnen een cirkel van 25 km om het gebied wonen 340.000 mensen. Binnen 100 km (een uur rijden) wonen 7,6 miljoen mensen.

Uit onderzoek van Natuurmonumenten van 10 jaar geleden blijkt dat 60% van de bezoekers van De Wieden minder dan 25 km over de weg heeft afgelegd om op de bestemming te komen (Natuurmonumenten, 1996). De bezoekers van Giethoorn leggen significant meer kilometers af om De Wieden te bezoeken dan de bezoekers van de overige locaties in het park. Een belangrijk deel van de bezoekers vertrekt vanuit de woonplaats, namelijk 45%. Van de mensen die in het gebied op vakantie zijn woont 58% meer dan 100 km van het gebied vandaan. De Wieden zijn voornamelijk een binnenlandse bestemming. 89% van de bezoekers komt uit Nederland, 9% uit Duitsland en 1% uit België.

De Weerribben geniet zowel landelijk als internationaal meer bekendheid dan De Wieden en trekken daarom ook meer internationale bezoekers. Cijfers zijn echter niet bekend.

2.2. DE AANBODKANT

Bereikbaarheid

Bezoekers aan De Weerribben en De Wieden komen voornamelijk met de auto of per boot. In 1995 kwam 42% van de bezoekers aan De Wieden met de auto, 32% kwam met de motorboot. Het park is relatief slecht bereikbaar met het openbaar vervoer. Slechts 1% van de bezoekers van De Wieden in 2005 kwam met het openbaar vervoer. Dit ondanks de nabijheid van Steenwijk en Meppel, beide goed bereikbaar per trein. Er zijn echter niet of nauwelijks busverbindingen vanaf Steenwijk of Meppel het park in. Wel is het mogelijk om in deze plaatsen een fiets te huren. Overigens zijn mensen doorgaans niet snel geneigd de bus te nemen om naar de natuur te gaan.

Voor verplaatsingen binnen het park maken bezoekers veel gebruik van de fiets, maar ook van de auto. Het aantal autoverplaatsingen in het park leidt over het algemeen niet echt tot overlast, de meeste wegen zijn doorgaans bijzonder rustig. Wel zijn er een aantal topdagen, ongeveer 15 per jaar, waarbij de drukte groter is. Het autoverkeer veroorzaakt dan vooral overlast voor fietsers die van dezelfde wegen gebruik maken. Ook ondervinden inwoners van de dorpen op topdagen overlast van parkerende auto's.

Een initiatief om het gebruik van openbaar vervoer te stimuleren is de 'Natuurexpres'. De Natuurexpres is een bus die tijdens het zomerseizoen de belangrijkste bestemmingen van De Weerribben en De Wieden aandoet. Het gebruik van deze bus, die inmiddels een aantal jaar bestaat, is zeer beperkt geweest. Hiervoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. Het idee bestaat dat te weinig bezoekers op de hoogte zijn van het bestaan van de natuurexpres. Een andere belangrijke reden voor het weinige gebruik is dat de dienstregeling onvoldoende uitgebreid is om een goed alternatief voor de auto te zijn. Hierdoor wegen de baten, namelijk het gemak van het verkennen van het gebied zonder zelf te hoeven rijden, niet op tegen de lasten, namelijk de kans lang te moeten wachten op een bus, een relatief lange reistijd en beperkte mogelijkheden om door te reizen naar bestemmingen buiten het gebied. Dit jaar is de dienstregeling weliswaar verbeterd, maar waarschijnlijk nog altijd te beperkt om een volwaardig alternatief voor de auto te bieden. Overigens zal een voorziening als de natuurexpres voor de meeste mensen vooral een aanvulling zijn op de auto, en geen vervanging, tenzij er zwaarwegende redenen zijn om geen gebruik te maken van de auto, zoals extreme drukte op de weg en zeer kostbare parkeergelegenheden. Hiervan is echter geen sprake in De Weerribben en De Wieden. Als aanvulling op de auto zal de bus ook meerwaarde moeten bieden, waaronder extra gemak, comfort en service, zoals het onderweg aanbieden van toeristische informatie. Ook dat is op dit moment niet het geval. Overigens is het beperkte succes van de Natuurexpres in De Weerribben en De Wieden niet uniek. Ook in andere delen van het land blijkt het moeilijk om recreanten uit de auto en in het openbaar vervoer te krijgen.

Naast vervoer over de weg speelt ook vervoer over het water een belangrijke rol in het gebied. De Weerribben en De Wieden zijn een belangrijke watersportbestemming, maar zijn daarnaast ook gelegen tussen twee andere belangrijke watersportgebieden, namelijk de Friese Meren en de Randmeren. Een deel van de boten die het gebied doorkruisen zullen dat doen op doorreis naar andere bestemmingen.

Toegangspoorten

Meppel en Steenwijk zijn de toegangspoorten voor bezoekers die op het openbaar vervoer zijn aangewezen. Dit betreft echter een zeer beperkt deel van het totale bezoekersaantal. In principe zijn alle plaatsen binnen het Nationaal Park Weerribben-Wieden goed bereikbaar per auto.

Voor het park als geheel is er geen duidelijke toegangspoort. Voor een deel is dit omdat De Weerribben en Wieden pas recentelijk als één Nationaal Park zijn samengevoegd, en daarom grotendeels zijn ingericht als afzonderlijke gebieden. Een andere reden is dat een centrale, goed bereikbare plaats, van waaruit zowel De Weerribben als De Wieden verkend kunnen worden ontbreekt. Geografisch gezien zou Scheerwolde hiervoor nog het meest in aanmerking komen. Hier ontbreken echter voorzieningen, waaronder routes en paden het gebied in.

De meest bezochte bestemming in De Wieden is Giethoorn. Giethoorn trekt jaarlijks ongeveer één miljoen bezoekers¹, waaronder ook veel bezoekers per touringcar. Op basis van bezoekersaantallen kan Giethoorn worden aangewezen als toegangspoort, echter veel bezoekers komen vooral voor Giethoorn zelf. In Giethoorn komen relatief veel dagbezoekers (gemeente Brederviede *et al.* 1997). Bezoekers die vooral voor de bijzondere natuur en het landschap van het Nationaal Park komen, zullen niet noodzakelijk voor Giethoorn kiezen als uitvalsbasis.

¹ Zoals reeds opgemerkt: dit cijfer wordt vaak genoemd maar in het rapport 'Toerisme in de kop van Overijssel' wordt gesteld dat het werkelijke aantal fors lager is.

In tegenstelling tot De Wieden hebben De Weerribben wel een belangrijke toegangspoort, namelijk Ossenzijl. Ossenzijl is centraal gelegen ten opzichte van de A6 en is bovendien een locatie waar een groot aantal voorzieningen is geclusterd. Zo is Ossenzijl de locatie van het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer, jaarlijks goed voor ongeveer 160.000 bezoekers. Verder is in Ossenzijl een instappunt voor een aantal kanoroutes, is er kano- en fietsverhuur en is er de Kluft; een groot recreatiecentrum met onder andere een camping en een jachthaven.

Toegangspoorten voor watersporters die naar het Nationaal Park komen, zijn Ossenzijl, dat op een knooppunt van twee doorgaande vaarroutes ligt. Eén via kanaal Beukers, Steenwijk, Ossenzijl en één via de Beulakerwijde, Kalenbergergracht en Ossenzijl (gemeente Brederwiede *et al.* 1997). Ook Zwartsluis is een toegangspoort voor watersporters en het autoverkeer. De provinciale weg van Zwolle naar Emmeloord grenst aan Zwartsluis, en de provinciale weg in de richting van Meppel en Giethoorn doorkruist de plaats zelf. Voor wandelaars zijn er op dit moment geen mogelijkheden om het gebied vanuit Zwartsluis te betreden. Het gebied dat grenst aan de plaats is niet toegankelijk voor recreanten. Ook zijn er op dit moment relatief weinig voorzieningen voor bezoekers. De gemeente Zwartewaterland heeft de ambitie om Zwartsluis te ontwikkelen als toegangspoort voor De Wieden en als bestemming voor vakanties in De Weerribben en De Wieden. Natuurmonumenten ondersteunt dit streven.

Voorzieningen

Giethoorn is een belangrijke locatie voor accommodatie in De Weerribben en De Wieden. Daarnaast hebben ook een aantal kleinere dorpen, waaronder Belt-Schutsloot, Wanneperveen en Ossenzijl accommodaties en dagrecreatieve voorzieningen zoals kanoverhuur en horeca.

Verblijfsaccomodaties

Het precieze aantal toeristische bedden in het gebied is niet bekend. In het perspectief voor Noordwest-Overijssel (Gemeente Brederwiede *et al.* 1997) wordt het aantal slaapplekken van Giethoorn, Wanneperveen en Belt Schutsloot op 5.000 geschat. Steenwijkerland schat het aantal bedden in de gemeente op 2.643 (tabel 2.2). Dit is exclusief het aanbod op de circa 100 campings, waar nog eens 1806 toeristische plaatsen en 5.400 vaste staanplaatsen zijn (Steenwijkerland, 2003, Grontmij van der Tuuk, 2007).

Het merendeel van het verblijfsrecreatieve aanbod in de gemeente Steenwijkerland is gericht op het lagere en middensegment van de markt. Het aantal hotels is beperkt en er zijn maar weinig bungalowcomplexen. Naast een klein aantal grote bungalowparken is vooral sprake van kleinschalig en versnipperd aanbod aan appartementen. Wel zijn er plannen voor twee nieuwe parken, een bij Scheerwolde (260 recreatiewoningen) en een in de Beulakerpolder (191 recreatiewoningen).

De reguliere campings bestaan overwegend uit vaste standplaatsen. Daarnaast zijn er ruim 40 minicampings (Steenwijkerland, 2003). Maar liefst 51% van de verblijfsaccomodaties in Noord-Overijssel bestaat uit campings. Deze campings vertegenwoordigen 75% van de slaapplekken in noord Overijssel. Dit is ruim boven het landelijk gemiddelde van 61% (GOBT, 2007).

Tabel 2.2

Toeristische slaappleatsen Steenwijkerland. Bron: Steenwijkerland, 2003.

Soort accommodatie	Aantal	Slaappleatsen
Appartementen/ Zomerhuisjes	105	553
Hotels	18	706
Pensions/ B&B's	39	274
Groepsaccommodaties	28	1110
Totaal	190	2643
		Standplaatsen
Kampeerterreinen toeristische plaatsen		1806
Kampeerterreinen vaste standplaatsen		5400

Naast campings vormen ook jachthavens een belangrijke overnachtingplaats. In Steenwijkerland zijn er 24 jachthavens met 1.575 vaste ligplaatsen (Grontmij van der Tuuk, 2007). De bezettingsgraad is 82%. Per ligplaats vinden ongeveer 36 overnachtingen per jaar plaats. Jachthavens zijn daarmee goed voor 56.700 overnachtingen per jaar.

Routes

De Wieden, waar een aantal grote meren is, vormt een aantrekkelijke bestemming voor de grote watersport. Daarnaast liggen De Weerribben en De Wieden aan een doorgaande route van en naar de randmeren en het Friese merengebied.

Het gebied is ook zeer geschikt voor de kleine watersport. In De Weerribben wordt meer gekanoed dan in De Wieden. Er is een viertal routes uitgezet, variërend in lengte van 7 tot 13 kilometer. In De Wieden zijn drie kanoroutes. Er wordt in het Nationaal Park vooral gekanoed door bezoekers die geen eigen kano hebben en dus een kano in het gebied huren. De duur van de verhuurperiodes (de meeste kano's worden verhuurd per dagdeel), sluit goed aan bij de duur van de routes (afhankelijk van individueel niveau te doen in 2 tot 3,5 uur). Veel mensen kiezen er daarom voor om een uitgezette route te kanoën.

Door de Weerribben-Wieden loopt een lange afstand wandelroute (Jabikspaad). Ook is er een aantal kortere bewegwijzerde wandelroutes. Veel van deze routes vertrekken vanuit de bezoekerscentra van Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten. Daarnaast is er een aantal langere wandelroutes, waarbij veel op fietspaden wordt gelopen.

Er lopen verschillende fietsroutes door De Weerribben en De Wieden, waaronder ook een aantal bewegwijzerde ANWB-routes. Ook is er een meerdaagse route uitgezet ('langs stromend water') die verschillende natuurgebieden (De Weerribben, de Drentse Aa en het Drents-Friese Wold) met elkaar verbindt en ook een lange afstandroute (Zuiderzeeroute) doet het gebied aan.

Toekomstige ontwikkelingen en seizoenverlenging

Het Nationaal Park heeft niet tot doel het aantal bezoekers aan het gebied te vergroten. Toch is het aannemelijk dat bezoekersaantallen in de nabije toekomst zullen toenemen. Seizoenverlenging kan leiden tot meer bezoekers, maar ook andere ontwikkelingen dragen daaraan bij. Steenwijk en Meppel hebben beide uitbreidingsplannen. Meer bewoners in de directe omgeving betekent meer potentiële bezoekers. Een natuurgebied nabij de woonomgeving is een aantrekkelijke recreatiebestemming. Ook het feit dat het Nationaal Park De Weerribben is uitgebreid naar Nationaal Park Weerribben-Wieden kan aanleiding geven tot meer bezoekers. Dit is echter geen autonome ontwikkeling. Zolang er geen of

weinig promotie wordt gemaakt zullen bezoekersaantallen niet automatisch toenemen. Maar de kansen om het gebied beter ‘op de kaart te zetten’ zijn er.

Er zijn geen duidelijke aanwijzingen dat er momenteel sprake is van een sterke seizoensverlenging in De Weerribben en De Wieden. Seizoensverlenging is echter wel een trend binnen het Nederlands toerisme. Voor een groot deel wordt deze trend veroorzaakt door de vergrijzing. Er komen steeds meer ouderen die bovendien steeds langer actief zijn. Ook is er een grote groep 55-plussers met veel vrije tijd die er bovendien graag en vaak op uit trekt. Deze belangrijke doelgroep is minder gebonden aan de traditionele schoolvakanties en trekt er vaker in voor- en naseizoen op uit. Het effect van deze landelijke trend zal zeer waarschijnlijk ook in De Weerribben en De Wieden te merken zijn. Zeker voor activiteiten als wandelen en fietsen ligt dit voor de hand. Voor watergerelateerde activiteiten speelt het iets minder sterk omdat deze activiteiten sterk weersgevoelig zijn. Maar ook daarvoor geldt dat het aantal bezoekers op mooie dagen in voor- en naseizoen zal toenemen. Deels gaat het hierbij om een verschuiving van vakantieperiodes naar andere weken in het jaar en van weekends naar doordeweekse dagen. Een goed referentiebeeld voor deze ontwikkeling is de seizoensverbreding van watersport die de Friese Meren is vastgesteld (Wymenga *et al.* 2008)

Een andere trend die seizoensverlenging in de hand werkt is dat op toeristische standplaatsen worden omgezet naar stacaravans en recreatiebungalows. In het gebied rond De Weerribben en De Wieden vindt deze ontwikkeling, net als in veel andere Nederlandse regio's de laatste jaren plaats. Het aantal kampeervakanties in Nederland neemt de laatste jaren af, terwijl de vraag naar vakantiewoningen licht toeneemt (NRIT, 2006). Bovendien zijn de potentiële opbrengsten van vakantiewoningen groter. Het omzetten van kampeerplaatsen naar stacaravans en vakantiewoningen is echter wel een grote investering die moet worden terugverdiend. De verhuur van recreatiewoningen is vaak alleen rendabel als er ook in voor en naseizoen een redelijke bezettingsgraad kan worden bereikt. Ook de eerder geconstateerde uitbreiding van het aanbod met twee recreatiewoningparken speelt een rol in de verlenging van het seizoen.

3. OPTIMALISATIE VAN TOERISME EN RECREATIE

3.1. BEZOEKERSWENSEN, TEVREDENHEID EN PLANNEN

Omdat weinig bezoekersonderzoek is verricht is het onduidelijk welke wensen de huidige bezoeker van De Weerribben en De Wieden heeft ten aanzien van de toeristisch-recreatieve voorzieningen. Uit het bezoekersonderzoek van Natuurmonumenten uit 1995 blijkt dat een meerderheid van de bezoekers tevreden is over de recreatiemogelijkheden in De Wieden. Ook de waardering van bestaande voorzieningen is hoog. Toch geeft ruim 15% aan meer voorzieningen te wensen. Vooral toiletten en aanlegsteigers werden veel genoemd.

In hetzelfde onderzoek is ook gekeken in hoeverre de recreatiewensen van bezoekers mogelijk zijn in De Wieden. 16% van de mensen die graag snel vaart vindt dat dit niet mogelijk is in het gebied. 22% van de mensen die dit graag willen, vinden dat het niet mogelijk is om snel in het gebied door te dringen. Ook de wens om zo veel mogelijk rust te vinden conflicteert met overige activiteiten die binnen het gebied plaatsvinden.

Uit de interviews ten behoeve van dit plan kwam een aantal verbeterpunten naar voren. Een punt dat een aantal keer ter sprake kwam is dat meer aandacht nodig is voor beheer en onderhoud. De afgelopen tijd is er al gewerkt aan de kanoroutes, onder andere door het verbeteren van de bewegwijzering en het onderhouden en nieuwe realiseren van aanlegplaatsen, maar ook de voorzieningen voor de grote watersport behoeven aandacht. Zo zijn niet alle aanlegplaatsen even goed onderhouden.

Wandelen is een van de populairste en meest beoefende vormen van buitenrecreatie. Wandelen neemt in veel nationale parken dan ook een prominente plaats in. In Nationaal Park Weerribben-Wieden zijn relatief wat minder mogelijkheden om te wandelen. Het gebied leent zich er door het natte karakter minder goed voor. Maar de vraag naar leuke wandelpaden en –routes is er. Natuurmonumenten heeft recent twee wandelpaden aangelegd die druk gebruikt worden. Het is wenselijk om te zoeken naar verdere uitbreidingsmogelijkheden. Belangrijk om te constateren is dat, ondanks het natte karakter er in het gebied waarschijnlijk vaker gewandeld wordt dan gekanood.

Natuurmonumenten heeft voor De Wieden uitgesproken te willen werken aan verruiming van de mogelijkheden; men wil 15 km extra wandelpad realiseren voor 2015 (Vereniging Natuurmonumenten, 2003).

Met name voor de avontuurlijker wandelaar zijn er waarschijnlijk kansen.

Het ontbreken van bepaalde vormen van hoogwaardige verblijfsaccommodatie is een belangrijk knelpunt in de toeristische ontwikkeling van Noordwest Overijssel. Hotels en bungalowterreinen zijn relatief schaars in er rond het gebied. Hierdoor is het toeristisch seizoen relatief kort, zijn de uitgaven van toeristen relatief laag en is het gebied vooral een bestemming voor dagtochten (gemeente Brederwiede *et al.* 1997). Zoals eerder opgemerkt komen er wel twee bungalowparken nabij het nationaal park.

3.2. TRANSFERIUM

Nog geen plan, maar wel een overweging is de realisatie van een natuurtransferium. Er is onderzocht wat de mogelijke voordelen zijn van een transferium en aan welke eisen een transferium moet voldoen om succesvol te zijn. Op basis van voorbeelden van een aantal Nederlandse transferia kijken we of, hoe en waar een transferium zinvol kan zijn voor De Weerribben en De Wieden.

Wat is een natuurtransferium?

Een natuurtransferium is een ruime parkeergelegenheid aan de rand van een natuurgebied om de parkeerdruk in de natuur en de drukte op de wegen door de natuur te verminderen. Men kan na het parkeren op een andere manier zijn weg vervolgen; lopend, fietsend of varend bijvoorbeeld. Een transferium is zodanig gelegen en vormgegeven, dat velen graag juist naar deze plek toekomen en dus wegblijven van plekken waar ze minder gewenst zijn. Een natuurtransferium kan de enige entree zijn tot een gebied, maar ook kan het zijn dat er meerdere entrees zijn en dat het transferium de grootste is met de meeste voorzieningen.

Overigens kan een transferium niet alleen de druk op de natuur ontlasten, maar ook de druk op steden en dorpen.

Wel of geen transferium in de Weerribben-Wieden?

Vanuit het oogpunt van natuurbescherming is er geen noodzaak om een transferium te maken. De druk van verkeer en van parkerende auto's op de natuur is namelijk relatief beperkt. Ook voor de ontlasting van de dorpskernen is het niet nodig. Weliswaar is het soms druk met geparkeerde auto's, maar dat is slechts enkele dagen per jaar het geval.

Toch kan een transferium wel degelijk meerwaarde hebben voor het gebied. Enerzijds voor de rust in de natuur en in de dorpen. De druk mag dan wel niet buitenproportioneel zijn, als de hoeveelheid verkeer en het aantal geparkeerde auto's afneemt is het uiteraard een pré. Maar ook voor recreanten kan een transferium van meerwaarde zijn. Bijvoorbeeld omdat er een (extra) parkeerplaats is, die goed bereikbaar is, met een goede informatievoorziening over het gebied, en met leuke extra voorzieningen

Het lijkt in dit gebied onmogelijk dat er een transferium is dat als dé entree dienst doet. Het nationaal park Weerribben-Wieden vormt immers een uitgestrekt, langgerekt gebied, bezoekers komen uit alle richtingen en er zijn meerdere toegangswegen naar het gebied. Daar komt nog bij dat het de vraag is of één entree gewenst is. Ondernemers in de kernen willen graag dat bezoekers hun onderneming blijven aandoen, en in het nationaal park zijn momenteel twee bezoekerscentra, een van Staatsbosbeheer en een van Natuurmonumenten, waarvan de beheerders ook willen dat zij een functie blijven vervullen.

Doel en doelgroep

In de besluitvorming over een transferium (moet er een komen? waar? van welke aard?) is het van het grootste belang om heel duidelijk het doel en de doelgroep(en) vast te stellen. Staat parkeren centraal? Voorlichting over het gebied? Of moet het vooral een locatie zijn waar extra attractiewaarde wordt toegevoegd? En welke doelgroepen/ motiefgroepen moeten er gebruik van gaan maken?

Succesfactoren

Op basis van een analyse van bestaande transferia kan een aantal eigenschappen worden genoemd die een transferium tot een succes kunnen maken:

- Bereikbaarheid

- Logische plek
 - Bereikbaarheid met de auto
 - Bereikbaarheid met O.V.
- Nabijheid van het uiteindelijke doel
 - Nabijheid natuur
 - Centrale ligging
- Aantrekkelijkheid
 - Landschappelijk aantrekkelijke locatie
 - Voorzieningen aantrekkelijk vormgegeven
- Voorzieningenniveau
 - Verhuur van fietsen, kano's e.d.
 - Vertrekpunt van routes
 - Aanwezigheid basisvoorzieningen (picknickbankjes, toiletten)
 - Aanwezigheid van een 'trekker': horeca, speelbos, bezoekerscentrum, uitkijktoren, e.d.
 - Koppeling aan bestaande voorzieningen
- Informatievoorziening
 - Aanwezigheid bezoekerscentrum of natuuractiviteitencentrum
 - Aanwezigheid van informatieborden
 - Goede relatie tussen informatievoorziening op het transferium en elders

Bovenstaande lijst dient ter inspiratie. Niet alle elementen hoeven altijd aanwezig te zijn. Dit is immers sterk afhankelijk van het doel en de doelgroep.

Mogelijke locaties

Er zijn van diverse kanten al mogelijke locaties genoemd voor het nationaal park, zoals Scheerwolde, Giethoorn en Steenwijk. Ook kan gedacht worden aan het opwaarderen van locaties die nu al een aantal functies vervullen die een transferium vervult, zoals Sint-Jansklooster, Ossenzijl of de Blauwe Hand. Op elk van deze locaties gaan we hier kort in (zie bijgaand overzicht).

Advies

Deze locatieanalyse is niet meer en niet minder dan een eerste aanzet. Geadviseerd wordt om, gezamenlijk met betrokkenen en kenners van het gebied, een meer gedegen analyse te maken. Maar eerst moet vastgesteld worden welk doel verschillende betrokkenen precies willen bereiken met een transferium. En is een transferium dan inderdaad het beste middel? En wat voor type transferium dan? En wie zijn de doelgroepen?

Als er een transferium komt, zal informatievoorziening ongetwijfeld een van de belangrijkste functies zijn van het transferium. Een goede afstemming tussen de informatiefunctie van het transferium, de bestaande bezoekerscentra en de TOP's is van groot belang. En bij voorkeur wordt ook de overweging om (op termijn) tot één gezamenlijk bezoekerscentrum te komen voor het totale nationale park in deze discussie betrokken.

Locatie	Pluspunten	Minpunten	Opmerkingen
Scheerwolde	<ul style="list-style-type: none"> • Logische plek • Bereikbaarheid met de auto • Centrale ligging • Koppeling aan te realiseren voorzieningen 	Nabijheid natuur	Koppeling met nieuwe voorzieningen (o.a. bungalowpark) biedt kansen maar ook risico's: past een natuurtransferium bij een grootschalige ontwikkeling? Een goede informatiefunctie is een voorwaarde om te slagen: hoe verhoudt zich dit tot de bestaande bezoekerscentra?
Giethoorn	<ul style="list-style-type: none"> • Logische plek • Bereikbaarheid met de auto • Bereikbaarheid met O.V. • Centrale ligging • Verhuur van fietsen, kano's e.d. • Aanwezigheid van een 'trekker': horeca, speelbos, bezoekerscentrum, uitkijktoren, e.d. • Koppeling aan bestaande voorzieningen 	Nabijheid natuur	Ook hier is een koppeling mogelijk met nieuwe bungalowontwikkeling en/ of met de 'attractie Giethoorn'. Ook hier een risico: matchen de doelgroepen? Een goede informatiefunctie is een voorwaarde om te slagen: hoe verhoudt zich dit tot de bestaande bezoekerscentra?
Steenwijk	<ul style="list-style-type: none"> • Bereikbaarheid met de auto • Bereikbaarheid met O.V. • Ligt midden tussen drie NP's 	Nabijheid natuur Centrale ligging	Geopperd is dat in Steenwijk een transferium kan komen waar aandacht wordt besteed aan drie NP's. De afstand van Steenwijk naar grote delen van het gebied is echter groot, een echte transfer-functie lijkt dan ook niet realistisch. De haalbaarheid van een centraal bezoekerscentrum zal nader onderzocht moeten worden. Waarschijnlijk is het alleen mogelijk als het aan een economische drager wordt gekoppeld.
Sint-Jansklooster	<ul style="list-style-type: none"> • Bereikbaarheid met de auto • Nabijheid natuur • Landschappelijk aantrekkelijke locatie • Vertrekpunt van routes • Aanwezigheid basisvoorzieningen (picknickbankjes, toiletten) • Koppeling aan bestaande voorzieningen • Aanwezigheid bezoekerscentrum of natuuractiviteitencentrum 	Logische plek Bereikbaarheid met O.V. Centrale ligging	De slechte bereikbaarheid vanuit het noorden en de decentrale ligging maakt dat dit geen logisch locatie is om op te waarderen tot belangrijkste entree.
Ossenzijl	<ul style="list-style-type: none"> • Bereikbaarheid met de auto • Nabijheid natuur • Landschappelijk aantrekkelijke locatie • Vertrekpunt van routes • Aanwezigheid basisvoorzieningen (picknickbankjes, toiletten) • Koppeling aan bestaande voorzieningen • Aanwezigheid bezoekerscentrum of natuuractiviteitencentrum 	Logische plek Bereikbaarheid met O.V. Centrale ligging	De slechte bereikbaarheid vanuit het zuiden en de decentrale ligging maakt dat dit geen logisch locatie is om op te waarderen tot belangrijkste entree.
Blauwe Hand	<ul style="list-style-type: none"> • Bereikbaarheid met de auto • Nabijheid natuur • Koppeling aan bestaande voorzieningen 	Logische plek Bereikbaarheid met O.V. Centrale ligging Landschappelijk aantrekkelijke locatie	Een pré van deze locatie is dat er reeds veel parkeerplaatsen zijn. Groot nadeel is dat de locatie niet aansluit bij de wensen van de mensen die voor de natuur komen.

Wetenswaardigheden over bestaande transferia

Veluwetransferium Nunspeet

In 2002 is in Nunspeet het eerste Veluwetransferium geopend. Er is een parkeerterrein voor 150 auto's, een natuuractiviteitencentrum, een uitkijktoren, een activiteitenbos en een aantal kleinschalige recreatievoorzieningen waaronder een speeltuin en een rolstoelpad. Het transferium wordt goed bezocht. Op een mooie zondag komen er ruim 300 auto's en meer dan 1000 bezoekers. In 2004 is onderzoek gedaan naar het recreatief gebruik van Veluwetransferium Nunspeet door middel van enquêtes onder bezoekers (Beunen & Jaarsma 2004).

In Nunspeet blijken vooral gezinnen met kinderen, wandelaars en fietsers van het transferium gebruik te maken, terwijl andere bezoekers van het gebied het transferium links laten liggen. De populariteit van het transferium voor gezinnen met kinderen (60% van de bezoekers) heeft met name te maken met de voorzieningen (speeltuin, kabouterpad, toiletten) die aanwezig zijn op het transferium. De relatieve drukte van het transferium werd door vrijwel alle bezoekers gewaardeerd. De 'niet-bezoekers' van het transferium die hun auto elders parkeerden, bleken andere recreatieve wensen te hebben. Zij gingen vooral een stukje wandelen of de hond uitlaten. Uit de enquête bleek dat de bezoekers van het transferium in Nunspeet met name uit de regio komen; 38% is zelfs minder dan een kwartier onderweg.

Veluwetransferium Posbank

De belangrijkste reden voor het Nationaal Park Veluwezoom om een transferium op te richten was om de overlast van het autoverkeer in het park te verminderen. Het park werd doorkruist door een weg, automobilisten reden massaal door het park heen, vaak van en naar het centrale punt op de Posbank. Zowel de natuur als de recreatieve beleefbaarheid hadden hier onder te leiden. Aanvankelijk waren er plannen om de weg af te sluiten. Deze plannen stuiten echter op grote weerstand. Langzaam ontstond het idee automobilitieit in het park niet te verbieden, maar automobilitieit in het park te verminderen door bezoekers te verleiden om voor een andere toegangspoort te kiezen.

Het centrale idee achter het Posbank transferium is het concentreren van een veelvoud aan voorzieningen op een goed bereikbare plek aan de rand van een natuurgebied. Faciliteiten bij het Posbank transferium zijn een bezoekerscentrum, fietsverhuur, veel parkeerplaatsen, een VVV, een manege, drie horeca gelegenheden, startpunt voor diverse routes voor wandelaars, fietsers, ruiters en mountainbikers. Het transferium is bovendien gelegen op een prachtige plek.

Door de veelvoud aan voorzieningen is het Posbank transferium uitgegroeid tot een onontkoombare bestemming voor bezoekers van de Veluwezoom. Afgemeten aan bezoekersaantallen is het centrum dan ook een groot succes. Wel wordt nog onderzocht of het transferium daadwerkelijk een significante bijdrage levert aan het omleiden van bezoekersstromen, of vooral extra bezoekers aantrekt.

P-Veluwe

De Veluwetransferia bij Nunspeet en de Posbank zorgen voor een eerste opvang van Veluwe bezoekers. Iets dieper in de streek worden de zogenaamde P-Veluwe locaties aangelegd. Dit zijn kleinschalige gratis parkeerplaatsen voor toeristen, recreanten en natuurliefhebbers, en

vormen een ‘ideaal vertrekpunt’ voor tochten op de fiets, wandelend of voor een picknick. Ook start op sommige plekken een natuurbelevingsexcursie onder leiding van een Veluweranger. Elke P-Veluwe is kleinschalig, veilig en dicht bij het fietsroutenetwerk Veluwe en vele wandelroutes. Door middel van een informatiepaneel wordt de recreant op diverse recreatiemogelijkheden gewezen.

Recreatietransferium Renesse

Van een heel andere orde is het Recreatie transferium in Renesse (RTR). Dit is transferium is er puur gericht om ongewenste recreatiemobiliteit terug te dringen. Automobilititeit veroorzaakt vooral in het zomerseizoen overlast, daarom is het transferium slechts in het seizoen geopend. De overlast die wordt veroorzaakt is vooral nadelig voor toerisme en recreatie, door de drukte is de kust slecht bereikbaar. Ook voor de bewoners van het relatief kleine dorp veroorzaken de vele geparkeerde auto's zomers overlast. Het recreatietransferium heeft geen bezoekerscentrum, maar is voornamelijk een megaparkerplaats, met plaats voor 900 auto's. Bezoekers worden vanaf het transferium gratis naar de strandovergang of camping gebracht. Bij het transferium kunnen ook fietsen worden gehuurd en op de ritten naar het strand worden ook een huifkar, een boemeltreintje en cabriobus ingezet. Uit enquêtes blijkt dat bezoekers het transferium enorm waarderen. Ook de parkeerdruk in Renesse en de bereikbaarheid van de kust zijn sterk verbeterd met de komst van het transferium.

3.3. INFORMATIEVOORZIENING, PROMOTIE EN MARKETING

Goede informatievoorziening is belangrijk vanuit drie doelen: het vergroot de beleefbaarheid en recreatieve toegankelijkheid van een gebied, natuureducatie vormt een van de kerntaken van Nationale parken en kennis over natuur en natuurbeheer kan ongewenst gedrag van recreanten verminderen door begrip te kweken voor maatregelen als het afsluiten van gebieden. Bezoekerscentra spelen vaak een belangrijke rol in de informatievoorziening rond een natuurgebied. Een centraal bezoekerscentrum voor het hele nationaal park ontbreekt vooralsnog. Wel hebben Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten beide een bezoekerscentrum, respectievelijk in Ossenzijl en bij Sint-Jansklooster. Ook is er een onbemand informatiepunt voor het nationaal park.

Informatievoorziening is echter niet alleen belangrijk ter plaatse. Een groot deel van de verblijfstoeristen en de dagrecreanten wint voor een bezoek informatie in over het te bezoeken gebied. Internet is hierbij de laatste jaren een steeds grotere rol gaan spelen. Meer nog dan nu het geval is kunnen informatie over het gebied, de natuur en cultuurhistorie en toeristische informatie op een site worden gecombineerd.

Veel recreanten willen vermaak graag combineren met leren, en ook iets opsteken van hun vakantie. Een succesvol voorbeeld van goede en gebruiksvriendelijke informatievoorziening ter plaatse is de het GPS systeem van de ottervloot. De ottervloot bestaat uit 5 elektronisch aangedreven sloepen, die eenvoudig te gebruiken zijn en standaard voorzien zijn van een GPS systeem. Het GPS systeem voorziet de bezoeker van alle relevante informatie om het gebied optimaal te kunnen beleven. Onderweg wordt de bezoeker op natuurlijke en cultuurhistorische bezienswaardigheden gewezen, door middel van foto's, filmpjes en tekst. Er is een belangrijk verschil in informatiebehoefte tussen bezoekers die uit de regio komen en bezoekers van elders. De Weerribben en De Wieden worden relatief veel bezocht door mensen uit de regio. Het betreft hier zowel mensen die in en rond het gebied wonen als

mensen die uit een gebied met een straal van ongeveer 1 uur rijden rond het gebied wonen en die een vaste standplaats in De Weerribben en De Wieden hebben.

De frequente bezoeker is een interessante doelgroep, omdat er veel binding met en betrokkenheid bij het gebied is. Uit onderzoek blijkt dat bezoekers met een hogere bezoekfrequentie vaak minder geïnteresseerd zijn in de informatie die Staatsbosbeheer momenteel biedt in haar gebieden. Juist frequente bezoekers zijn minder tevreden over de informatiepanelen en over de gemarkeerde wandelroutes in de gebieden van Staatsbosbeheer (Leisure Result, 2008). Deze constatering biedt kansen. Door het aanbieden van andere vormen van informatie aan deze groep ontstaat de mogelijkheid voor het vergroten van de aantrekkelijkheid van het gebied én het vergroten van de betrokkenheid met het gebied. In De Weerribben en De Wieden komen weliswaar veel ‘vaste’ bezoekers, die komen voor de natuur, de rust en de ruimte, maar is er weinig informatie gericht op deze bezoekers.

Goede informatievoorziening vooraf en ter plaatse is ook van belang om de zichtbaarheid van het Nationaal Park te vergroten. Eenmaal in het gebied wordt de bezoeker er niet of nauwelijks op geattendeerd dat hij zich in een Nationaal Park bevindt. De beperkte zichtbaarheid van het Nationaal Park blijkt ook uit de discrepantie tussen het aantal Nederlanders dat aangeeft in Giethoorn te zijn geweest (55%) en het aantal Nederlanders dat in De Wieden is geweest (18%) of op zijn minst van De Wieden heeft gehoord (40%) (GOBT, 2007). De Weerribben zijn bekender (55% kent het gebied) en zijn door een iets groter deel van de bevolking ooit bezocht (25%). Voor het behouden en stimuleren van draagvlak voor het natuurbeleid in het algemeen, en Nationale Parken in het bijzonder, lijkt het waardevol de bijzondere status van De Weerribben en De Wieden meer onder de aandacht te brengen.

De recreatieve objectbewegwijzering (bijvoorbeeld naar vogelkijkhutten) is zowel binnen als buiten het Nationaal Park op een aantal plekken momenteel slecht. Dit wordt overigens op korte termijn opgepakt door terreinbeheerders. Ook een gewenste verbetering is dat de entrees aan de zijde van de Wieden welkomstborden krijgen. Ook deze zijn inmiddels gepland. Een goed initiatief. Bezoekers weten dan dat ze in het Nationaal Park zijn. En het straalt trots uit. Die trots lijkt er weinig te zijn in het gebied. Men is met het gebied opgegroeid en realiseert zich onvoldoende hoe bijzonder het is.

3.4. SAMENWERKING EN BETROKKENHEID

Voor veel bezoekers is de belangrijkste bron van informatie ter plaatse de ondernemers waarmee ze tijdens hun verblijf mee in contact komen. Ondernemers zijn het eerste aanspreekpunt voor bezoekers en zijn als het ware het visitekaartje van het gebied. De kennis, trots en enthousiasme die ondernemers weten over te brengen zullen van grote invloed zijn op de ervaring die bezoekers hebben. In dit verband wordt gebruik gemaakt van de term ‘gastheerschap’. De gemeente Steenwijkerland wijst in haar toeristisch actieplan (2007) het verbeteren van het gastheerschap aan tot één van de actiepunten. Ook voor het nationaal park is het verbeteren van gastheerschap een belangrijk aandachtspunt, zeker met het oog op het voornemen om op te gaan voor een certificering tot charterpark voor duurzaam toerisme. Het charter geeft aan dat de ondernemers uit het gebied duurzaamheid moeten uitdragen. Ook is een intensieve samenwerking met alle in het gebied opererende toeristisch-recreatieve ondernemers van belang om het toeristisch-recreatief product te versterken.

Cursus Gastheerschap

Omdat Nationale Parken het visitekaartje van de Nederlandse natuur zijn is in 2006 het project 'Gastheerschap' voor ondernemers van start gegaan in de Nationale Parken Drents Friese Wold en Drentsche Aa. In 2008 is ook in het Nationaal Park Weerribben-Wieden gestart met de eerste cursus gastheerschap. Flora en fauna, ecologie en cultuurhistorie van het Nationaal Park komen in de cursus aan bod. Promotiebeleid maakt geen onderdeel uit van het cursusaanbod, informatievoorziening en bewustwording wel. Met de opgedane vaardigheden, kennis en enthousiasme kan de ondernemer zijn eigen gastheerschap verder vormgeven. IVN is initiatiefnemer van de cursus gastheerschap. Inmiddels zijn ook RECRON en Koninklijk Horeca Nederland betrokken bij de cursussen.

Een recreatieondernemer die gastheer is van een Nationaal Park informeert gasten en personeel over het park, zoals activiteiten, hot spots, actualiteit en achtergrond informatie. Het Nationaal Park zorgt voor de benodigde informatie, overzichten en materialen. Ook volgt de gastheer in spe eerst een cursus Gastheerschap.

4. RECREATIE EN VERSTORING VAN NATUUR

4.1. AANPAK

In het voorgaande hoofdstuk zijn de recreatieve activiteiten in De Weerribben en De Wieden beschreven. In dit hoofdstuk wordt nader ingegaan op verstoringsrisico's voor beschermde natuurwaarden. Een analyse is uitgevoerd die inzichten oplevert voor het concreet invullen van een zoneringskaart.

In 2003 is een 'afstemmingskaart' opgesteld, waarop routes voor recreatief verkeer, rustgebieden en kwetsbare natuur zijn aangegeven (Provincie Overijssel 2003). De zoneringskaart in het visitormanagementplan kan gezien worden als een nadere uitwerking van deze kaart op basis van randvoorwaarden voor de Natura2000-doelen.

Het uitgangspunt voor de zoneringskaart is dat voldoende rustgebied met de vereiste habitatkwaliteit beschikbaar is voor de Natura2000-instandhoudingsdoelen. Voor het vaststellen van de zoneringskaart is gebruik gemaakt van drie kaartlagen: een natuurwaardenkaart, een habitatkaart en een verstoringskaart. Op de natuurwaardenkaart is de verspreiding van verstoringsgevoelige habitats en soorten met instandhoudingsdoelen weergegeven. De habitatkaart geeft weer waar geschikt habitat aanwezig is of in potentie aanwezig is (en ontwikkeld kan worden door middel van inrichting en beheer). De verstoringskaart geeft verstoringszones rond paden, wegen, vaarwegen en andere verstoringsbronnen weer. Het 'over elkaar leggen' van deze kaarten levert een confrontatiekaart op. Deze kaart laat zien hoe het verspreidingsgebied van natuurwaarden met instandhoudingsdoelen, rustige deelgebieden en deelgebieden met geschikt habitat op elkaar passen.

Vragen die aan de hand van deze confrontatiekaart beantwoord kunnen worden zijn bijvoorbeeld:

- zijn deelgebieden aan te wijzen, waarbinnen natuurwaarden met instandhoudingsdoelen versterking ondervinden?
- welke deelgebieden bieden voldoende rust voor behoud en/of herstel van natuurwaarden met instandhoudingsdoelen?
- volstaat de habitatkwaliteit voor natuurwaarden met instandhoudingsdoelen in deze rustige deelgebieden?

De confrontatiekaart is dan ook het uitgangspunt voor de recreatiezoneringskaart. Daarbij is aandacht vereist voor versterking én habitatkwaliteit. Alleen rust is niet afdoende: ook de habitatkwaliteit moet geschikt zijn voor bijvoorbeeld een sterkranswierveld of een roerdompterritorium.

4.2. NATUURKAART

Selectie van habitats en soorten met instandhoudingsdoelen

De habitats en soorten waarvoor instandhoudingsdoelen voor De Weerribben en De Wieden zijn vastgesteld, zijn uitgebreid beschreven in het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan (Provincie Overijssel *in prep.*). Deze habitats en soorten zijn niet alle verstoringsgevoelig. Daarom is de set van habitats en soorten met instandhoudingsdoelen nader ingeperkt.

Habitats met instandhoudingsdoelen

Habitats die beschermd zijn in het kader van de Habitatrictlijn betreffen voor een deel moeras/landplanten en voor een deel waterplanten. De 'moeras/landhabitats', zoals trilvenen, veenmosrietlanden en veenbossen, die niet betreden (mogen) worden door recreanten, ondervinden geen directe verstoringsdruk. De 'waterhabitats', met kranswieren, fonteinkruiden, blaasjeskruid of Krabbescheer kunnen wel negatieve effecten ondervinden als gevolg van waterrecreatie. In het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan zijn de soorten binnen deze groep benoemd. Het betreft drie soorten kranswier (Sterkranswier, Ruw Kransblad, Stekelharig kransblad), twee soorten fonteinkruid (Glanzig fonteinkruid, Doorgroeid fonteinkruid), Groot blaasjeskruid en Krabbescheer. Het gaat hier om negatieve effecten van mechanische beschadiging en vertroebeling door vaarverkeer op ondergedoken waterplanten.

Habitatrictlijnsoorten met instandhoudingsdoelen

Soorten die beschermd zijn in het kader van de Habitatrictlijn betreffen een aantal vissoorten, verschillende andere aquatische soorten (Platte schijfhoren, Gevlekte witsnuitlibel, Gestreepte waterroofkever), moerasplanten (Geel schorpioenmos, Groenknolorchis), Grote vuurvlied en Meervleermuis. Het voorkomen van al deze soorten wordt in hoge mate gestuurd door de kwaliteit en omvang van geschikt habitat, dat voorkomt in voor vaartuigen afgesloten watergangen. Verstoring door waterrecreatie speelt in dit gebied geen rol. Deze soorten zijn daarom niet nader beschouwd ten behoeve van het zoneringsplan.

Broedvogels met instandhoudingsdoelen

De broedvogelsoorten met instandhoudingsdoelen zijn bijna alle moerasbroedvogels. Relevant zijn soorten die verstoringsgevoelig zijn, omdat de nestplaatsen kwetsbaar zijn of omdat foeragerende vogels verstoord kunnen worden. Nesten van Zwarte sterns kunnen uitspoelen door golfslag van langsvarende boten. Roerdomp, Purperreiger en Bruine kiekendief zoeken voedsel op grotere afstand van het nest in meer open gebied en kunnen daar verstoord worden. Porseleinhoen, Grote karekiet, Snor en Rietzanger ondervinden nauwelijks of geen verstoring van waterrecreanten, omdat zij binnen riet- en moerasvegetatie in de directe omgeving van het nest voedsel zoeken. Dit geldt ook voor Kwartelkoning en Paapje in bloemrijke ruige grazige vegetaties en hooilanden. Deze soorten zijn daarom niet nader beschouwd ten behoeve van het zoneringsplan. De Aalscholver als broedvogel is evenmin in deze studie betrokken, omdat het gaat om één uitsluitend onder toezicht toegankelijke broedkolonie en omdat de vogels in overgrote meerderheid buiten De Weerribben en De Wieden voedsel zoeken (met name Zwarte Meer, IJssel). De Watersnip, die zowel in open moeras als in weidegebied voorkomt, is meegenomen in verband met mogelijke verstoringsrisico's voor weidevogels in de omgeving van vaarwegen in weidegebied. In totaal zijn vijf soorten geselecteerd (tabel 5.1). In De Weerribben geldt een herstelopgave voor Purperreiger, Roerdomp en Zwarte stern, omdat de aantallen beneden het instandhoudingsdoel liggen. Voor De Wieden gelden behoudsdoelstellingen; het aantal

Bruine kiekendieven ligt echter onder het gestelde doel ligt. Voor Purperreiger, Bruine kiekendief en Zwarte stern ligt de beperkende factor in een tekort aan geschikte nestplaatsen (Van der Valk *et al.* 2008).

Tabel 5.1.

Aantal broedparen van verstoringgevoelige moerasbroedvogels in De Weerribben en De Wieden. Vermeld zijn aantallen uit de jaren 2003–2007 en de instandhoudingsdoelen (ISD). Bron: gegevens Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten.

** Roerdomp Wieden: in één jaar intensief geteld (2003: toen 34 paar; overige jaren 11–19)*

** Watersnip Wieden: jaarlijks deel van gebied geteld; opgenomen som van 2003–2007*

** Watersnip Weerribben: aantallen deels geschat voor niet getelde gebiedsdelen*

soort	Wieden		Weerribben	
	aantal 2003-2007	ISD	aantal 2003-2007	ISD
Aalscholver	666-1008	1000	0	nvt
Bruine Kiekendief	7-12	20	0-1	nvt
Purperreiger	52-56	50	0-3	10
Roerdomp	11-34*	30	5-7	10
Watersnip	294*	120	141-192*	150
Zwarte Stern	174-189	200	11-28	40

Niet-broedvogels met instandhoudingsdoelen

Voor twaalf soorten niet-broedvogels zijn instandhoudingsdoelen vastgesteld in De Wieden. Een deel van deze soorten is in het watersportseizoen (april – oktober) niet of in relatief heel laag aantal aanwezig: Kleine zwaan, Kolgans, Grote zaagbek en Nonnetje (tabel 5.2). Deze zijn daarom buiten beschouwing gelaten. Fuut, Grauwe gans, Smient, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend zijn in de maanden september-oktober wel in relatief aanzienlijk aantal aanwezig. De Visarend is buiten beschouwing gelaten, omdat het om enkele individuen gaat met een zeer groot activiteitengebied. Aalscholvers rusten in bomen en foerageren voor een deel binnen het gebied en zijn daarom eveneens in de beschouwing opgenomen.

Tabel 5.2.

Aantallen watervogels in De Weerribben en De Wieden en in aangrenzend gebied. Vermeld zijn maandgemiddelden uit vijf telseizoenen, 2003/2004 tot en met 2007/2008, van soorten met instandhoudingsdoelen en met noemenswaardige aantallen in de maanden september en oktober. Het getelde gebied omvat behalve De Weerribben en De Wieden het aangrenzende agrarische gebied: Blankenhammerpolder, Leeuwterveld, Barsbeker Binnenpolder, Polder Gelderingen, Polder Wetering Oost, Polder Giethoorn, Polder Halfweg, poldergebied onder Steenwijk.

soort / maand	sep	okt	nov	dec	jan	feb	mrt	apr
Aalscholver	48	87	108	89	64	39	28	6
Fuut	27	79	71	60	42	42	105	8
Grauwe Gans	937	2.997	5.251	3.772	1.965	3.759	4.474	133
Krakeend	205	374	295	317	145	39	42	0
Kuifeend	134	257	1.240	753	826	369	479	14
Smient	106	477	1.560	1.179	1.056	750	1.119	0
Tafeleend	132	268	684	405	436	233	257	0

Instandhoudingsdoelen

In het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan zijn de instandhoudingsdoelen, vastgelegd in de ontwerpbesluiten voor De Weerribben en De Wieden, beschreven. Het ontwerpbesluit is januari-februari 2007 ter inzage gelegd; de aanwijzing was ten tijde van het

opstellen van dit rapport nog niet definitief. In het werkdocument voor het beheerplan is een uitwerking voor de planperiode tot 2015 opgenomen (tabel 5.3). Deze uitwerking is van belang voor het visitormanagementplan, omdat 'rust' en 'habitatkwaliteit' op elkaar afgestemd moeten zijn. Voor de *verstoringsevoelige* habitats en soorten zijn de doelen en uitwerkingen in de bijgaande tabel opgenomen. Voor de Weerribben is een herstelopgave neergelegd voor kranswieren, fonteinkruiden/Krabbescheer, Roerdomp en Purperreiger en Zwarte stern; voor de andere geselecteerde soorten geldt een behoudsdoelstelling. Voor De Wieden geldt eveneens een herstelopgave voor kranswieren, fonteinkruiden/Krabbescheer en een behoudsdoelstelling voor de geselecteerde vogelsoorten.

Tabel 5.3.

Instandhoudingsdoelen voor verstoringsevoelige habitats en soorten in De Weerribben en De Wieden. Opgenomen zijn habitattypen die kwetsbaar zijn voor recreatievaart en verstoringsevoelige vogelsoorten. Habitatrichtlijnsoorten zijn hier niet opgenomen, maar als volgend voor de habitattypen beschouwd. Niet-broedvogels zijn alleen opgenomen, indien zij in september/oktober in noemenswaardige aantallen aanwezig zijn (zie tabel 5 en uitleg tekst).

habitattype / soort	gebied	instandhoudingsdoel
Kranswierwateren	Weerribben	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit
	Wieden	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit
Fonteinkruid/Krabbescheerwateren	Weerribben	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit
	Wieden	Uitbreiding oppervlakte en verbetering kwaliteit
Roerdomp	Weerribben	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor tenminste 10 paren
	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor 30 paren
Purperreiger	Weerribben	Uitbreiding omvang en/of verbetering kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor tenminste 10 paren
	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor 50 paren
Bruine kiekendief	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor 20 paren
Watersnip	Weerribben	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor 150 paren
	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor 120 paren
Zwarte stern	Weerribben	Uitbreiding tot 40 paren
	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor 200 paren
Aalscholver	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied
Fuut	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor een seizoensgemiddelde van 110 individuen
Grauwe gans	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor een seizoensgemiddelde 1100
Krakeend	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor een seizoensgemiddelde 150
Smient	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor een seizoensgemiddelde 500
Tafeleend	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor een seizoensgemiddelde 210
Kuifeend	Wieden	Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met draagkracht voor een seizoensgemiddelde 430

In het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan (Provincie Overijssel *in prep.*) zijn de instandhoudingsdoelen nader uitgewerkt. In dit document zijn soorten die tot de beschermde habitattypen behoren benoemd. Voor kranswierwateren zijn de soorten Sterkranwier en Ruw kranblad opgenomen; voor fonteinkruid/krabbescheerwateren betreft het Krabbescheer, Groot blaasjeskruid, Doorgroeid fonteinkruid en Glanzig fonteinkruid.

In het werkdocument is voor de planperiode 2008-2014 een pakket aan maatregelen opgenomen, die gericht zijn op behoud en verbetering van natuurwaarden via waterkwaliteits- en waterpeilbeheer, regulier en cyclisch terreinbeheer, rietlandbeheer, vermindering van stikstofdepositie en het instellen van rustgebieden. Met betrekking tot 'rust' is opgenomen dat in De Weerribben 250 ha en in De Wieden 750 ha rustgebied voor moerasbroedvogels gerealiseerd worden en dat de belangrijkste slaappleatsen van Aalscholver, ganzen en zwanen in De Wieden van verstoring gevrijwaard zijn. In de rustgebieden voor moerasbroedvogels is als voorwaarde gesteld dat alle activiteiten van de rietsector uiterlijk 1 april zijn afgerond, minimaal 10% van het areaal rietland met water op het maaiveld jaarlijks bestaat uit overjarig riet en dat in deze overjarige stukken alle activiteiten voor 15 maart zijn afgerond. Deze voorwaarden vragen om aanpassing van de bedrijfsvoering. Voor de realisatie daarvan is een convenant nodig tussen rietsector, terreinbeheerders en bevoegde gezagen.

Habitat-eisen van soorten met instandhoudingsdoelen

In het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan zijn de habitat-eisen van soorten met instandhoudingsdoelen beschreven. Cruciale factoren voor kranswieren en fonteinkruiden zijn een laag fosfaatgehalte (voor kranswieren lager dan ca. 0,02 mg/l), een laag sulfaatgehalte (voor Glanzig fonteinkruid lager dan 10 mg/l) en voldoende doorzicht (bodembeding voor kranswieren).

Voor moerasbroedvogels is aangegeven dat voor De Weerribben en De Wieden 250 ha resp. 750 ha rustgebied *met geschikt habitat* voor moerasbroedvogels aanwezig dient te zijn. Deze cijfers zijn gebaseerd op dichtheden van moerasvogels in verschillende Nederlandse moerasgebieden. Op basis van recent Nederlands en buitenlands onderzoek is het mogelijk om nader in te zoomen op de specifieke habitat-eisen van de afzonderlijke soorten. Dat maakt het mogelijk om concreet na te gaan welke kwaliteit, schaal en oppervlakte nu precies nodig is en wat rust in deze deelgebieden in moet houden. Een voorbeeld van het toepassen van beschikbare kennis op dit punt voor inrichting en beheer in relatie tot Natura2000-doelstellingen voor moerasvogels is het recentelijk uitgebrachte advies voor ruimte voor riet en moerasvogels en de Veluwerandmeren en noordelijke randmeren (Van der Hut 2007b, Van der Hut *et al.* 2008b).

Verstoringsgevoeligheid

Om het beschikbare areaal rustgebied voor de verstoringgevoelige soorten af te kunnen bakken en aan te geven welk areaal nodig is voor behoud- en hersteldoelstellingen, is het nodig rekening te houden met 'verstoringgevoeligheid' van waterplanten en verstoringafstanden van de betrokken vogelsoorten.

Waterplanten

Kranswieren en fonteinkruiden zijn zeer gevoelig voor mechanische beschadiging en voor opwerveling van slib. Geregeld passerende vaartuigen wervelen zoveel slib op dat het water troebel wordt, zodat onderwaterplanten onvoldoende licht ontvangen. De gevoeligheid hangt samen met het bodemtype en diepte (veel slib brengt het risico van opwerveling met zich mee) en met de vaarsnelheid.

Moerasbroedvogels

De verstoringgevoeligheid van Zwarte sterns beperkt zich tot de broedplaatsen. De legsels op nestvlotjes, drijvende wortelstokken (Waterlelie, Gele plomp) of modderbankjes/slootkanten kunnen door golfslag van voorbijvarende vaartuigen wegspoelen. Foeragerende Zwarte stern ondervinden niet zichtbaar last van waterrecreatie, omdat geschikt foerageergebied zelden bevaren wordt. Zwarte Sterns foerageren op vis, visbroed

(zeer ondiep waterplantenrijk water, vliegende insecten (boven bloemrijke ruigte en hooilanden) en soms op regenwormen (weiland tijdens/na een regenbui).

Roerdompen foerageren in het broedseizoen hoofdzakelijk langs rietkragen, vooral op plekken die min of meer beschut gelegen zijn en waar riet het water ingroeit. Zij zijn hier zeer verstoringgevoelig en kunnen – op basis van veldervaring – tot een afstand van ca. 100 m verstoord worden. Het areaal verstoord gebied langs vaarwegen, wandel- of fietspaden hangt sterk af van het landschap. In open weidegebied met sloten en rietkragen kan een Roerdomp op 100 m verstoord worden. Vanaf een kanoroute, die langs opgaand moeras voert met afgeschermd sloten en petgaten is de verstoringafstand aanzienlijk korter. In deze situatie lijkt 50 m reëel.

Purperreigers foerageren langs heldere begroeiingrijke sloten in weidegebied en langs moerassige, meer open oevers in het kragengebied. De verstoringgevoeligheid is vergelijkbaar met die van de Roerdomp. Wij gaan er daarom vanuit dat een verstoringafstand van 50 m langs kanoroutes in moerasgebied reëel is, en van 100 m langs fietspaden in open gebied.

Bruine kiekendieven foerageren in moeras langs randen (oevers, rietkragen, bosjes) en in open gebied (weidepercelen en akkers). Wij gaan er vanuit dat dezelfde verstoringafstanden als hierboven vermeld reëel zijn.

Watersnippen kennen een relatief korte opvliegafstand, omdat zij vaak vertrouwend op hun schutkleur in de dekking van vegetatie blijven. Flade (1994) noemt een opvliegafstand van 10-40 m.

Verstoringafstanden in De Weerribben en De Wieden

Het jarenlang uitgevoerde karteerwerk van broedvogels in De Weerribben en De Wieden maakt het mogelijk om na te gaan welke verstoringafstanden reëel zijn in dit gebied. Het materiaal uit de jaren 2003-2007 is gebruikt om via GIS-analyse voor elk broedpaar of territorium de dichtstbijzijnde verstoringbron (zoals vaarweg, kanoroute, wandelpad, fietspad) te bepalen. Behalve voor de genoemde soorten is dit ook gedaan voor andere moerasvogels in De Weerribben, om de variatie in verstoringgevoeligheid in beeld te brengen (Van der Hut *et al. in prep.*). Uit deze analyse blijkt dat de soorten in drie groepen verdeeld kunnen worden (tabel 5.4). Zwarte stern en de meeste kleine rietzangvogels, zoals Kleine karekiet, Rietzanger en Rietgors broeden tot op zeer korte afstand van vaarwegen en paden (minder dan 25 m). Deze soorten zijn heel beperkt verstoringgevoelig. Andere moeraszangvogels, zoals Blauwborst, Snor en Sprinkhaanzanger, en Porseleinhoen broeden voor 90% of meer op een afstand groter dan 25 m. Deze soorten zijn beperkt verstoringgevoelig. Watersnip, Waterral, Bruine kiekendief, Purperreiger en Roerdomp broeden in overgrote meerderheid (80-90%) op een afstand groter dan 50 m. Op basis van deze analyse en expert judgement zijn Bruine kiekendief, Purperreiger en Roerdomp als meest kritisch en duidelijk gevoelig voor verstoring voor waterrecreatie beschouwd. Voor kanoroutes en andere extensief benutte vaarwegen is een verstoringafstand van 50 m gehanteerd voor deze soorten, en voor hoofdvaarwegen en andere intensief benutte vaarwegen en afstand van 100 m (zie ook hoofdstuk 5.4).

Tabel 5.4.

Afstand van broedvogels in De Weerribben en De Wieden tot (vaar)wegen. Voor alle relevante broedvogels, gekarteerd in de jaren 2003–20007, is de kortste afstand tot vaar(wegen) en paden berekend. Vervolgens is het aandeel van het totale aantal broedparen in elke afstandsklasse bepaald in %; deze percentages zijn hier opgenomen volgens een cumulatieve verdeling. Voorbeeld: voor de Zwarte stern geldt dat 70% broedde binnen een afstand van 25 m, 79% binnen een afstand van 50 m, 87% binnen een afstand van 100 m enz. Bron gegevens: Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Met een achtergrondkleur is weergegeven binnen welke afstand 90% of meer is vastgesteld. Deze kleur is achterwege gelaten in de gevallen, waarin het aantal broedparen gering is (< 10).

soort	gebied	N	0-25	26-50	51-100	101-200	201-400	401-800
Zwarte stern	Wieden	726	70	79	87	93	100	100
	Weerribben	42	0	0	0	0	57	100
Kleine karekiet	Weerribben	88	17	33	47	59	83	100
Rietzanger	Weerribben	2935	14	32	51	70	89	100
Rietgors	Weerribben	70	14	21	36	61	90	100
Blauwborst	Weerribben	479	8	23	47	71	89	100
Porseleinhoen	Weerribben	10	0	20	50	90	100	100
Sprinkhaanzanger	Weerribben	591	5	16	41	65	85	100
Snor	Weerribben	251	4	16	35	57	82	100
Watersnip	Weerribben	531	3	10	34	69	91	100
	Wieden	331	3	18	45	80	94	100
Baardman	Weerribben	5			20	60	100	100
Waterral	Weerribben	171	3	8	22	43	79	100
Bruine kiekendief	Wieden	50	10	12	16	40	82	100
	Weerribben	4						100
Purperreiger	Wieden	178	4	8	12	19	98	100
	Weerribben	4	0	0	25	25	100	100
Roerdomp	Wieden	92	5	14	26	53	84	100
	Weerribben	32	0	6	16	31	75	100
Grote karekiet	Weerribben	9	0	0	0	0	44	100

Niet-broedvogels

Zwanen, ganzen en eenden slapen op rustig open water. De overdag rustende eenden zijn gevoelig voor verstoring door recreanten. Dit geldt in het bijzonder voor de ruiperiode. In deze periode zijn de soorten in de ruigebieden zeer verstoringgevoelig. De gevoeligheid verschilt per soort. Uit verstoringsonderzoek (in het bijzonder het onderzoek dat in het Ketelmeer is uitgevoerd, Van Eerden *et al.* 2002) blijkt dat voor de groep als geheel rekening gehouden moet worden met een verstoringafstand van 200 m. In veel gebieden liggen de slaapplekken dan ook in ontoegankelijk of zelden bevaren plassen, poelen en doodlopende brede vaarten. Futen en duikeenden lijken op grotere plassen redelijk tolerant, maar verplaatsen zich bij toenemende verstoringdruk wel naar rustige oeverdelen. In het Friese merengebied blijkt dat rustende Smienten in het naseizoen (september – oktober) door zeilactiviteiten verstoring ondervinden (Wymenga *et al.* 2008).

Verspreiding verstoringgevoelige habitats en soorten

De verstoringgevoelige habitats en soorten kunnen verdeeld worden in drie groepen: waterplanten, moerasbroedvogels en niet broedende watervogels. De verspreiding van deze soorten in de jaren 2003–2007 is in beeld gebracht op basis van inventarisaties, tellingen en veldervaring (Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, SOVON). In het achtergronddocument van het Natura2000-plan zijn verspreidingskaarten van waterplanten medio jaren negentig

opgenomen en vogels uit de jaren 1996-2005(2006). In de bijlage zijn recente verspreidingskaarten van waterplanten opgenomen en broedvogelkaarten, inclusief recent gedigitaliseerde verspreidingsgegevens van De Weerribben en De Wieden (2003-2007).

De verspreidingskaarten van waterplanten laten zien dat kranswieren in De Wieden zeer lokaal voorkomen; Glanzig fonteinkruid komt verspreid over De Wieden voor buiten de grote plassen (Bovenwijde, Beulakerwijde, Belterwijde, Vollenhover Meer, Giethoornse Meer). In het Duinigermeer en de Schutsloterwijde zijn daarentegen wel groeiplaatsen aanwezig.

Verstoringsgevoelige moerasbroedvogels komen min of meer geconcentreerd voor in het westelijk deel van De Weerribben, in de omgeving van Nederland en in de oostrand van De Weerribben. In De Wieden komen verschillende verspreide concentraties voor, waaronder de Hoogwaterzone, de omgeving van de Bovenwijde, de Kiersche Wijde, het kragengebied ten noorden van Zwartsluis, de Achterweide, de omgeving van het Giethoornse meer en de oeverlanden van het Vollenhovemeer.

Slaapplaatsen van ganzen en Smienten liggen voor een deel in ontoegankelijk water van de Hoogwaterzone, 't Eiland bij de Bovenwijde, de Kiersche Wijde, Achterwijde, Duinigermeer, en voor een deel in open vaarwater: Vollenhover Meer, Boschwijde en Giethoornse Meer. Kuif- en Tafeleend verblijven overdag in oeverzones van de grote plassen: Beulakerwijde, Belterwijde en Giethoornse Meer.

4.3. HABITATKAART

In de habitatkaart kunnen terreinkenmerken opgenomen worden die voor waterplanten, moerasbroedvogels en watervogels in de winter cruciaal zijn. Deze kenmerken zijn:

- waterkwaliteit, met name laag fosfaatgehalte en een goed doorzicht (sturend voor waterplanten);
- overjarig riet met water boven het maaiveld in de vorm van percelen en rietkragen voor moerasbroedvogels (waterpeilbeheer en rietmaai-beheer zijn in hoge mate sturende factoren voor moerasbroedvogels);
- rustige open waterzones als slaapplaatsen voor watervogels;
- eiwitrijk grasland en visrijke sloten in aangrenzend agrarisch gebied (foerageergebied Purperruigers, zwanen en ganzen).

In het kader van dit project is het rietareal in kaart gebracht (zie bijlage kaart 2). Het aanbod aan grasland en weidegebied met sloten is voor De Wieden en omgeving met behulp van een GIS-model in beeld gebracht als onderdeel van een beoordeling van effecten van bebouwing van de Nieuwveense landen bij Meppel (Van der Hut *et al. in prep*). De mogelijkheden en relevantie van een waterkwaliteitskaart voor het visitormanagementplan zijn niet bekeken. Dit kan relevant zijn: indien er deelgebieden zijn met een goede waterkwaliteit (laag fosfaatgehalte), maar sprake is van vertroebeling door recreatievaart, dan kan zonering van de watersport leiden tot uitbreiding van waterplanten.

Het totale areaal riet wordt geschat op 1.450 ha in De Wieden en 1.200 ha in De Weerribben (werkdocument voor het Natura2000-beheerplan). De beschikbare rietkaarten wijzen tonen een geringere oppervlakte in De Wieden, namelijk ca. 1.000 ha, waarvan ca. 950 ha is verpacht en jaarlijks gesneden wordt. In werkelijkheid is het areaal riet groter, omdat ook particuliere eigenaren percelen met riet in eigendom hebben en daar riet snijden.

Exacte cijfers van De Weerribben zijn niet bekend. Op basis van pachtovereenkomsten en ligging van “rietcultuur” als natuurdoeltype wordt in De Weerribben jaarlijks 938 ha riet gesneden. In verschillende deelgebieden wordt ‘overjarig rietbeheer’ gevoerd. Deze deelgebieden hebben een oppervlakte van ca. 140 ha in De Wieden en 71 ha in De Weerribben. In deze deelgebieden staat in De Wieden 102 ha riet. Exacte cijfers van De Weerribben zijn niet bekend. Mogelijk gaat het hier om 25-35 ha. Het riet wordt gemiddeld genomen eens in de drie jaar gemaaid om verruiging en verbossing te voorkomen. In sommige deelgebieden van De Wieden (hoogwaterzone) wordt het meeste riet niet gemaaid. Dit betekent dat in De Wieden en De Weerribben in de deelgebieden met overjarig rietbeheer gemiddeld genomen jaarlijks globaal 35 ha respectievelijk 10 ha overjarig riet aanwezig is. In de jaarlijks gesneden rietpercelen blijft ook riet staan. De omvang hiervan wisselt van jaar tot jaar en hangt af van de standplaats en omstandigheden. Diep in water staand riet is moeilijk te snijden, maar tijdens een goede vorstperiode is al het riet in principe goed bereikbaar. Als gevolg hiervan is de aanwezige oppervlakte overjarig riet niet bekend.

Slechts een zeer beperkt deel van het overjarige riet heeft water op het maaiveld. Een onderzoek naar broedvogels en beheer in De Weerribben in 1999 kwam uit op een schatting van 3,5 ha - slechts ruim 2 promille van het totale areaal aan rietland. Natuurmonumenten werkt aan vernatting van overjarige rietlanden op verschillende locaties door afgraven van de toplaag. Dit betreft 17 ha voor de looptijd van het tweede LIFE-project.

4.4. VERSTORINGSKAART

Wanneer over zonering gesproken wordt is het zinvol om onderscheid te maken tussen zonering in ruimte en zonering in tijd (seizoensdelen) en rekening te houden met de bezoekersintensiteit. Daarbij gaat het niet alleen om recreatieve activiteiten (zoals wandelen, fietsen en varen), maar ook om rietlandbeheer door particulieren en beheeractiviteiten door de terreinbeheerders.

Ruimtelijke aspecten

Het gebied waarbinnen moerasbroedvogels en watervogels in De Weerribben en De Wieden verstoring ondervinden is in kaart gebracht met behulp van een GIS-model. In dit model zijn verstoringzones langs de bestaande infrastructuur aan wegen en vaarwegen, en in de directe omgeving van opgaande structuren zoals gebouwen, hoogspanningsleidingen en bos opgenomen. In het algemeen kan onderscheid gemaakt worden in vier typen van verstoring:

- zichthinder: uitzicht voor bijvoorbeeld foeragerende ganzen wordt beperkt door houtsingels of bebouwing;
- geluidshinder: stress door een continue geluidsbron (hoofdzakelijk verkeer) verstoort broedende weidevogels en foeragerende ganzen;
- lichtverstoring: verlichting verstoort broedende weidevogels en slaapplekken van watervogels;
- visuele verstoring: menselijke activiteiten op wandel- en fietspaden, in vaarwegen en vanuit bebouwd gebied of recreatiecentra kunnen broedplaatsen en foerageergebieden van moerasvogels, en slaap- of rustplaatsen en foerageergebieden van watervogels verstoren

In De Weerribben en De Wieden gaat het met name om zichthinder en visuele verstoring.

Tabel 5.5.

Gebanteerde verstoringsafstanden in het GIS-model, waarmee gebied met verstoringsrisico's voor verstoringsgevoelige soorten in beeld is gebracht. In dit model zijn verstoringsafstanden als harde grenzen toegepast maar in werkelijkheid is sprake van een graduele verstoring (verstoring neemt af met de afstand tot de bron).

Object	verstoringsafstand (m)	bron
Autosnelweg-hoofdweg	200	Reijnen et al. 1997, Krijgsveld et al. 2004
Weg/bos/boomgaard/locale weg/fietspad	100	Krijgsveld et al. 2004
Bebouwing (steden, woonwijken, dorpen)	250	Krijgsveld et al. 2004
Vrijstaande huizen, vakantiewoningen	100	geen referentie, expert oordeel
Hoogspanningslijn	40	Balassus & Sossinka 1997
Verblijfsrecreatie	250	Janssen & Bijlsma 2005
Minicamping	250	Janssen & Bijlsma 2005
Kanoroute, soms benut	25	geen referentie, expert oordeel
Kanoroute, vaak benut	50	geen referentie, expert oordeel
Hoofd/overige (vaar)wegen, soms benut	50	Krijgsveld et al. 2004, expert oordeel
Hoofd/overige (vaar)wegen, vaak benut	100	Krijgsveld et al. 2004, expert oordeel
Aanlegplaatsen (als wandelaars-intensief)	200	geen bron, expert oordeel
Waterskibaan	200	geen bron, expert oordeel
Intensief benut wandelpad	200	Elands et al. 2005
Rustig wandelpad	100	Elands et al. 2005
Windmolens	400	Kruckenbergh & Jaene 1999

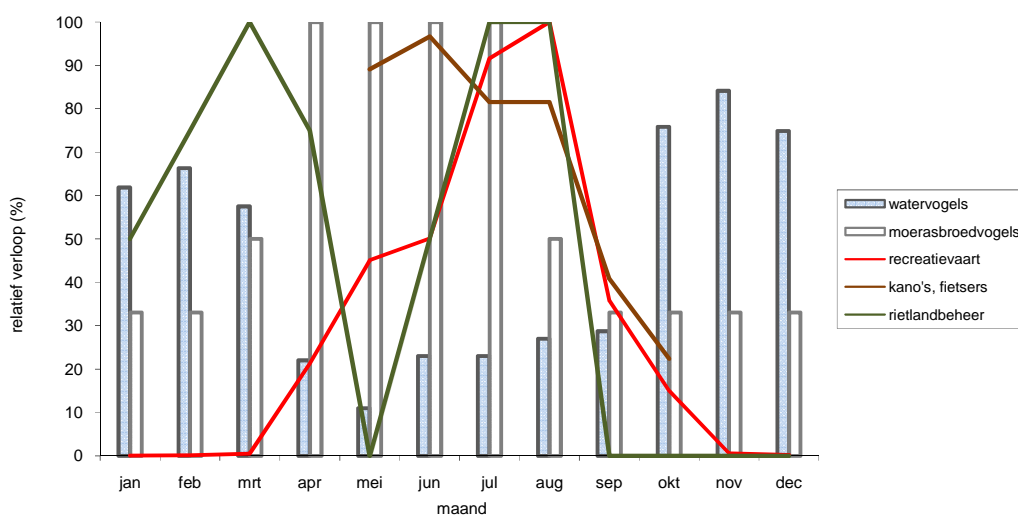
Op basis van gepubliceerd onderzoek, 'expert judgement' en gegevens uit De Weerribben en De Wieden is een overzicht van verstoringsafstanden opgesteld (zie tabel 5.5). Deze afstanden zijn opgenomen in een GIS-model, om verstoord en onverstoord gebied in kaart te kunnen brengen. Hierbij moet bedacht worden dat het GIS-model van toepassing is op verstoringsgevoelige soorten (zoals Roerdomp, Purperreiger en ganzen) in open weide- en moerasgebied. In werkelijkheid zijn geen scherpe of exacte verstoringsafstanden vast te stellen (zie de voorgaande paragraaf over verstoringsgevoeligheid). Uit onderzoek naar verstoring van vaartuigen op watervogels in het Ketelmeer bleek dat verstoring optreedt tot een afstand van ongeveer 300 m. Deze 300 m is geen harde grens; dicht bij de verstoringsbron is sprake van veel verstoring, op grotere afstand treedt verstoring minder vaak op ('graduele verstoring'). Om effecten te kunnen berekenen bleek uit dit onderzoek dat een effectafstand van 200 m een goede rekenregel is. Een ander belangrijk aspect is de inrichting van het landschap. Loopt een fietspad door open weidegebied met sloten haaks op de richting van het fietspad, dan is een verstoringsafstand van 100 m reëel. Gaat het om een kanoroute door waterrijk moerasgebied met opgaande rietkragen langs de route, dan worden petgaten achter zo'n rietkraag aan het oog onttrokken en is de effectafstand veel geringer. Daarom is voor kanoroutes een verstoringsafstand van 50 m aangenomen. Het resultaat van het GIS-model is dan ook niet exact, maar geeft een zo goed mogelijk globaal beeld. Overigens is in dit model geen rekening gehouden met activiteiten van rietlandbeheerders en terreinbeheerders in het gebied, omdat deze niet rechtstreeks te koppelen zijn aan de ligging van vaarwegen.

Deze benadering is voor het gebied nader gepreciseerd door rekening te houden met de gebruiksintensiteit van vaarwegen en plassen. Op basis van informatie van de terreinbeheerders is een indeling gemaakt naar 'nooit', 'soms' en 'vaak' gebruikte waterwegen. De verstoringszone langs 'nooit' gebruikt vaarwegen is op 0 gezet, die van 'vaak' gebruikte op het maximum, en voor de middelste categorie op de helft van dit maximum.

Het GIS-model laat zien dat – op basis van bovenstaande verstoringsafstanden – binnen De Weerribben en De Wieden 2.000 ha resp. 4.028 ha onverstoord gebied aanwezig is (zie bijlage kaart 3). Hierbij moet bedacht worden dat niet alleen riet- en moerasvegetaties, maar ook bos, open water en grasland een substantieel deel van het oppervlak innemen. Een ander belangrijk punt is dat in deze berekening geen verstoringszones rond bos zijn opgenomen. Moerasvogels verschillen sterk in tolerantie voor houtopslag. De Roerdomp is een soort die overwegend in open moerasvegetaties broedt en foerageert.

Seizoensaspecten

Een belangrijke vraag is in hoeverre recreatie en activiteiten van de rietsector en terreinbeheerders een knelpunt vormen voor verstoringsgevoelige vogelsoorten gelet op de tijd van het jaar. Dit is in beeld gebracht door het seizoensverloop van de aantallen moerasbroedvogels en watervogels te vergelijken met het seizoenspatroon van recreatie en rietlandbeheer (figuur 5.1).

Figuur 5.1.

Seizoenspatroon van moerasbroedvogels, watervogels, waterrecreatie en rietlandbeheer. Weergegeven is een indicatief verloop. Het seizoensverloop van watervogels is gebaseerd op tellingen van kano's en fietsers in De Weerribben, brug- en sluistellingen in De Weerribben en De Wieden, watervogeltellingen in beide deelgebieden (september–maart) en watervogeltellingen in Nederland (januari–december). Het verloop van het aantal moerasbroedvogels is globaal aangegeven, uitgaande van aanwezigheid van de Roerdomp door het jaar heen, en Purperreiger en Bruine kiekendief in voorjaar en zomer. Het rietlandbeheer is globaal aangegeven voor wintermaai- en zomernaaiactiviteiten. Bron telgegevens: Provincie Overijssel.

moerasbroedvogels

Voor moerasbroedvogels (Roerdomp, Purperreiger, Bruine kiekendief, Zwarte stern) blijken de maanden mei – juli kritisch. Al vrij vroeg in het jaar (meivakantie) ligt het aantal kanoërs en fietsers hoog; in de zomermaanden komen daar andere watersporters bij. Activiteiten van rietlandbeheerders vinden plaats in de winter tot en met half april (wintermaaien) en half juni – eind augustus (zomermaaien). Dit betekent dat er risico's zijn in zowel de vestigingsperiode (april) als de broed- en jongenperiode (mei-augustus).

watervogels

Voor watervogels liggen de 'scharnierpunten' in april en september. In april nemen de aantallen overwinterende watervogels sterk af en kan het aantal fietsers en kanoërs hoog oplopen. Daarbij moet bedacht worden dat het gaat om het einde van de maand (begin van de meivakantie). De verstoringrisico's voor watervogelconcentraties (Kuifeend, Tafeleend, Krakeend) op de slaappleaatsen overdag zijn dan ook gering. Dat geldt des te meer, omdat de recreatievaart op groter open water later in het seizoen op gang komt. In het naseizoen, september-oktober, nemen de aantallen watervogels toe. Met name Krakeend en Smient, maar ook Kuifeend, Tafeleend en Grauwe gans kunnen dan in aanzienlijke aantallen aanwezig zijn. In deze periode – mede afhankelijk van het weer – kan het druk zijn op het water. In het Friese Merengebied is vastgesteld dat de laatste jaren sprake is van seizoensverbreding: in het naseizoen neemt het aantal vaartuigen toe (Wymenga *et al.* 2008). In de Friese Meren de afgelopen jaren hard gewerkt aan het verbeteren van het aanbod voor de grote watersport. Zo zijn de mogelijkheden en voorzieningen om van boord te gaan sterk verbeterd en zijn er meer vaarverbindingen en routeopties ontwikkeld. Het is echter onduidelijk in hoeverre ook in de Weerribben-Wieden sprake is van een dergelijke seizoensverlenging.

In de huidige situatie hebben watervogels kennelijk voldoende rustige slaappleaatsen. De periode september-oktober kan echter een knelpunt worden gelet op de trend van seizoensverbreding, die waarschijnlijk samenhangt met vergrijzing en een verschuiving in het accommodatieaanbod van seizoensplaatsen (zoals staanplaatsen voor tenten) naar jaarplaatsen (zoals stacaravans, chalets en bungalows).

Conclusie

Kritische perioden zijn april –augustus voor moerasbroedvogels en september-oktober voor watervogels. In het voorjaar en de zomer gaat het om verstoring van broedvogels, die zich vestigen op de broedplaatsen (april) en om foeragerende vogels in de broed- en jongenperiode (mei- augustus). De aandacht gaat hierbij vooral uit naar de actieradius van kanoërs en fietsers. In de nazomer en vroege herfst is het verstoringrisico in de huidige situatie heel beperkt. Aandacht is wel gewenst voor de trend van seizoensverbreding van de watersport.

4.5. CONFRONTATIEKAARTEN

In 'confrontatiekaarten' zijn verschillende kaartlagen gecombineerd: (1) de natuurkaart met verspreiding van verstoringgevoelige waterplanten, moerasbroedvogels en relevante watervogels, (2) de rietkaart als maat voor geschikt habitat voor moerasvogels en (3) de verstoringkaart met verstoringzones langs (vaar)wegen, huizen en andere objecten. Aan de hand van deze kaarten zijn verstoringrisico's in de huidige situatie beoordeeld.

Waterplanten en waterrecreatie

Projectie van de verspreidingskaart van waterplantsoorten met instandhoudingsdoelen in De Wieden op de verstoringkaart van vaarwegen laat zien dat een beperkt deel van de groeilocaties van kranswieren, fonteinkruiden, blaasjeskruid en Krabbescheer voorkomt in vaarwegen en plassen, die bevaren worden (tabel 5.6, bijlage kaart 4). Deze soorten ontbreken nagenoeg op de druk bevaren plassen, maar komen daarbuiten verspreid voor. Met name valt op dat in De Wieden in niet bevaarbare plassen (b.v. Duinigermeer) en zelden bevaren delen van plassen (b.v. Schutsloterwilde) wel fonteinkruiden voorkomen. Recente verspreidingsgegevens van waterplanten in De Weerribben zijn nog niet beschikbaar. In de jaren 2008-2009 wordt een kartering uitgevoerd.

De verspreiding geeft aan dat recreatievaart een beperkende factor kan zijn voor de uitbreidingsdoelstelling voor kranswieren en fonteinkruiden. Dit beeld moet wel gecombineerd worden met een waterkwaliteitskaart om te beoordelen of waterrecreatie werkelijk de beperkende factor is of kan worden voor herstelopgaven. Daarbij speelt ook opwerveling van slib door windwerking in de grote plassen mogelijk een rol.

Tabel 5.6.

Voorkomen van waterplanten in De Wieden binnen en buiten vaarwegen en plassen met recreatievaart. Vermeld is het aantal groeiplekken. Bron gegevens: Natuurmonumenten.

soort	totaal aantal locaties	aantal binnen bevaarbaar water	% van totaal
Glanzig fonteinkruid	530	55	10
Ruw kransblad	3	0	0
Stekelharig kransblad	4	0	0
Sterkranswier	15	0	0
Krabbescheer	3.716	206	6
Groot blaasjeskruid	945	62	7

Moerasvogels en overjarig riet

In De Weerribben en De Wieden wordt in verschillende delen door Staatsbosbeheer resp. Natuurmonumenten een ‘overjarig rietbeheer’ gevoerd. Dit betekent in de praktijk dat gemiddeld eens in de 3 jaar gemaaid wordt om verruiging en verbossing te voorkomen.

Deze deelgebieden hebben in De Weerribben een gezamenlijke oppervlakte van 71 ha. Het betreft percelen, waarvan een gedeelte overjarig riet is. In de jaren 2003-2007 was het aantal broedparen van verstoringgevoelige moerasbroedvogels met instandhoudingsdoelen in deze deelgebieden gering (tabel 5.7). Het is duidelijk dat een belangrijk deel van de Roerdampen en Bruine kiekendieven buiten deze deelgebieden afhankelijk is van overjarig riet dat rietsnijders laten staan. Voor het realiseren van de herstelopgaven voor moerasvogels in De Weerribben is dan ook een inspanning nodig om het aanbod aan geschikt habitat te vergroten door middel van aanpassing van maaibeheer en peilbeheer in een deel van de rietpercelen.

Tabel 5.7.

Aantal verstoringgevoelige moerasbroedvogels met instandhoudingsdoelen in percelen met overjarig rietbeheer in De Weerribben (c. 25-35 ha riet binnen 71 ha) en De Wieden (71 ha riet binnen c. 140 ha) in de jaren 2003-2007. Vermeld is het aantal broedparen in percelen met overjarig rietbeheer en het aandeel in het totaal aantal getelde broedparen. De cijfers geven een globaal beeld, omdat niet het gehele gebied elke jaar is geteld.

** Purperreigers broeden hoofdzakelijk in wilgenstruweel.*

soort)	Gemiddeld aantal in percelen met overjarig rietbeheer	Gemiddeld totaal in hele gebied geteld	% in percelen met overjarig riet beheer
<i>Wieden</i>			
Bruine kiekendief	5	10	50
Roerdomp	6,4	18,4	35
Purperreiger	(1,6) 34*	35,2	97*
<i>Weerribben</i>			
Bruine kiekendief	0,8	0,8	100
Roerdomp	1,0	6,2	16
Purperreiger	0,2	1,2	17

In De Wieden is binnen deelgebieden met een gezamenlijke oppervlakte van ca. 140 ha in totaal 72 ha met overjarig rietbeheer aanwezig. Ook hier geldt dat een substantieel deel binnen deze deelgebieden broedt, maar dat het merendeel afhankelijk is van overjarig riet dat rietsnijders laten staan in andere deelgebieden.

Moerasvogels en verstoringszones

Een projectie van de verspreiding van moerasbroedvogels op de verstoringskaart laat zien dat er verschillen zijn tussen de gebieden en tussen de soorten (bijlage kaart 5, tabel 5.8). Het gaat hierbij om broedlocaties van Bruine kiekendief, Purperreiger en Zwarte Stern en roeplocaties van de Roerdomp. Bruine kiekendieven broeden in De Wieden voor ongeveer 20% binnen gebied met verstoringsrisico's. Bij de Purperreiger zijn het buiten de kolonie van de Hoogwaterzone verspreid broedende vogels die verstoringsrisico's ondervinden. Opvallend is dat in De Wieden een groter aandeel van het aantal Roerdompen binnen verstoringszones is vastgesteld dan in De Weerribben. De hoge percentages voor de Zwarte stern zijn alleen van betekenis in die gevallen, waar risico's voor uitspoelen van nesten door golfslag of verstoring van jonge vogels op nestvlotjes optreedt. Dit lijkt in de huidige situatie niet het geval te zijn.

De confrontatiekaart wijst op mogelijke knelpunten op een aantal locaties. Dit geldt met name voor de volgende deelgebieden:

- een deel van de kanoroute in het noordwestelijk deel van De Weerribben (broedterrein voor de Roerdomp);
- randzones van de vaarwegen in het deelgebied bij Nederland (eveneens broedterrein van de Roerdomp);
- vakantiewoningen in de oostelijke randzone van de Bovenwijde (Roerdomp);
- oeverlanden van de Zuideindiger Weide, Boschweide (Purperreiger);
- wandelroute Kiersche Weide (Purperreiger);
- oeverlanden van het Giethoornse Meer (Roerdomp, Purperreiger, Zwarte stern).

Tabel 5.8.

Moerasbroedvogels binnen verstoringszones in De Weerribben en De Wieden. Opgenomen zijn aantallen broedparen van verstoringsgevoelige soorten met instandhoudingsdoelen binnen verstoringszones in de jaren 2003-2007.

	gebied	gemiddeld aantal broedparen in het hele gebied	gemiddeld aantal broedparen in verstoringszones	% van totaal
Bruine Kiekendief	Weerribben	0	0	0
	Wieden	10	1,6	16
	Totaal	10	1,6	16
Purperreiger	Weerribben	0,8	0,2	25
	Wieden	35,6	2,6	7,3
	Totaal	36,4	2,8	8
Roerdomp	Weerribben	6,2	0,8	13
	Wieden	18,4	4,8	26
	Totaal	24,6	5,6	22,8
Zwarte Stern	Weerribben	8,4	0	0
	Wieden	145,2	114	79
	Totaal	153,6	114	74,2

De gepresenteerde getallen wijzen erop dat in de huidige situatie een deel van de verstoringsgevoelige moerasbroedvogels (ca. 10-25%) in deelgebieden broedt waar zij

nadelige invloed kunnen ondervinden van verstoring door recreanten of door andere activiteiten via vaarwegen. Het is mogelijk dat deze vogels verstoring ondervinden, dat bijvoorbeeld leidt tot een lager broedresultaat. De analyse van de afstand van broedlocaties en territoria tot (vaar)wegen wijst op negatieve effecten. Dit geldt waarschijnlijk vooral voor de situatie in het foerageergebied van Roerdomp, Purperreiger en Bruine kiekendief, in de omgeving van het nest. De foerageergebieden van Roerdompen zijn echter nooit in kaart gebracht en niet goed bekend. Purperreigers en Bruine kiekendieven foerageren voor een deel in het kraggengebied en voor een deel in het agrarische gebied.

Watervogels en verstoringzones

Overdag rustende of foeragerende watervogels verblijven in september en oktober voor een groot deel in plassen en vaarten, waar door recreanten gevaren wordt in de zomer (bijlage kaart 6, tabel 5.9). Dit geldt met name voor de Beulakerwijde, Belterwijde en het Giethoornse Meer. Deze situatie doet zich niet voor op het Vollenhovermeer, de Bovenwijde en Schutsloterwijde. In de huidige situatie is dit verspreidingspatroon waarschijnlijk mogelijk, omdat in september en oktober over het algemeen weinig gevaren wordt en voldoende rustig gebied beschikbaar is. Wat de verschillende soorten betreft moet aangetekend worden dat het overgrote deel van de Aalscholvers en Grauwe ganzen buiten De Wieden voedsel zoekt. Het aandeel van deze soorten dat verstoring ondervindt is daarom veel geringer dan uit het overzicht van aantallen binnen het Natura2000-gebied naar voren komt. Ook bij de Smient is nauwelijks sprake van verstoringseffecten op de slaapplaatsen overdag. Fuut, Krakeend, Kuifeend en Tafeleend verblijven wel voor een aanzienlijk deel op de grote plassen. Afgemeten naar het totale aantal in De Wieden in september verblijft een aanzienlijk deel in vaarwegen en plassen, waar in de zomer gevaren wordt (13-64%). In verhouding tot de gemiddelde seizoensmaxima (in de maanden november – maart, zie tabel 5.2) is het aandeel beperkter (1-16%). In oktober lopen deze percentages op.

In het agrarische gebied kunnen de overdag grazende watervogels verstoring ondervinden van fiets-, wandel en autoverkeer. In de maanden september en oktober betreft het Grauwe gans in het agrarische gebied ten oosten van Blokzijl. Onderzoek heeft echter laten zien dat voldoende ongestoord grasland beschikbaar is (Van der Hut 2007). Hieruit blijkt dat de huidige recreatievormen in het agrarische gebied geen knelpunt vormen voor watervogels in het najaar.

Het kaartbeeld en de getallen tonen aan dat in september en oktober een substantieel verstoringrisico aanwezig is, indien de watersportactiviteiten in deze periode toenemen. Deze toename is te verwachten, omdat het aantal woningen en recreatiewoningen wordt vergroot. Uitbreidingsplannen in Steenwijk, Beulakerpolder, Scheerwolde en Nieuwveense Landen leiden tot verhoging van recreatief gebruik. Als gevolg van realisatie van de Nieuwveense Landen wordt binnen een termijn van twintig jaar, waarin volgens de gebiedsvisie een woonwijk gerealiseerd gaat worden, een toename van het aantal watersporters in De Wieden en Weerribben verwacht met maximaal 49% (Poelman 2008). Daarnaast is een landelijke trend van seizoensverbreding gaande. In het Friese Merengebied is dit recentelijk ook voor de watersport aangetoond (Wymenga *et al.* 2008). De vraag is of als gevolg van deze ontwikkeling de rustgebieden voor watervogels onder druk komen te staan. Het is mogelijk dat in september-oktober de druk van watersport in Beulakerwijde, Belterwijde en Giethoornse Meer zodanig toeneemt dat een kritische situatie zich voordoet. Wellicht wijken watervogels uit naar ontoegankelijke gebieden (bijvoorbeeld van het Giethoornse Meer naar het Duinigermeer) of naar rustiger gebieden (bijvoorbeeld van de Belterwijde naar de Schutsloterwijde). Op langere termijn kan de situatie zich voordoen dat het nodig is om rustgebieden voor watervogels in de herfst aan te wijzen.

Tabel 5.9.

Overzicht van het aantal verstoringsgevoelige watervogels in De Weerribben en De Wieden binnen verstoringszones van recreatievaar in de maanden september en oktober. Opgenomen zijn soorten met instandhoudingsdoelen voor De Wieden. De aantallen hebben betrekking op de jaren 2002-2007. Bron telgegevens: Provincie Overijssel. 'act': activiteit overdag tijdens tellingen: foeragerend (F) of rustend (R).

* Een belangrijk deel verblijft buiten De Wieden, zodat het aandeel van de populatie geringer is.

soort / maand	act.	gemiddeld aantal binnen verstoringszones		gemiddeld % van seizoensmaximum		gemiddeld % van totaal	
		sep	okt	sep	okt	sep	okt
Aalscholver	F	41	56	85*	64*	c. 1-2	c. 1-2
Fuut	F	17	46	64	58	16	44
Grauwe Gans	F	275	799	29*	27*	5	15
Krakeend	R	43	204	21	54	11	54
Kuifeend	R	18	180	13	70	1	15
Smient	R	67	95	63	20	4	6
Tafeleend	R	65	118	49	44	10	17

5. RUSTGEBIEDEN

Begrenzing rustgebieden

De verstoringskaart is in combinatie met de verspreiding van geschikt habitat bruikbaar om te beoordelen waar de beste kansen liggen om rustgebied te realiseren voor behoud en/of herstelopgaven van waterplanten en moerasbroedvogels. Vooralsnog gaat het daarbij om moerasvogels. Grotere eenheden zonder verstoringszones met een open karakter (weinig of geen bos), aanwezigheid van (overjarig) riet en aanwezigheid van of potenties voor verstoringsgevoelige moerasvogels bieden de beste kansen.

De ligging van rustgebieden is vastgesteld op basis van de volgende criteria.

- Broedhabitat voor soorten met instandhoudingsdoelen is in voldoende mate aanwezig of het gaat in deelgebieden om geschikt foerageergebied; ook gebieden waar nu nog weinig geschikt habitat aanwezig is, maar wel potenties aanwezig zijn na het uitvoeren van beheermaatregelen komen in aanmerking.
- Jaarlijks gesneden rietland komt bij voorkeur in beperkte mate voor, zodat conflicten met de bedrijfsvoering van de rietsector zo veel mogelijk voorkomen wordt.
- Extensief beheerde graslanden mogen deel uitmaken van het rustgebied (relevant met name als foerageergebied voor moerasbroedvogels en daarnaast als broedterrein voor de Watersnip).
- Recreatief gebruik komt niet of in beperkte mate voor; de begrenzing van de rustgebieden sluiten goed aan bij de afstemmingskaart (Provincie Overijssel 2003); zij maken deel uit van de categorieën 'rustige gebieden', 'stille gebieden' en 'broedgebied weidevogels en overwinterende ganzen'.

In De Weerribben betreft het twee deelgebieden met een gezamenlijke oppervlakte van 402 ha. De deelgebieden liggen in de noordwesthoek en ten westen van Nederland. In De Wieden betreft het een groter aantal deelvlakken, met een gezamenlijke oppervlakte van 1143 ha. Deze betreffen onder meer de Hoogwaterzone, Kiersche Weide e.o., delen ten noorden van Zwartsluis, de Stobbenkamp (ten noorden van St. Jansklooster) en het Giethoornse Meer e.o. (bijlage kaart 7).

Verstoring in rustgebieden

Uit de verstoringsanalyse blijkt dat rustgebieden niet geheel vrij zijn van verstoringsbronnen. Voor De Weerribben en De Wieden is berekend dat in de huidige situatie 11% resp. 28% van de oppervlakte van deze deelgebieden verstoringsrisico's ondervindt (tabel 5.10). Een aandachtspunt is de kanoroute in het noordwestelijk deel van De Weerribben, die door het rustgebied loopt. Het verleggen van een deel van de route, zodat 't Heers uit de route genomen wordt (zie rustgebiedenkaart in de bijlage), vergroot de rust in dit gebied. De totale oppervlakte van de deelgebieden is voldoende om als 'netto rustgebied' te voldoen aan de eis voor 250 ha resp. 750 ha rustgebied in De Weerribben en De Wieden, die in het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan is neergelegd. Dit betekent niet dat 100% van de aangewezen gebieden in oppervlakte en tijd (seizoensdelen) rustig moeten zijn, maar wel dat voldoende rust aanwezig is in de deelgebieden met voldoende geschikte habitatkwaliteit. Aandacht voor de timing en fasering van werkzaamheden van de particuliere rietsector en terreinbeheerders is daarom noodzakelijk. Gelet op de vestigingsperiode van de meeste verstoringsgevoelige soorten - Roerdomp, Purperreiger en

Bruine kiekendief - is in de huidige situatie 15 maart een goede richtdatum voor het beëindigen van werkzaamheden op en in de directe omgeving van broedlocaties, die gelegen zijn in overjarige rietopstanden. Dit sluit aan bij de randvoorwaarden die in het werkdocument voor het Natura2000-beheerplan zijn opgenomen: afronden van alle activiteiten op percelen in rustgebieden voor 1 april, en in de stukken met overjarig riet voor 15 maart. Gelet op de duur van het broedseizoen en foerageeractiviteiten van de broedvogels in de ruimere omgeving van de nestlocaties is rust tot en met eind juli essentieel.

Tabel 5.10

Oppervlakte van rustgebieden in De Weerribben en De Wieden. Vermeld is het oppervlak binnen en buiten verstoringszones op basis van de verstoringsanalyse (zie hoofdstuk 5.5).

oppervlakte	De Weerribben	De Wieden	Totaal
totale oppervlakte binnen Natura2000 (ha)	9.260	3.346	12.605
oppervlakte "rustgebied" (ha)	402	1.143	1.544
oppervlakte verstoringszones binnen rustgebied (ha)	46	324	370
% verstoringszones binnen rustgebied	28	11	24
oppervlakte rustgebied buiten verstoringszones (ha)	356	818	1.109

Habitatkwaliteit in rustgebieden

Binnen de rustgebieden is de oppervlakte met overjarig rietbeheer (zeer) beperkt (tabel 5.11). Uit de gepresenteerde verdeling valt echter niet op te maken hoeveel overjarig riet beschikbaar is. De redenen hiervoor zijn dat het aandeel overjarig riet als gevolg van cyclisch beheer door sterk uiteen van perceel tot perceel kan variëren en dat het aandeel riet dat blijft staan op percelen waar in principe jaarlijks riet gesneden wordt onbekend is. In elk geval geldt voor De Weerribben dat gezien de herstelopgave voor moerasvogels via beheer en/of inrichting ruimte gecreëerd zal moeten worden voor overjarige rietvegetaties met voldoende rust ten behoeve van moerasbroedvogels.

Tabel 5.11

Oppervlakte van percelen met overjarig rietbeheer en jaarlijks gesneden riet binnen en buiten de rustgebieden. Weergegeven zijn cijfers op basis van beschikbaar kaartmateriaal van rietland, pachtovereenkomsten en overjarig rietbeheer (gegevens Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten). Dit beeld is incompleet. Het totale areaal riet wordt geschat op 1200 ha in De Weerribben en 1450 ha in De Wieden. In het overzicht ontbreken percelen in particulier eigendom, waar ook riet gesneden wordt.

binnen / buiten rustgebied	rietbeheer	Weerribben	Wieden
rustgebied	jaarlijks gesneden	300	148
	overjarig	21	75
buiten rustgebied	jaarlijks gesneden	638	801
	overjarig	50	71
totaal	Rietpercelen excl. part. eigendom	1.009	1.095

Huidige broedvogelstand in rustgebieden

In het rustgebied van De Weerribben broedt momenteel een klein aantal Roerdompen, Purperreigers en Zwarte sterns; de Bruine kiekendief ontbreekt (tabel 5.12). In het rustgebied van De Wieden broedt een groter aantal van deze soorten. Voor beide gebieden geldt dat in de meeste gevallen de aantallen binnen de rustgebieden lager liggen dan instandhoudingsdoelen (uitgedrukt in omvang en kwaliteit van geschikt leefgebied) aangeven. Een belangrijk deel broedt buiten de rustgebieden.

Tabel 5.12

*Aantal broedparen van verstoringsgevoelige moerasvogels binnen deelgebieden van De Weerribben en De Wieden, die als rustgebied zijn vastgesteld. Vermeld zijn gemiddelden in de jaren 2003–2007. * Het aantal Purperreigers in de Hoogwaterzone (gelegen binnen rustgebied) is recentelijk toegenomen, zodat in 2008 ca. 50 paren broedden binnen rustgebied.*

Soort / gebied	Aantal binnen rustgebied		Instandhoudingsdoelen	
	Weerribben	Wieden	Weerribben	Wieden
Roerdomp	2	11	10	30
Purperreiger	1	26*	10	50
Bruine kiekendief	0	6	-	20
Zwarte stern	11	24	40	200

Nadere uitwerking

De begrenzing van rustgebieden rustgebied is tijdens twee sessies in november 2008 met de terreinbeheerders en de particuliere rietsector besproken. Overeengekomen is dat dit voorstel een goed uitgangspunt vormt voor een nadere uitwerking, waarbij meer in detail en concreet geïnventariseerd wordt waar de knelpunten qua bedrijfsvoering liggen. Het gaat dan om uitvoeringsmogelijkheden en financiële consequenties. Deze inventarisatie biedt duidelijkheid voor een financiële regeling, die nodig is voor compensatie van inkomstenderving. In dit verband is van belang dat binnen de looptijd van het Natura2000-beheerplan (tot 2012) een convenant gesloten dient te worden tussen de rietsector, terreinbeheerders en bevoegde gezagen (werkdocument Natura2000-beheerplan, Provincie Overijssel *in prep.*)

Aandachtspunten voor de nadere uitwerking met betrekking tot terreinkwaliteit en werkzaamheden zijn:

- areaal overjarig riet (aandeel jaarlijks gesneden riet, aandeel met cyclisch maaibeheer);
- water op het maaiveld van percelen met overjarig riet;
- uitruilen van percelen, die jaarlijks gesneden worden, zodat met overjarig riet binnen rustgebieden gerealiseerd kan worden;
- fasering en timing van werkzaamheden (rietsnijden, afplaggen, onderhoudswerkzaamheden).

Reguliere beheeractiviteiten (maaien door terreinbeheerders en particuliere rietsector) kunnen wellicht fasegewijs worden uitgevoerd, zodat de werkzaamheden rond de meest kritische moerasblokken (overjarig riet met broedlocaties voor Roerdomp, Purperreiger, Bruine kiekendief) het eerst zijn afgerond (voor 15 maart). Een dergelijke 'faseringskaart' kan opgesteld worden in samenhang met de aanwijzing van herstelgebieden voor moerasvogels. In De Weerribben is een 'vroeg beëindigingregeling' van toepassing. Binnen deze deelgebieden wordt een vergoeding vanwege het nationaal park gegeven voor het beëindigen van activiteiten in verpacht rietland voor 1 april. Deze fasering geldt niet alleen voor het snijden van riet, maar ook voor andere activiteiten, zoals plaggen. Mogelijk kunnen deze bloksgewijs worden uitgevoerd, zodat activiteiten in het broedseizoen beperkt zijn tot één of enkele deelgebieden (en het elders rustig is). Dit vraagt een coördinatie van activiteiten van rietsnijders en terreinbeheerders. Waarschijnlijk is het daarvoor ook nodig nader te bekijken wanneer afplaggen van rietpercelen in de verschillende terreindelen nodig is.

6. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN

In dit hoofdstuk geven we de belangrijkste conclusies uit het onderzoek weer en komen we tot een aantal aanbevelingen. Elk van de drie onderzoeksvragen die in hoofdstuk 1 zijn geformuleerd komt aan bod. Maar we beginnen met een conclusie over ambitie en visie en over de beschikbaarheid van data.

Ambitie, visie en kennis

De recreatiedoelen voor het Nationaal Park Weerribben-Wieden zijn geformuleerd in het Beheer- en Ontwikkelingsplan. Daarin wordt gesproken over kwaliteitsrecreatie. Kenmerken zijn: kleinschalig, gevarieerd en hoge kwaliteit. Dit moet bijdragen aan meer bestedingen zonder dat het aantal bezoekers per sé toeneemt. Riet, rust, ruimte, natuur en gastvrijheid vormen het product. Het BOP geeft hiermee een kader, maar ook niet meer dan dat.

Een belangrijke vraag is wie ervoor gaat zorgen dat er meer variatie komt in het aanbod en dat de kwaliteit toeneemt. Overheden kunnen hierin voorwaardenscheppend een rol vervullen. Maar de belangrijkste actoren zijn ondernemers en terreinbeheerders. Over ondernemers klinkt van meerdere kanten (interviews in het kader van dit plan, rapport Windesheim) dat daar weinig nieuwe initiatieven vandaan komen die bijdragen aan productverbreding en –verbetering. En bij de terreinbeheerders lijkt, mede door de Natura2000-wetgeving, de focus in dit gebied sterk te liggen op de natuur. Zo worden in de recreatievisie van Natuurmonumenten voor de Wieden weliswaar diverse maatregelen genoemd om de recreatiemogelijkheden te verruimen, het is niet het type maatregel dat tot significant meer bestedingen in het gebied zal leiden. Het is belangrijk dat betrokkenen expliciteren hoe zij het doel, meer inkomsten genereren door het bieden van kwaliteitsrecreatie, denken te bereiken. Het realiseren van dit doel kan namelijk gevolgen hebben voor de zonering.

Ambitie en visie heeft ook te maken met profilering. Wat wil je zijn? Is het een gebied voor de ultieme rustzoeker? Of is het juist een gebied voor de actieveling die wil kanoën? Hoe profileer je de Weerribben-Wieden ten opzichte van de twee nabij gelegen nationale parken. Welke overeenkomsten welke verschillen wil je benadrukken? Door te kiezen voor een helder profiel en voor een bijpassende marktstrategie kan het doel, meer inkomsten genereren door kwaliteitsrecreatie, worden bereikt. Maar elke keuze zal specifieke gevolgen hebben voor de inrichting en daarmee voor de zonering.

Een gemeenschappelijke visie op het nationaal park van betrokkenen is belangrijk, maar uiteraard is het ook belangrijk wat (potentiële) recreanten wensen. We weten daar, dankzij het onderzoek uit 1995, ervaringskennis van betrokkenen en algemene kennis over recreatie en natuur, wel iets van, maar meer kennis is gewenst. Zowel over het huidige gedrag, als over motivatie en wensen van recreanten. En meer nog dan dat is kennis over de aantallen recreanten wenselijk. Over fietsers en kanoërs is dankzij tellingen vrij veel bekend. Met name voor wandelaars en strandbezoekers is dit minder het geval. Het totaal aantal bezoekers van het Nationaal Park kan slechts met een grote marge worden aangegeven. Deze onnauwkeurigheid steekt schril af bij de grote hoeveelheid informatie die beschikbaar is over flora en fauna.

Geadviseerd wordt om op korte termijn zowel onderzoek te doen naar de bezoekerswensen als naar het aantal gebruikers. Beide dienen na een aantal jaren herhaald te worden. Voor bezoekerswensen volstaat een herhaling van 1x per vijf jaar. Het aantal bezoekers wordt bij voorkeur jaarlijks gemonitord. Deze frequentie hangt samen met het feit dat een meting van het aantal bezoekers sterk beïnvloed wordt door de weersomstandigheden. Een continue monitoring geeft dan de meeste zekerheid. Overigens is het kennen van de bezoekersaantallen een van de verplichtingen van het European Charter for Sustainable Tourism.

Onderzoek bezoekerswensen

Om de motivatie en wensen van bezoekers te achterhalen ligt een enquête voor de hand. Aanbevolen wordt om hierbij aan te haken bij de motiefgroepbenadering, zoals deze in hoofdstuk 2 is beschreven. Bij voorkeur zijn er in alle seizoenen, eventueel met uitzondering van de wintermaanden, enkele enquêtedagen.

Monitoring bezoekersaantallen

De monitoring van het aantal bezoekers kan op diverse manieren. Bij voorkeur worden verschillende methodes gecombineerd:

1. Inzet van technische middelen in het veld Analyse van luchtfoto's
2. Visuele tellingen in het veld

Ad.1) Momenteel worden fietsers en kanoërs op diverse plaatsen geteld. Het is onzeker of de provincie Overijssel deze activiteit doorzet. Door bezuinigingen valt dit mogelijk weg. Daarmee wordt een belangrijke informatiebron gemist. Voortzetting verdient dan ook de voorkeur. Het is daarnaast wenselijk om ook wandelaars te tellen. Dit kan wellicht met een telmechanisme op vlonders of bruggetjes.

Ad.2) Via luchtfoto's (op google-earth en uit andere bronnen) kan de verspreiding van vaartuigen (grote en kleine watersport) en het gebruik van fietspaden worden geanalyseerd. Het aanbod aan foto's van satellieten via internet is sterk in opkomst (zie bijvoorbeeld het initiatief van Microsoft met 'live-maps'). Daarmee komt de mogelijkheid in zicht om aan de hand van fotoreeksen niet alleen verspreiding, maar ook intensiteit van recreatie te monitoren.

Ad.3) Tot slot kan in het veld visueel geteld worden. Op deze manier kunnen alle activiteiten worden meegenomen, kan ook zicht gekregen worden op routes (bijv. door inzet van GPS) die mensen afleggen en, indien de telling gecombineerd wordt met een enquête, kan ook een activiteit gekoppeld worden aan persoonsgegevens. Om een goed beeld te krijgen van alle activiteiten in het gehele Nationale Park heeft het de voorkeur om alle activiteiten mee te nemen en om op veel verschillende plekken te tellen. Vanuit kostenoverweging kan er ook voor gekozen worden om uitsluitend te tellen op plekken waar zich (potentieel) problemen voordoen, bijvoorbeeld door de kwetsbaarheid van de natuur.

Onderzoeksvraag 1: Hoe komen bezoekers naar het nationaal park en vanuit welke richtingen?

Subthema's hierbij zijn: transferium en alternatieve vervoersmogelijkheden.

Herkomst en vervoerswijze

Het nationale park vormt een uitgestrekt gebied met meerdere entree's. Uit onderzoek van Natuurmonumenten van 13 jaar geleden blijkt dat 60% van de bezoekers van De Wieden

minder dan 25 km over de weg heeft afgelegd om op de bestemming te komen. Een belangrijk deel van de bezoekers vertrekt vanuit de woonplaats, namelijk 45%.

Van de mensen die in het gebied op vakantie zijn woont 58% meer dan 100 km van het gebied vandaan. De Wieden zijn voornamelijk een binnenlandse bestemming. 89% van de bezoekers komt uit Nederland, 9% uit Duitsland en 1% uit België (ook hier geldt: cijfers uit 1995). De bezoekers van Giethoorn leggen significant meer kilometers af om De Wieden te bezoeken dan de bezoekers van de overige locaties in het park. De Weerribben geniet zowel landelijk als internationaal meer bekendheid dan De Wieden en trekken daarom ook meer internationale bezoekers. Cijfers zijn echter niet bekend.

Bezoekers van het Nationaal Park de Weerribben-Wieden i.o. komen voornamelijk met de auto, per boot of per fiets. In 1995 kwam 42% van de bezoekers aan De Wieden met de auto, 32% kwam met de motor- of fluisterboot en 17% met de fiets. Het park is relatief slecht bereikbaar met het openbaar vervoer. Slechts 1% van de bezoekers van De Wieden kwam in 1995 met het openbaar vervoer. Voor de Weerribben zijn geen cijfers beschikbaar.

Transferium

Een dwingende reden om een natuurtransferium aan te leggen vanwege een te hoge druk op de natuur of de dorpskernen is er niet. Er is wel een andere reden waarom een transferium toch waardevol kan zijn. Voor recreanten kan een transferium, in de vorm van een gunstig gelegen parkeerplek met een hoge attractiewaarde door aanvullende voorzieningen en een integraal informatie-aanbod fungeren als een centraal informatiepunt en startpunt van een dagtocht of vakantie. Het nationaal park krijgt daarmee een duidelijke hoofdentree, een uithangbord. Gezien de aard van het gebied, met vele entrees, zal een transferium nooit de enige toegangspoort worden. Mede daarom is het van groot belang dat er een goede samenhang ontstaat tussen een eventueel transferium en bestaande bezoekerscentra en TOP's. Geadviseerd wordt dat betrokkenen en kenners van het gebied gezamenlijk de thema's 'centraal informatiepunt', 'hoge attractiewaarde door voorzieningen' en 'gunstige locatie' nader uitwerken. Daarbij moet ook nadrukkelijk de vraag beantwoord worden of een transferium de beste oplossing is voor gesignaleerde problemen of het beste middel is om onbenutte kansen te benutten.

Alternatieve vervoerswijze

Sinds enkele jaren rijdt in De Weerribben en De Wieden de 'Natuurexpres'. Dit is een bus die tijdens het zomerseizoen de belangrijkste bestemmingen van De Weerribben en De Wieden aandoet. Het gebruik van deze bus is zeer beperkt. Onbekendheid en een beperkte dienstregeling zijn hiervan waarschijnlijk de belangrijkste oorzaken. Van duidelijke 'pushfactoren' om voor de natuurexpres te kiezen in plaats van voor de eigen auto is in De Weerribben en De Wieden geen sprake. Er is geen congestie door extreme drukte, er zijn doorgaans vrije parkeerplaatsen te vinden en van een hoog parkeertarief is geen sprake. Wil de natuurexpres desondanks een succes worden, dan zullen de 'pullfactoren' versterkt moeten worden. De uitdaging is om de busrit een toegevoegde waarde te geven ten opzichte van een rit met de eigen auto. Wellicht zijn er mogelijkheden door op een leuke manier informatie te geven. De busreis is dan niet alleen een verplaatsing van A naar B, maar heeft dan ook het element van een natuurexcursie in zich. Indien het niet lukt om de 'pullfactor' te versterken, dan zal de busverbinding slechts een beperkte groep blijven bedienen, zo leren ook voorbeelden elders in het land.

Onderzoeksvraag 2: Welke vormen van vervoer gebruiken bezoekers en waar bevinden zij zich in het park?

Subthema's hierbij zijn: recreatieactiviteiten, vervoer en locaties, effecten op de te beschermen natuurwaarden en rustgebieden.

Recreatieactiviteiten

Uit de studie voor de Wieden uit 1996 bleek dat varen hier de meest beoefende activiteit was. Zonnen/ zwemmen, fietsen en wandelen kwamen ook veelvuldig voor. Waarschijnlijk heeft het feit dat het onderzoek op dagen met mooi weer plaatsvond de resultaten beïnvloed. Waarschijnlijk zijn jaarrond gerekend fietsen en wandelen de populairste activiteiten. Kanoën scoort vrij laag. Exacte cijfers voor de Weerribben zijn er niet. Wat wel duidelijk is, is dat ook in de Weerribben het aantal kanodagtochten fors lager is dan het aantal fietsdagtochten.

Vervoer en locaties in het park

Voor verplaatsingen binnen het park maken bezoekers veel gebruik van de fiets, maar ook van de auto. Het aantal autoverplaatsingen in het park leidt over het algemeen niet echt tot overlast, de meeste wegen zijn doorgaans bijzonder rustig. Wel is er een aantal topdagen, ongeveer 15 per jaar, waarbij de drukte groter is. Het autoverkeer veroorzaakt dan vooral overlast voor fietsers die van dezelfde wegen gebruik maken. Ook ondervinden inwoners van de dorpen op topdagen overlast van parkerende auto's. Ook bij de Blauwe Hand is het op zomerse dagen erg druk met geparkeerde auto's. Daar het om een beperkt aantal dagen gaat zijn drastische maatregelen niet noodzakelijk.

Verstoring van natuur

Projectie van de verspreidingskaart van verstoringgevoelige waterplantsoorten in De Wieden op de verstoringkaart laat zien dat een zeer beperkt deel van de groeilocaties van kranswieren, fonteinkruiden, blaasjeskruid en Krabbescheer voorkomt in vaarwegen en plassen, die bevaren worden. Ten aanzien van dit aspect doet zich geen probleem voor en zijn maatregelen in de huidige situatie niet nodig. Op langere termijn is wel aandacht wenselijk, gelet op de uitbreidingsdoelstelling voor waterplanten voor beide Natura2000-gebieden.

Broedvogelkarteringen laten zien dat de meest kritische soorten voorkomen op een afstand van doorgaans minimaal 50 m van kanoroutes en 100 m van doorgaande vaarwegen en rustige wandel- en fietspaden. De gepresenteerde getallen wijzen erop dat in de huidige situatie een deel van de verstoringgevoelige moerasbroedvogels (ca. 10-25%) in deelgebieden broedt waar zij nadelig invloed kunnen ondervinden van verstoring door recreanten of door andere activiteiten via vaarwegen. Dit betekent dat bij een toenemende recreatiedruk in het broedseizoen problemen kunnen gaan ontstaan. Daarom is het van belang te verzekeren dat binnen aangewezen rustgebieden voldoende draagkracht (geschikt leefgebied) voor de instandhoudingsdoelstellingen aanwezig is.

In De Wieden verblijven overdag rustende of foeragerende watervogels in september en oktober voor een groot deel in plassen en vaarten, waar door recreanten in de zomerperiode gevaren wordt. Afgemeten naar het totale aantal in september verblijft een aanzienlijk deel in deze vaarwegen en plassen (13-64%). In de huidige situatie is dit verspreidingspatroon waarschijnlijk mogelijk, omdat in september en oktober over het algemeen weinig gevaren wordt en voldoende rustig gebied beschikbaar is. Op een mooie dag in september kan het echter druk zijn op het water. Het fenomeen seizoensuitbreiding verdient daarom nadrukkelijk aandacht. Als het aantal drukke dagen in het naseizoen toeneemt, kunnen

mogelijk problemen ontstaan. Als dat het geval is, zal onderzocht moeten worden of er voldoende uitwijkmogelijkheden zijn voor de rustende en foeragerende watervogels. Indien deze mogelijkheden er niet zijn, kan overwogen worden om bepaalde verbindingen tijdelijk af te sluiten voor recreanten en specifieke rustzones in te stellen voor watervogels. Vooralnog is een dergelijke maatregel niet nodig.

Rustgebieden

In overleg met terreinbeheerders en de rietsector zijn rustgebieden voor moerasbroedvogels vastgesteld. In deze gebieden is het recreatief gebruik laag en is de betekenis voor soorten met instandhoudingsdoelen hoog, of kan deze aanmerkelijk verbeterd worden door middel van inrichting en beheer. In De Weerribben betreft het twee deelgebieden met een gezamenlijke oppervlakte van 402 ha. In De Wieden betreft het een groter aantal deelvlakken, met een gezamenlijke oppervlakte van 1143 ha. De voorgestelde rustgebieden zijn op basis van de verstoringsanalyse niet geheel vrij van verstoringsbronnen. Voor De Weerribben en De Wieden is berekend dat 16 resp. 32% van deze deelgebieden verstoringsrisico's ondervindt. De totale oppervlakte van de voorgestelde deelgebieden zijn echter voldoende om als 'netto rustgebied' te voldoen aan de eis voor 250 ha resp. 750 ha rustgebied voor Weerribben en Wieden, die in het Natura2000-beheerplan is neergelegd.

Een nadere uitwerking voor de rustgebieden is noodzakelijk, waarin meer in detail en concreet geïnventariseerd wordt waar de knelpunten qua bedrijfsvoering voor de rietsector liggen. Het gaat dan om uitvoeringsmogelijkheden en financiële consequenties. Deze inventarisatie biedt duidelijkheid voor een financiële regeling, die nodig is voor compensatie van inkomstenderving.

Onderzoeksvraag 3: Wat zoekt de 'klant' en hoe kan deze worden 'verleid'?

Subthema's hierbij zijn: verleidende producten, informatievoorziening, gastheerschap

Wat zoekt de klant?

Doordat er geen recente onderzoeksdata zijn over recreanten in De Weerribben en De Wieden, kan niet nauwkeurig worden aangegeven wat de klant zoekt. Vanuit algemene kennis over recreatie in bos en natuur kan uiteraard wel iets gezegd worden.

De meeste recreanten hebben een voorkeur voor een afwisselend landschap, rust en ruimte en weinig horizonvervuiling. Ook goed onderhouden wandel- en fietspaden worden door vrijwel alle recreanten belangrijk gevonden. Er zijn echter ook verschillen in wensen voor voorzieningen tussen doelgroepen/ motiefgroepen. Sommige voorzieningen zullen bijdragen aan de aantrekkelijkheid van een gebied voor een motiefgroep, maar kunnen tegelijkertijd ten koste gaan van de aantrekkelijkheid van het gebied voor een andere motiefgroep. Voor de motiefgroep 'opgaan in de natuur' bijvoorbeeld zijn voorzieningen als vogelkijkhutten en informatiepanelen heel belangrijk, deze voorzieningen verbeteren namelijk de mogelijkheid om de natuur te observeren en hierover te leren. De motiefgroep 'gezelligheid' vindt vooral voorzieningen met een hoog gebruiksgemak belangrijk, dus goede parkeerplaatsen, verharde paden, goede bewegwijzering, speelweides en horecavoorzieningen. De motiefgroep 'opgaan in de natuur' zal een gebied met veel voorzieningen echter minder aantrekkelijk vinden, zij houden namelijk van 'wildernis' en ruige natuur.

Bij de medewerkers van Staasbosbeheer is veel kennis aanwezig over de motiefgroepmethodiek. Door deze algemene kennis over motiefgroepen te koppelen aan kennis over de kernkwaliteiten van de verschillende gebiedsdelen kan al vrij goed worden ingespeeld op de wensen van de klant. Informatie uit een bezoekersonderzoek kan zorgdragen voor een verdere verfijning.

Verleidende producten

Verleiden kan op twee niveaus: recreanten naar het gebied trekken en recreanten die al van plan zijn naar het gebied te komen, verleiden om naar een plek te komen waar je ze het liefste hebt.

Wat het eerste betreft, is het belangrijk dat men zich realiseert dat de concurrentie tussen gebieden groot is. Dit maakt dat het belangrijk is om je gebied als een sterk merk neer te zetten. De begrippen 'riet, rust, ruimte, natuur en gastvrijheid' die in het BOP worden genoemd kunnen onderdeel zijn van dit merk, maar zijn nog niet onderscheidend genoeg. Behalve het riet, gelden de andere termen ook voor heel veel andere natuurgebieden. Het is belangrijk te benoemen wat juist zo uniek is voor de Weerribben-Wieden. En dan gaat het bijvoorbeeld om de historie: het gebied is door mensenhanden gemaakt. Om Giethoorn als een van de meest bijzondere dorpen van Nederland. Om de unieke kanomogelijkheden. Benoem de unieke kanten, versterk deze en draag ze met overtuiging uit.

Wat betreft het versterken van de kwaliteiten, geldt in zijn algemeenheid dat het wel wat sprankelender mag: denk aan drijvende recreatiewoningen, een mooi vormgegeven uitkijktoren zoals in het Fochteloërveen en een uitbreiding van de ottervloot. Elementen die er aan bijdragen dat een dagje of een vakantie in dit bijzondere gebied tot een totaalbeleving worden.

Een element als een bijzondere uitkijktoren, maar bijvoorbeeld ook een horecavoorziening op een mooie locatie, speelt ook een rol in het geleiden (via verleiden) van de bezoekers op het niveau van het nationaal park. Gezien de trends in de maatschappij zijn kleinschaligheid, authenticiteit, uniciteit en kwaliteit hierbij belangrijke begrippen. Uiteraard zijn de precieze voorkeuren verschillend per doelgroep/ motiefgroep.

Informatievoorziening

Ten aanzien van de informatievoorziening zijn globaal twee niveaus te benoemen:

- Informatie die verkregen kan worden voorafgaand aan het bezoek van het gebied
- Informatie ter plaatse

Tot de eerste categorie behoren onder andere de informatie via internet en via de regionale VVV. Wat internet betreft valt de zeer summier informatie over de recreatiemogelijkheden op de site www.npweerrribben-wieden.nl op. Wandelroutes, kanoverhuurmogelijkheden; dat soort informatie is er niet te vinden. Overigens is dit voor een aantal andere Nationale Parken niet anders. De site van de VVV de Weerribben geeft wel meer informatie over de recreatieve mogelijkheden. Nadeel hier is echter juist weer dat enthousiasmerende informatie over de unieke natuur van De Weerribben en De Wieden ontbreekt.

In het park is een belangrijke rol weggelegd voor bezoekerscentra. Daar zijn er momenteel twee van. Door medewerkers van Natuurmonumenten wordt opgemerkt dat het in deze centra in sterke mate preken voor eigen parochie is. De natuurvorsers komen er, recreanten die minder kennis en interesse hebben komen er aanzienlijk minder. Terwijl terreinbeheerders juist ook hen wil bereiken. En dit kan ook. Er zijn in het land vele voorbeelden waar juist deze tweede groep de boventoon voert. Dit is het gemakkelijkste te bereiken door een bezoekerscentrum te koppelen aan andere voorzieningen. Een voorbeeld is het bezoekerscentrum in de Biesbosch, dat gekoppeld is aan een speelbos, een 'beverbos', een horecavoorziening, een verhuurpunt voor kano's en fluisterboten en een vertrekpunt van rondvaartboten. Maar een brede groep kan ook bereikt worden door de educatie op een

andere manier vorm te geven. Enkele trefwoorden daarbij zijn: edutainment in plaats van educatie, interactief in plaats van voorgekauwd, speels in plaats van serieus en complex, aandacht voor het grotere geheel in plaats van voor details, beelden in plaats van tekstborden, aanzetten tot denken in plaats van voorschrijven. De twee bestaande bezoekerscentra zouden zich meer in deze richting moeten ontwikkelen. Een optie is ook dat er, naast de twee bestaande centra, een nieuw bezoekerscentrum komt, gekoppeld aan een transferium. Voor zo'n centrum kan de beschreven vorm nog veel sterker worden doorgevoerd. Er kan een verdeling ontstaan; een centraal bezoekerscentrum voor het grote publiek, en twee meer specialistische centra voor de echt geïnteresseerden.

Verder geldt dat via elektronica (internettools, GPS) steeds meer mogelijkheden ontstaan om op een leuke manier kennis over de natuur over te brengen. Dit kan in bezoekerscentra, maar ook op fluisterbootjes en in het veld. Hier zijn verbeteringen mogelijk, op maat gesneden per doelgroep, zodat voor een ieder de intensiteit van de beleving toeneemt.

In zijn algemeenheid geldt dat het uitdragen van de bijzondere kwaliteiten van het gebied, zowel richting toerist als richting recreant/ bewoner beter kan. In het European Charter is vastgelegd dat dit veel aandacht moet krijgen. Het Charter kan in dit opzicht voor de Weerribben-Wieden een stimulans betekenen. Ondernemers hebben hierbij een belangrijke rol. Zij zijn voor veel bezoekers het eerste aanspreekpunt. De kennis en trots die ondernemers uitdragen zijn bepalend voor het beeld dat veel bezoekers van het gebied zullen meenemen. Ook de ontwikkeling van een duurzaam toeristisch product gebaseerd op het nationaal park is voor een groot deel afhankelijk van de inzet en de visie van ondernemers. Een intensieve samenwerking tussen ondernemers, VVV, terreinbeheerders en andere betrokkenen is daarom onontbeerlijk.

Aanbevelingen in kort bestek

- In het BOP staat dat in en om het Nationaal Park met 'kwaliteitsrecreatie' meer inkomsten gegenereerd moeten worden. Het is zaak om te expliciteren welke maatregelen hiertoe genomen gaan worden, met name door terreinbeheerders, ondernemers en de VVV.
- Productvernieuwing is gewenst. Het gebied mag sprankelender. Een versterking van de samenwerking tussen alle betrokkenen om hier gezamenlijk aan te werken is gewenst.
- Houd op korte termijn een enquête onder de bezoekers van het Nationaal Park om hun wensen te vernemen. Herhaal een dergelijk onderzoek, eventueel in vereenvoudigde vorm, elke 5 jaar. Gebruik de enquêtegegevens om het product te versterken. Neem de motiefgroepbenadering hierbij als basis.
- Zorg voor een goede monitoring van het bezoekersaantal, met name op kwetsbare plaatsen.
- Betrokkenen (met name overheden, terreinbeheerders en ondernemers) wordt geadviseerd om in gezamenlijk overleg tot een besluit te komen of zij een transferium wenselijk vinden, op welke plaats en onder welke condities. Neem in deze discussie ook de toekomst van de beide huidige bezoekerscentra mee.
- Neem een besluit over de toekomst van de Natuurexpres; stoppen, doorzetten in de huidige vorm of van een nieuwe impuls voorzien door het versterken van de 'pull-factor'.
- Maak in nader overleg tussen terreinbeheerders, rietsector en provincie een nadere uitwerking voor de rustgebieden. Zonering en timing van werkzaamheden, het areaal overjarig riet en een financiële regeling voor de particuliere rietsector zijn daarin belangrijke aspecten.

LITERATUUR

- Anema, L.S.A. 2003. Huidige omvang rietoogst in Nederlandse moerassen en verbetering van rietbeheer voor moerasvogels. Bureau Waardenburg bv, rapport nr. 03-042, Culemborg.
- Bade, T. & B. van Middendorp 2008. Min of meer Lauwersmeer. Arnhem: Triple E. Boundless Parks Naturally! Gateway study, deel A. Guidelines for the design of Gateways to outstanding landscapes.
- Beunen, R. & R. Jaarsma 2004. Veluwetransferium Nunspeet, een analyse van het recreatief gebruik. Wageningen: Wageningen Universiteit.
- Beunen, R. & I. van der Veen 2005. Veluwetransferium. Ontstaan recreatieve bestemmingen aan de rand van de Veluwe. Recreatie & Toerisme, april 2005, 36-37.
- Bos, D. & L. Davids 2007. Cumulatieve effecten van ruimtelijke ingrepen rond Wieden en Weerribben. A&W-rapport 939. Altenburg & Wymenga onderzoek bv, Veenwouden
- Buro Natuur + Water 2008. De inzet van rietsnijders bij het realiseren van natuurdoelen, waterkwaliteitsdoelen en landschapswaarden in de voor Natura2000 aangemelde laagveenmoerasgebieden. Advies op verzoek van de minister van LNV. Buro Natuur + Water.
- Bureau Verten Onderzoek 2005. Nulmeting Nationaal Park Utrechtse Heuvelrug. Rapportage deel 1. Leiden: Bureau Verten.
- Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme 2007. Onderzoek imago Kop van Overijssel. Deventer: GOBT.
- Gelders Overijssels Bureau voor Toerisme 2007. Trendrapport Toerisme en Recreatie Kop van Overijssel. Deventer: GOBT.
- Gemeenten Brederwiede, Steenwijk, IJsselham, Zwartsluis, Waterschappen Wold en Wieden, Groot Salland, Provincie Overijssel, ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Perspectief voor Noordwest-Overijssel. Gebiedsgericht beleid Noordwest-Overijssel. Mei, 1997.
- Gemeente Zwartwaterland & Enno Zuidema Stedenbouw 2005. Structuurvisie Zicht op Zwartwaterland 2005-2020. Genemuiden/Hasselt/Rotterdam.
- Grontmij/ VanderTuuk 2007. Toerisme en recreatie in Steenwijkerland. Gemeente Steenwijkerland, Steenwijk.
- Hut, R.M.G. van der 2007. Ecologische toetsing van ruimtelijke ontwikkelingen in de omgeving van Meppel. A&W-rapport 919. Altenburg & Wymenga onderzoek bv, Veenwouden.
- Hut, R.M.G. van der & W. Altenburg 2008a. Beheer- en ontwikkelingsplan Nationaal Park Weerribben-Wieden A&W-rapport 1050. Altenburg & Wymenga onderzoek bv, Veenwouden.
- Hut R.M.G. van der & N. Beemster 2008b. Ruimte voor riet en moerasvogels langs het Veluwemeer Beheeradvies voor de Gelderse oeverzone van het Veluwemeer en het Rietveld Elburg. A&W-rapport 982. Altenburg & Wymenga, ecologisch onderzoek bv, Veenwouden.
- Hut, R.M.G. van der, R. Foppen, N. Beemster, M. Roodbergen & S. Deuzeman 2008c. Ruimte voor riet en moerasvogels in de noordelijke randmeren Sturende factoren en beheermaatregelen voor kwalificerende moerasvogels. A&W-rapport 1108. Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden. SOVON, Beek-Ubbergen.

- Hut, R.M.G. van der & N. Beemster in prep. Broedvogels en beheer in De Weerribben 1999 – 2007. A&W-rapport. Altenburg & Wymenga, ecologisch onderzoek bv, Veenwouden.
- Koe, J. de 2008. Veluwetransferium Posbank. Entree tot de natuur. Stadswerk, 4, 18-20.
- Konijnenburg, P.G. van 1996. Recreatieonderzoek De Wieden. Een onderzoek naar het recreatieve gebruik en de waardering van De Wieden door bezoekers. 's-Graveland: Vereniging Natuurmonumenten.
- Leisure Result 2007. De Biesbosch: evenwicht tussen natuur en recreatie. Gouda: Leisure Result.
- NN. P-Veluwe koppelt recreant aan mooiste Veluwenatuur. Recreatie en Toerisme, 3, 2008.
- NRIT 2006. De Nederlandse kampeersector. Ontwikkelingen in vraag en aanbod. Breda: NRIT Media.
- Provincie Overijssel 2003. Afstemmingsplan recreatie en natuur voor de natuurgebieden Weerribben en Wieden. Zwolle.
- Provincie Overijssel 2008a. Streekplan Overijssel 2000+, uitwerkingsplan Recreatiepark Scheerwolde, Zwolle.
- Provincie Overijssel 2008b. Fietsmetingen 2007 Nationaal Park de Weerribben. Zwolle: provincie Overijssel.
- Provincie Overijssel *in prep.* Werkdocument Natura2000 De Wieden & De Weerribben 2009-2015. Versie 13 augustus 2008, Zwolle.
- Provincie Overijssel 2008. Streekplan Overijssel 2000+, uitwerkingsplan Recreatiepark Scheerwolde, Zwolle. Staatsbosbeheer 2004. Thuis bij Staatsbosbeheer; natuurlijk! Visie op recreatie en beleving van natuur en landschap. Driebergen: Staatsbosbeheer.
- Staatsbosbeheer 2008, Jaarverslag 2007.
- Valk, M. van der, T.J. Boudewijn, G.J. van Geest, R. Lensink & W.M. Liefveld 2008. Achtergronddocument 1: Ecologie, voortoets en maatregelen. Achtergronddocument bij het Natura2000-beheerplan voor De Wieden en De Weerribben. Rapport nr. 06-197, Bureau Waardenburg in samenwerking met Witteveen & Bos, Culemborg.
- Vereniging Natuurmonumenten 1999. Genieten van de natuur, Recreatiebeleid bij Natuurmonumenten. 's Graveland: Natuurmonumenten, beleidsafdeling Natuur en Landschap.
- Vereniging Natuurmonumenten 2003. Recreatievisie De Wieden. Een uitwerking van het recreatiebeleid van Natuurmonumenten. 's Graveland: Natuurmonumenten, inspectie Overijssel en Flevoland.
- Windesheim, z.t Toerisme in de kop van Overijssel.
- Witteveen + Bos 2008. Bestaand gebruik in en rond De Wieden en De Weerribben. Achtergronddocument bij het Natura2000 beheerplan voor De Wieden en De Weerribben.
- Wymenga, E., M. Briene, A. Brenninkmeijer & K. Overmars 2008. Economische en ecologische effectmeting Friese Merenproject. A&W-rapport 1019/Ecorys projectnummer II16538. Ecorys, Rotterdam / Altenburg & Wymenga ecologisch onderzoek, Veenwouden.

BIJLAGE KAARTEN RECREATIE EN VERSTORING

Kaart 1.

Verspreiding van vaartuigen in De Wieden en De Weerribben in de zomer van 2005. De vaartuigen zijn gedigitaliseerd op basis van luchtfoto's van Google Earth.

Kaart 2.

Rietkaart. Opgenomen is het areaal jaarlijks door de particuliere rietsector gesneden riet (rietcultuur) en percelen met door de terreinbeheerders gevoerd overjarig rietbeheer. Niet opgenomen zijn percelen in particulier eigendom, waar ook riet gesneden wordt. NB: in percelen met rietcultuur kan riet blijven staan ('overhoeken') en in percelen met overjarig rietbeheer wordt doorgaans eens in de 1-3 riet gesneden. Bron gegevens: Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Google Earth.

Kaart 3.

Verstoringskaart. Opgenomen zijn (vaar)wegen, verstoringszones rond recreatief gebruikte vaar(wegen), plassen en paden en objecten (zie tabel 5.5) en de verspreiding van vaartuigen in juni 2005, zomer 2005 en juni 2006. Bron gegevens: Provincie Overijssel, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Google Earth.

Kaart 4.

Confrontatiekaart waterplanten. Voorkomen van verstoringsgevoelige waterplanten met instandhoudingsdoelen in De Wieden binnen vaarwegen en plassen met recreatievaart. Weergegeven zijn groeiplekken in wateren die bevaaren worden. Bron gegevens: Natuurmonumenten.

Kaart 5

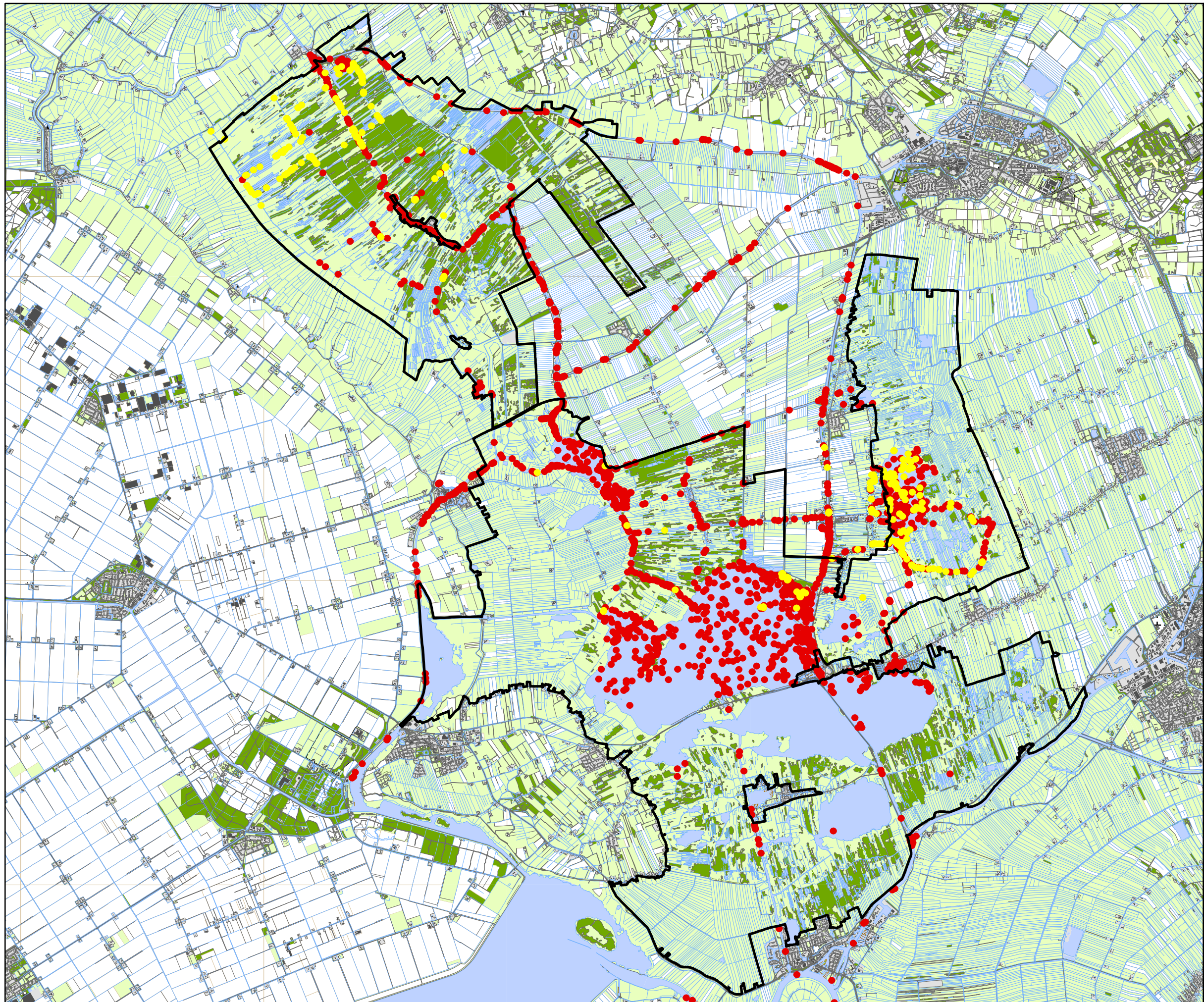
Confrontatiekaart moerasvogels. Verspreiding van verstoringsgevoelige moerasvogels (broedparen 2003-2007) en het gebied waar deze soorten verstoring kunnen ondervinden van recreatie (watersporters, fietsers, wandelaars).

Kaart 6.

Confrontatiekaart watervogels. Verspreiding van verstoringsgevoelige watervogels (locaties 2003-2007) in de maanden september en oktober en het gebied waar deze soorten verstoring kunnen ondervinden van recreatie (watersporters, fietsers, wandelaars).

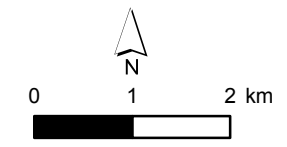
Kaart 7.

Rustgebiedenkaart. Ligging van rustgebieden in De Weerribben en De Wieden. Verstoringzones, deelgebieden met overjarig rietbeheer en jaarlijks gesneden riet (indicatief weergegeven; exclusief rietpercelen van particuliere eigenaren) zijn eveneens weergegeven.

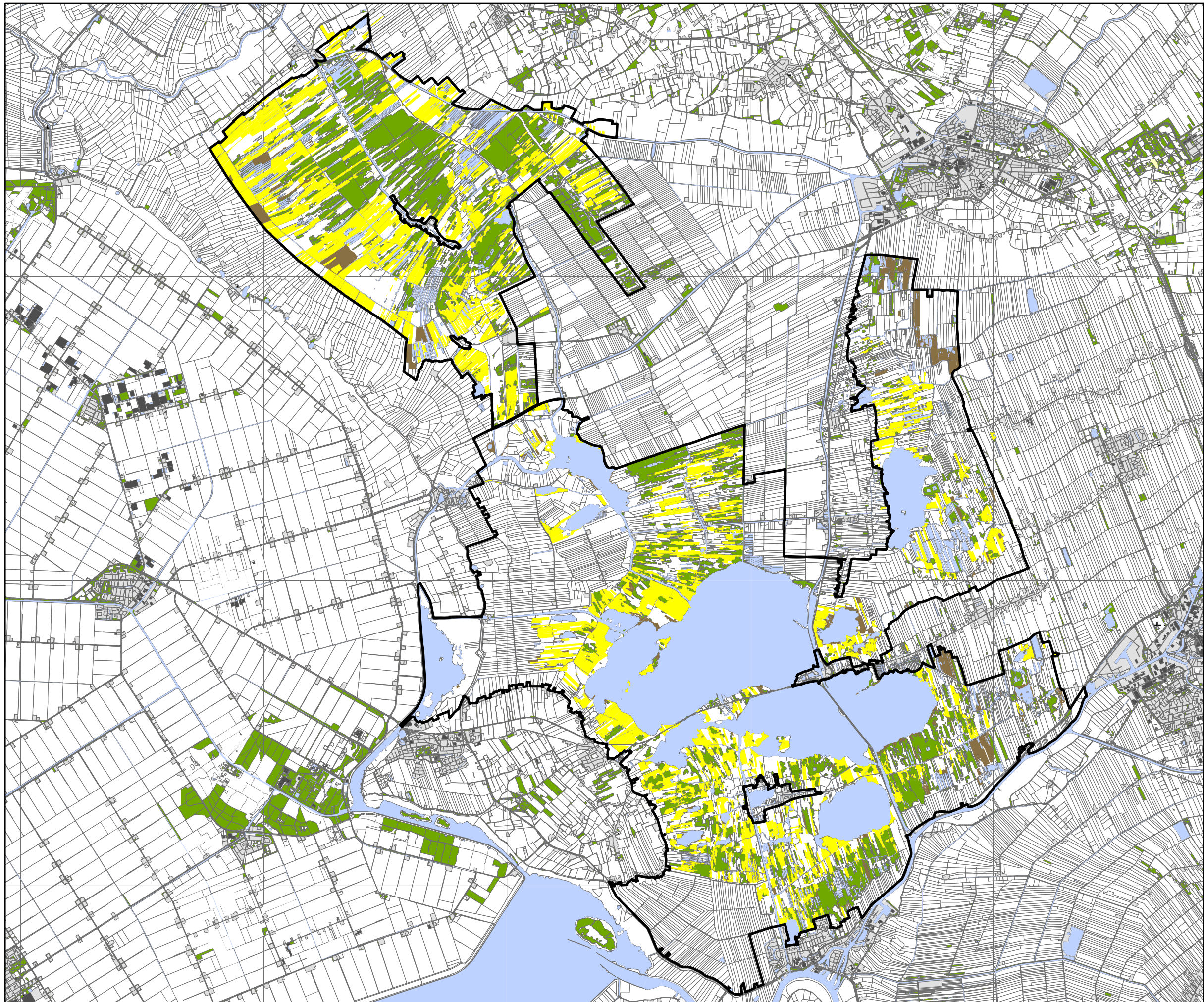

**Verspreiding kano's, fluisterboten
en overige vaartuigen zomer 2005
(waarschijnlijk begin september)**

- kano/fluisterboot
- overige vaartuigen
- Natura2000-gebied
(De Wieden en De Weerribben)

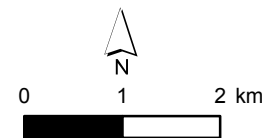

A&W-rapport: 1146
teknr.: 1246-029b/10102008/ld
topografie: TD Kadaster

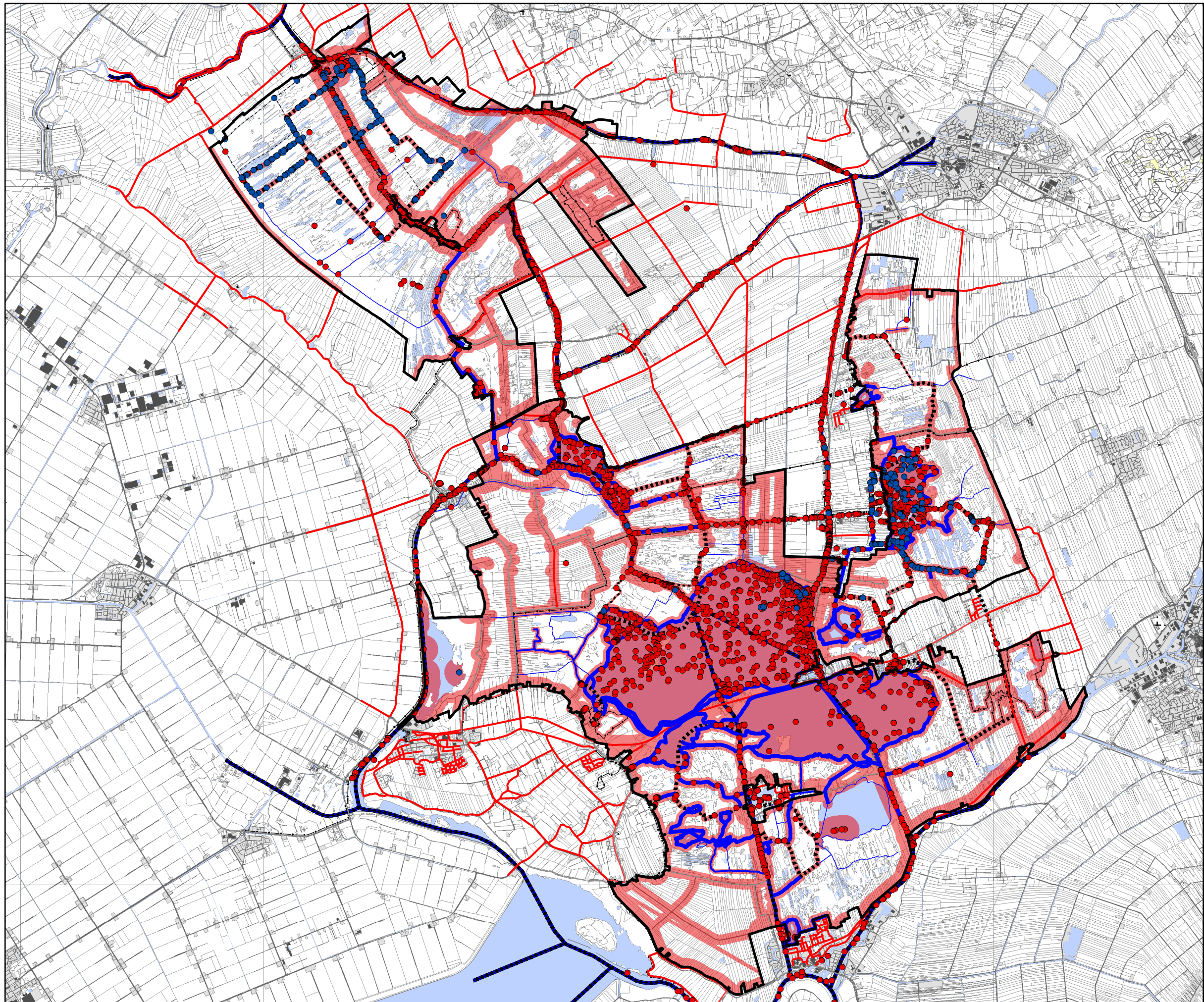

Rietkaart

- overjarig rietbeheer
- jaarlijks gesneden riet (excl. particuliere eigenaren)
- Natura2000-gebied (De Wieden en De Weerribben)

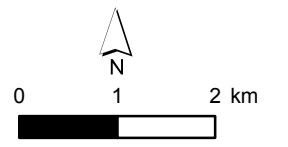
A&W-rapport: 1146
teknr.: 1246-032a/14012009/ld
topografie:TD Kadaster

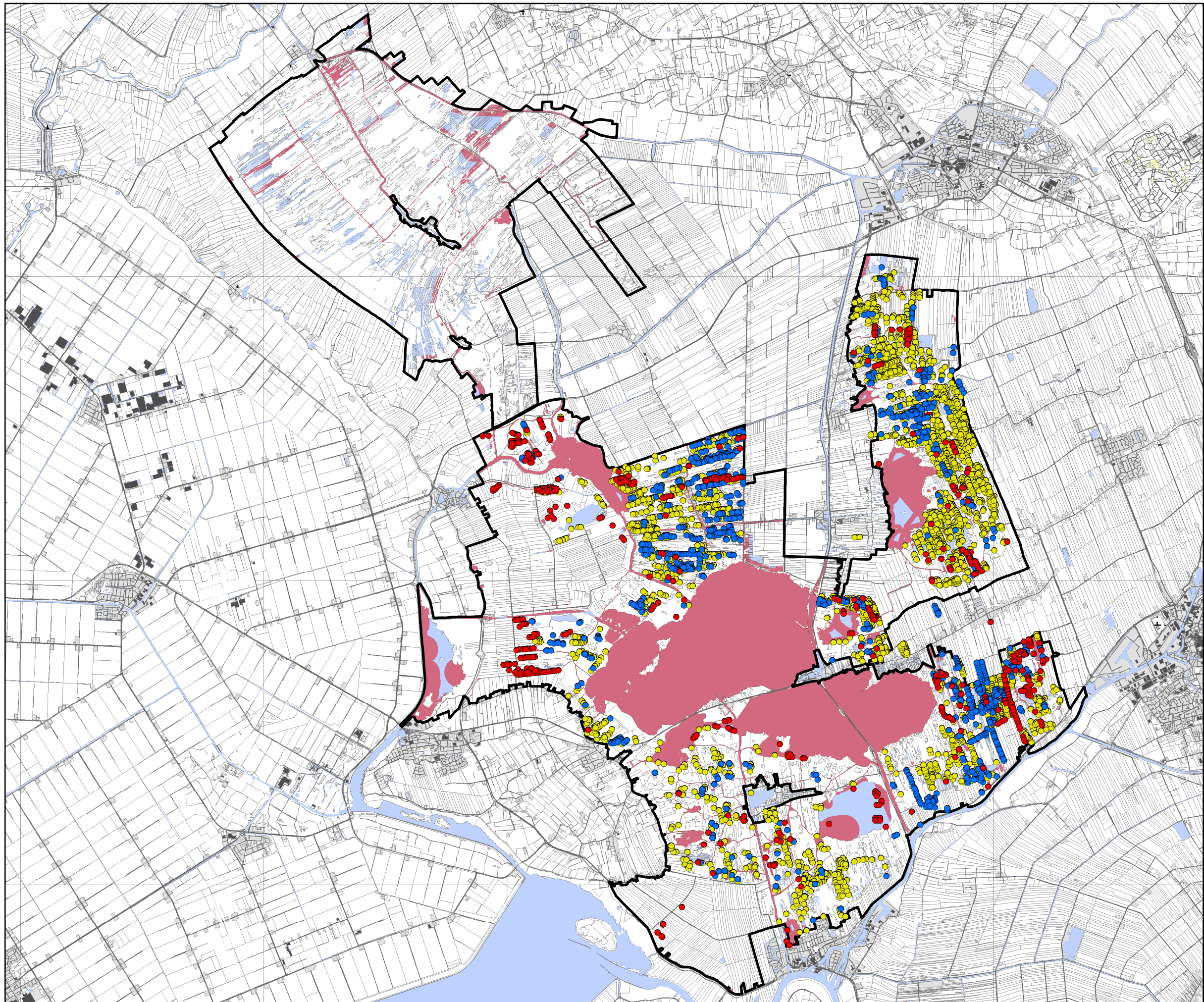
Verstoringskaart

vaartuigen juni 2005, zomer 2005 en juni 2006

- kano/fluisterboot
- overige vaartuigen
- hoofdvaarweg**
- vaak
- overige vaarwegen**
- nooit
- soms
- vaak
- kanoroutes**
- nooit
- soms
- vaak
- aanlegplaatsen**
- == vaak
- overig**
- wandelroute
- fietsroute
- autoroute
- overige wegen
- verstoringszones langs (vaar)wegen en paden in april-oktober
- Natura2000-gebied (De Wieden en De Weerribben)

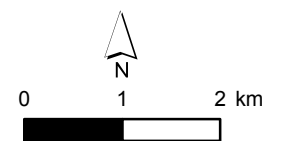

A&W-rapport: 1146
 teknr.: 1246-029a/23012009/ld
 topografie:TD Kadaster

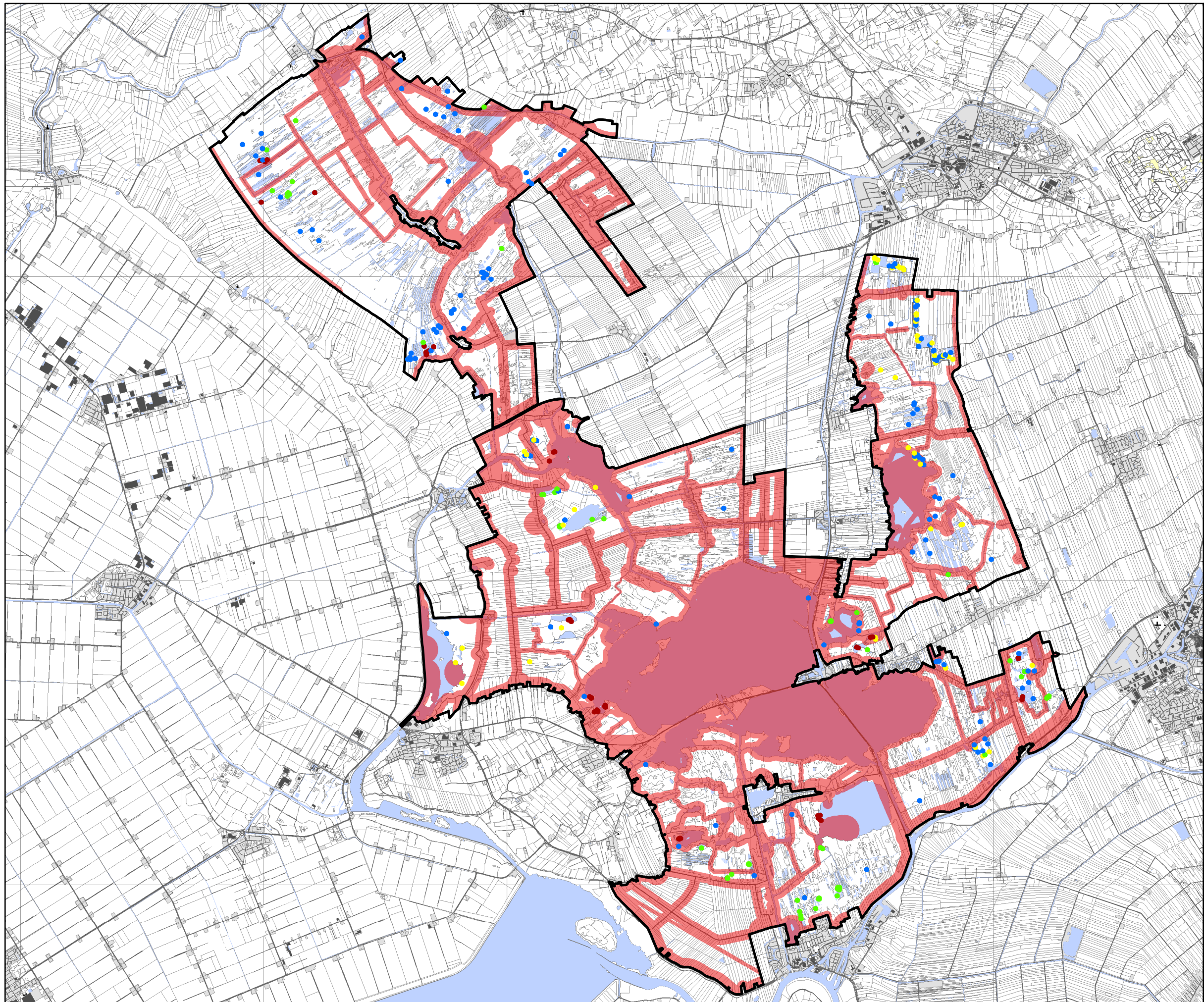

**Confrontatiekaart
verstoringgevoelige waterplanten
De Wieden**

- Glanzig fonteinkruid
- Groot blaasjeskruid
- Krabbenscheer
- Ruw kransblad
- Stekelharig kransblad
- Sterkranswier
- verstoringszones in oppervlaktewater
- Natura2000-gebied
(De Wieden en De Weerribben)

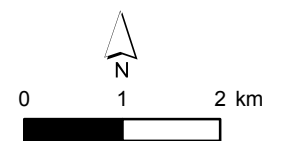

A&W-rapport: 1146
teknr.: 1246-036a/27012009/ld
topografie:TD Kadaster

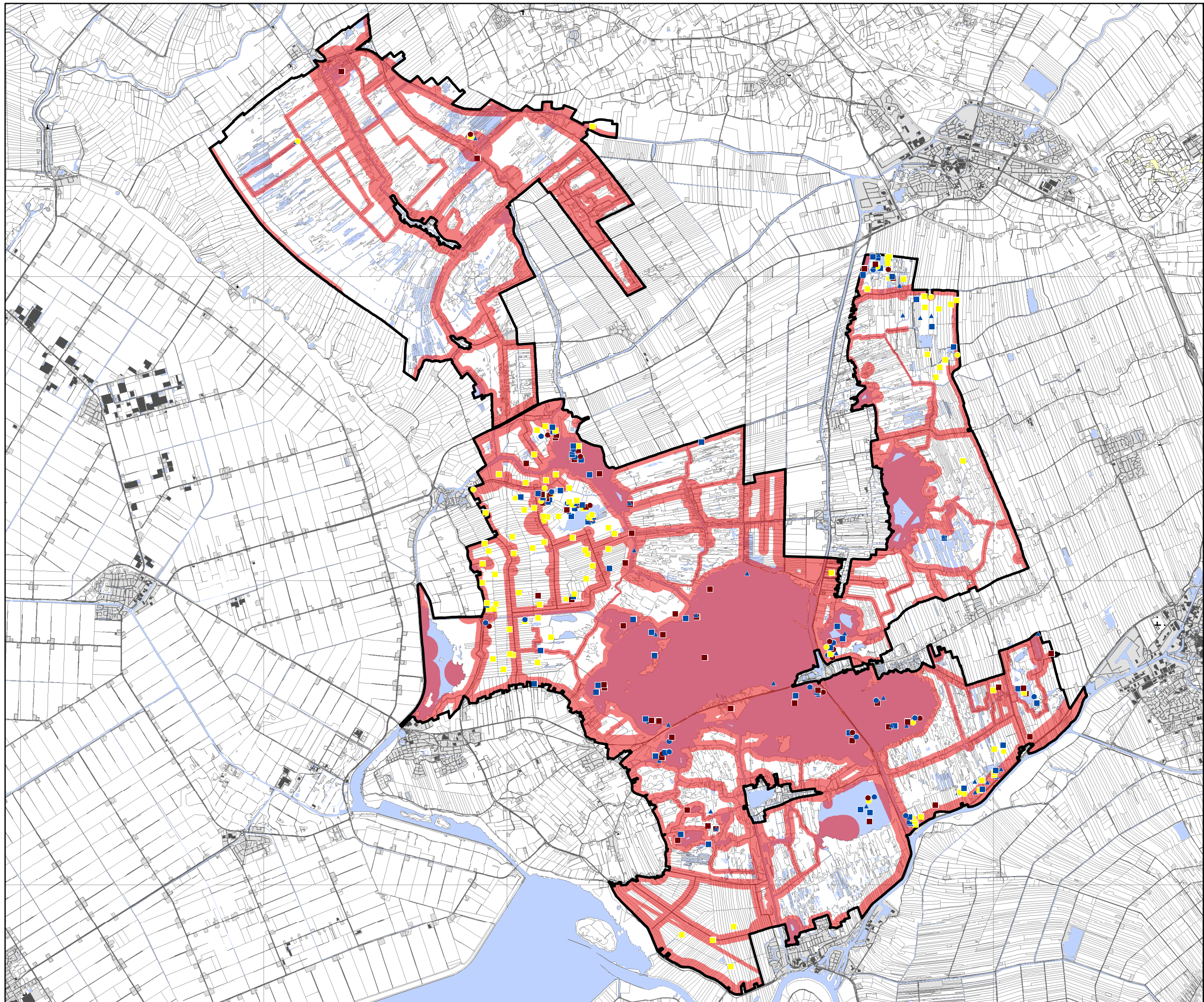

**Confrontatiekaart
verstoringgevoelige moerasvogels
2003-2007**

- Bruine Kiekendief
- Purperreiger
- Roerdomp
- Zwarte Stern
- verstoringzones langs (vaar)wegen en paden in april-oktober
- Natura2000-gebied (De Wieden en De Weerribben)

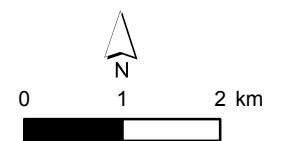

A&W-rapport: 1146
teknr.: 1246-035a/23012009/ld
topografie:TD Kadaster

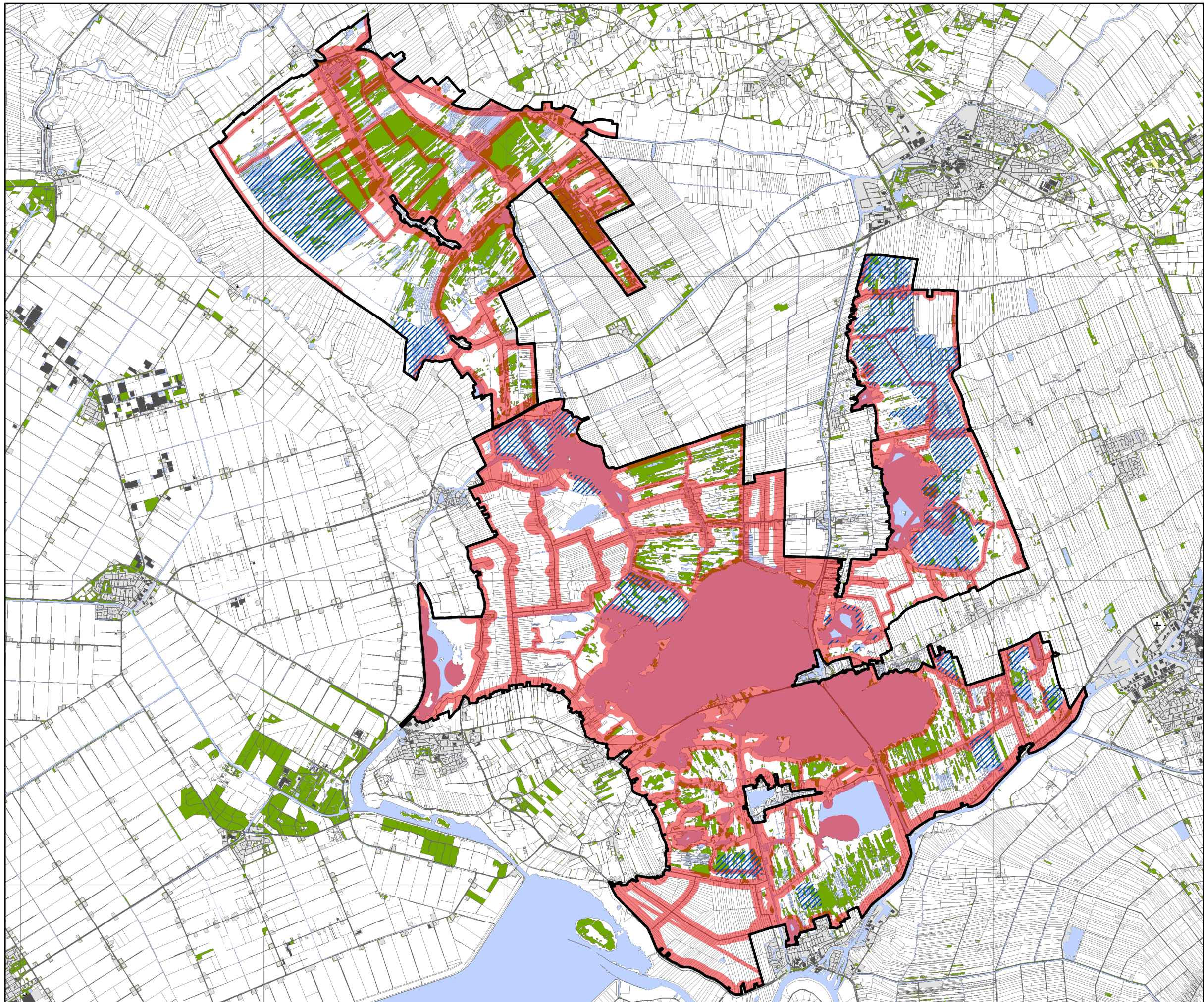

**Confrontatiekaart
verstoringgevoelige watervogels
periode: september/oktober
2003-2007**

- Tafeleend
- Smient
- Kuifeend
- Krakeend
- Grauwe Gans
- Fuut
- ▲ Aalscholver
- verstoringszones langs (vaar)wegen en paden in april-oktober
- Natura2000-gebied (De Wieden en De Weerribben)

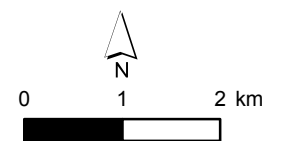

A&W-rapport: 1146
teknr.: 1246-034a/23012009/ld
topografie: TD Kadaster

Rustgebiedenkaart

- rustgebied
- verstoringszones langs (vaar)wegen en paden in april-oktober
- Natura2000-gebied (De Wieden en De Weerribben)

A&W-rapport: 1146
teknr.: 1246-033a/23012009/ld
topografie:TD Kadaster